Mikuláš Jančura / Alžbeta Bojková (Eds.)

DEJINY TVORÍŠ TY!

História - škola - verejný priestor

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Košice 2019

Publikácia vychádza ako výstup projektu Dejiny tvoríš ty! V rámci vnútorného vedeckého grantového systému Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (VVGS-2017-716)

Dejiny tvoríš Ty! História – škola – verejný priestor
Mikuláš Jančura / Alžbeta Bojková (eds.)

Recenzenti:
PhDr. Vladimír Michalička, CSc.
Múzeum školstva a pedagogiky Bratislava
Mgr. Martin Jarinkovič, PhD.
Východoslovenské múzeum Košice

© 2019 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov autorských práv. Za odbornú stránku príspevkov zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-8152-718-0

Obsah

Predslov 5
Martin Pekár

Úvod 7
Mikuláš Jančura

1. „My“ historici a „Oni“ učitelia dejepisu. Public history ako nástroj na narušenie status quo 9
Alžbeta Bojková

2. Interaktívna výstava „Dejiny tvoríš ty“! Východiská, ciele, charakteristika a realizácia 23
Mikuláš Jančura

3. V novom štáte: Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československa 33
Katarína Hromuľáková

4. Kontrasty 44
Lukáš Katriňák

5. Kto bude ďalší? 53
Patrícia Fogelová

6. Skrz červené okuliare 64
Dana Kušnírová

7. Bratskou pomocou k normalizácii 73
Barbara Kacerová

8. Opona padá 84
Peter Pavonič

9. Vzorová hodina: „Dejiny tvoríš ty!“ 92
Alžbeta Bojková; Katarína Hromuľáková

Pracovné listy s materiálom 94

Predslov

V máji 2016 zorganizoval tím ľudí z Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ interaktívnu výstavu s názvom *Kto bude ďalší?* Na jeden deň sa košická Zvonárska ulica preniesla do začiatku 40. rokov 20. storočia. Študenti histórie a učiteľstva dejepisu oblečení v dobových kostýmoch vysvetľovali návštevníkom výstavy súvislosti protižidovských opatrení vojnových rokov a ich dosah na súčasnosť. Výstava bola našou bezprostrednou reakciou na výsledky parlamentných volieb, ktoré sa uskutočnili pár týždňov pred realizáciou výstavy a ktoré priniesli poslanecké mandáty aj krajne pravicovej politickej strane otvorene propagujúcej fašizmus, rasovú a náboženskú neznášanlivosť.

Nečakaný úspech výstavy nás motivoval a inšpiroval k príprave ďalších podobných aktivít – interaktívnych výstav *Poznanie je svetlo*, *Kto bude ďalší? II* a naposledy *Dejiny tvoríš Ty!* Všetky boli obsahovo primárne orientované na žiakov základných a stredných škôl. Obsahovali v sebe premyslenú didaktickú zložku, ktorá cielene využívala konkrétne témy nielen na rozširovanie poznania, ale predovšetkým na rozvoj emocionálnej inteligencie a podporu hodnotovej výchovy žiakov prostredníctvom dejepisného učiva.

Knihou *Dejiny tvoríš Ty! História – škola – verejný priestor* sa Vám do rúk dostáva publikácia založená na poznaní histórie, moderných didaktických postupov a na niekoľkoročných praktických skúsenostiach s verejným aktivitami. Našou ambíciou je ponúknuť učiteľom erudovaný didaktický text obohatený o praktickú zložku, ktorý bude pre učiteľov na základných a stredných školách pomysleným kompasom pri výučbe komplikovaných, spoločensky mimoriadne aktuálnych tém z dejín 20. storočia. Veríme však, že naša inovatívne poňatá publikácia nájde svoje uplatnenie aj medzi samotnými žiakmi, študentmi či širšou verejnosťou.

Martin Pekár
vedúci Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach

Úvod

V rámci dejín Slovenska je rok 2018 odkazom na viacero kľúčových historických medzníkov, ktoré mali markantný vplyv na politiku, hospodárstvo, kultúru a v neposlednom rade aj na každodenný život obyvateľov a to bez ohľadu na sféru ich pôsobenia. Na tomto základe bola dňa 05. 10. 2018 na pôde Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach usporiadaná interaktívna výstava *Dejiny tvoríš Ty!*, ktorá bola zároveň výstupnou aktivitou rovnomenného projektu v rámci schémy vnútorného grantového systému UPJŠ. Cieľom výstavy bolo okrem sprostredkovania vybraných medzníkov v dejinách Slovenska v širších súvislostiach tiež tlmočenie myšlienky, že dejiny nie sú tvorené nevyhnutne len elitami, ale aj bežnými jednotlivcami. Nemenej dôležitým bolo aj zacielenie pozornosti na činnosť Katedry histórie, Filozofickej fakulty, ale aj celej univerzity. Kľúčovými cieľovými skupinami výstavy boli žiaci základných a stredných škôl, ako (možno) budúci vysokoškolskí študenti, ale aj široká verejnosť.

Pridanou hodnotou podujatia je aj predkladaná publikácia, ktorá nepredstavuje len sumarizačný materiál, či lineárnu dokumentáciu výstavy. Východiskom predkladanej práce je teoretická štúdia zameraná na vzťah historickej vedy, didaktiky dejepisu a konceptu „public history“ s osobitným zreteľom na pretavenie tohto vzťahu do pedagogickej praxe a jej možností a limitov. Ako praktický príklad na prepojenie didaktiky dejepisu, public history, práce profesionálnych historikov a jej praktickej prezentácie navonok (spravidla vo verejnom priestore) slúžili práve interaktívne výstavy katedry histórie usporiadané aj v minulých rokoch. Na štúdiu nadväzuje kapitola o samotnej výstave *Dejiny tvoríš Ty!* z roku 2018, slúžiaca ako praktická aplikácia predchádzajúceho teoreticky ladeného textu. Súčasťou kapitoly je aj priblíženie a čiastočné zhodnotenie informačných báz výstavy, ktoré zahŕňajú syntetizujúcu historiografiu zo slovenského a čiastočne českého prostredia po roku 1989, archívne fondy a elektronické databázy na prehliadanie pramenných materiálov, od dennej tlače cez fotografie, výtvarné umelecké diela či iný vizuálny materiál. Kapitola približuje tiež pracovné fázy a proces prípravy a realizácie podujatia. Následne práca pozostáva zo šiestich kapitol, ktoré kopírujú tematické celky obsiahnuté výstavou, v časovom rámci od roku 1918 po rok 1989. Súčasťou každej kapitoly je komplexné vovedenie do historických súvislostí predmetného obdobia a vizuálna časť s fotografiami a rozličným pramenným materiálom doplneným popismi informatívnej povahy. Pridanou hodnotou je vzorová vyučovacia hodina na tému Dejiny tvoríš Ty!, ktorá sa vzťahuje práve na „osmičkové“ medzníky v dejinách Slovenska a na myšlienku, resp. otázku samotných „tvorcov dejín“. Hodina okrem cieľov a popisu obsahuje aj pracovné listy s úlohami v linkách „politika“, „hospodárstvo“ a „kultúra“ a rôzny materiál potrebný k ich vyriešeniu. Táto publikácia tak slúži, resp. môže slúžiť zároveň aj ako didaktická príručka. Ako jadro organizačného tímu výstavy a zároveň ako autori a zostavovatelia predkladanej práce veríme, že bude inšpiratívna a v pedagogickej praxi nájde svoje opodstatnenie.

Mikuláš Jančura

1. „My“ historici a „Oni“ učitelia dejepisu. Public history ako nástroj na narušenie status quo

Alžbeta Bojková

Úvod

Pri práci na workshopoch, seminároch, či didakticko-metodických materiáloch pre učiteľov dejepisu zo základných a stredných škôl sa často v akademickej obci stretávam s postojmi, ktoré z našich kolegov z regionálneho školstva robia pedagógov druhej kategórie. Ide predovšetkým o akési podceňovanie v teoretických otázkach historickej vedy a didaktiky dejepisu, ktorých nekonzekventná znalosť sa pre potreby školského dejepisu považuje za postačujúcu. Tieto tendencie viedli v systéme vzdelávania k vytvoreniu status quo, ktorý kľúčových odborníkov podieľajúcich sa na rozvíjaní historického a občianskeho vedomia slovenskej spoločnosti rozdelil na „My“ – vedci a akademici (historici) a „Oni“ – učitelia (dejepisu). Príčiny tohto stavu vidím na oboch koncoch stále sa otvárajúcich nožníc. V prvom rade v už spomínanom postoji akademickej obce, ktorý dejepisárov stavia do zvláštnej pozície, kedy sa od nich síce neočakáva alebo nevyžaduje hlbšie porozumenie problematike, avšak v rámci vyučovacieho procesu sa od nich očakáva kvalitný výstup, čím sa v súvislosti s akademickým prostredím myslí absolvent strednej školy vybavený vedomosťami a kompetenciami, ktoré mu umožňujú na potrebnej úrovni zvládať nároky univerzitného vzdelávania. Stavanie učiteľov do úzadia sa pritom často uplatňuje už v pregraduálnej a graduálnej príprave študentov učiteľstva dejepisu, na ktorých sú v porovnaní so študentmi jednoodborovej histórie kladené spravidla menšie nároky[1] – rozdiel medzi učiteľom dejepisu a historikom však nie je v tom, že jeden je vzdelanejší ako druhý, ale v tom, že každá z týchto profesií má svoje vlastné špecifiká, pričom cieľom oboch študijných programov je pripraviť odborníka schopného dosahovať v danej oblasti kvalitné výsledky.

Na druhej strane k súčasnému stavu „My“ a „Oni“ svojimi postojmi prispievajú aj samotní učitelia dejepisu, ktorých záujem pri skvalitňovaní dejepisnej výučby sa sústreďuje predovšetkým na metodiku (dopyt po metodických materiáloch, konkrétnych modeloch vyučovacích hodín, návodoch, či inovatívnych nápadoch) na úkor zdokonaľovania sa v samotnej podstate učenia sa o minulosti, predovšetkým ak ide o koncepty rozvíjania historického vedomia, špecifiká historikovej práce alebo princípy dejepisného vyučovania súvisiace s globalizáciou, ktoré niektorí kolegovia z regionálneho školstva považujú za „zbytočné teoretizovanie“ len minimálne súvisiace s praxou.[2] Tento postoj môže byť spôsobený predovšetkým tým, že učitelia dejepisu zaujímajú kľúčovú pozíciu medzi dvoma komunitami organizovanými okolo historických poznatkov a okolo učenia sa, pričom v oboch smeroch stoja pred náročnými úlohami. Ak sa aktívne zapájajú do historického výskumu alebo publikovania, môžu sa spolu s komunitou historikov podieľať na konštruovaní historických poznatkov, avšak z inštitucionálneho hľadiska

1 V tomto kontexte mám na mysli menšie nároky z hľadiska ovládania práce historika. Vo všeobecnosti je však medziodborové štúdium učiteľstva spravidla náročnejšie, pretože študenti musia zvládnuť štúdium dvoch aprobačných predmetov.

2 Aktuálnym problémom dejepisného vyučovania sa bližšie venujem v štúdii Dejepis globálne. In *Rozvojové vzdelávanie: Témy a metódy IV. Pontis (v tlači)*.

neexistuje pre tieto aktivity takmer žiadna podpora, ba dokonca môžeme hovoriť skôr o obmedzeniach učiteľov dejepisu angažovať sa v tejto oblasti, pričom tento trend je možné sledovať aj v zahraničí.

Vzdialenosť od akademickej obce vytvára medzi dejepisármi tendencie vnímať historické poznatky ako poznatky vytvorené niekým iným. Keďže história sa k nim dostáva ako hotové, často neprehľadné informácie, nie je prekvapujúce, že ich v takejto podobe reprodukujú svojim žiakom a študentom. Absencia kontaktov s historikmi tak u učiteľov vytvára neschopnosť organizovať komunitu žiakov/študentov okolo historického problému, pričom ich užšia previazanosť v rámci jednej komunity by bola prínosom pre obe strany. Dejepisárom by umožnila vidieť, aké otázky si kladú historici, a ako ich interpretácie reagujú na súčasné problémy a zároveň by zabezpečila, aby výsledky práce historikov nielen oslovili oveľa širšie publikum, ale aby na toto publikum aj skutočne reagovali.[3] Že interakcia historik – učiteľ – žiak funguje, o tom svedčí aj úspešnosť interaktívnych výstav organizovaných Katedrou histórie FF UPJŠ od roku 2016. Práve preto si v predkladanej publikácii dovolím, namiesto dnes tak často dopytovaných učebných materiálov, publikovať text, ktorý primárne v základnom rámci teoreticky rozpracúva koncept interaktívnej výstavy „Dejiny tvoríš ty“, sekundárne však kolegom z akademického prostredia približuje didaktiku dejepisu ako vednú disciplínu a kolegom učiteľom z regionálneho školstva predstavuje učenie o minulosti ako proces, opierajúci sa v prvom rade o didaktickú teóriu, avšak v úzkom prepojení s metodikou, ktorá v systéme didaktiky dejepisu ako vedy vystupuje ako empiricko-teoretická subdisciplína.

Didaktika dejepisu ako vedná disciplína

Spomínaný status quo „My“ a „Oni“ je dôsledkom dlhodobo pretrvávajúcich problémov s etablovaním didaktiky dejepisu ako vednej disciplíny, nielen v slovenskom prostredí. Termín didaktika sa dodnes často chápe ako synonymum termínu metodika, čo vytvára dojem, že vedieť učiť o minulosti predstavuje iba akúsi kompetenciu alebo zručnosť. Z perspektívy historických vied didaktika dejepisu nemá povahu vedeckej disciplíny, pretože neodhaľuje nové historické skutočnosti, ale historickými vedami vybádané historické skutočnosti s použitím pedagogických a psychologických nástrojov, iba transformuje a sprostredkúva. Ako uvádza český didaktik Zdeněk Beneš, ide o staršie poňatie didaktiky dejepisu, ktoré zároveň vyvracia, keď poukazuje na noetickú funkciu učenia sa o minulosti. Zdôrazňuje, že nikdy nejde len o transformáciu v historických vedách dosiahnutých poznatkov. Didaktická transformácia je sama o sebe tvorbou nových poznatkov, ktoré majú v historickej kultúre svoje špeciálne postavenie, čo didaktiku dejepisu legitimizuje ako vednú dicsiplínu.[4] Kľúčová profesionálna úloha, ktorej učitelia dejepisu čelia, je konštruovanie prezentácie minulosti smerom k študentom, a teda konštruovanie špecializovaných, tzv. pedagogických historických poznatkov. Čo tieto poznatky odlišuje od historických poznatkov je väčšia väzba

3 HARRIS, Richard – BURN, Catherine – WOOLEY, Mary (eds.). The relationship between school history and academic history. In *The Guided Reader to teaching and learning History*. London & New York : Taylor & Francis Group, 2014, s. 30-32.

4 BENEŠ, Zdeněk – GRACOVÁ, Blažena. Didaktika dějepisu: mezi socializací jedince a individuální výchovou. In STUCHLÍKOVÁ, Iva – JANÍK, Tomáš et al. *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektívy.* BRNO : Masarykova univerzita, 2015, s. 293-301.

prezentovaného problému na adresáta, v tomto prípade žiaka/študenta.[5] Tradične je didaktika dejepisu definovaná ako teória výučby dejepisu, ktorá v širšom ponímaní zahŕňa teóriu a metodiku výučby dejepisu, v užšom ponímaní vystupuje metodika dejepisného vyučovania oddelene.[6] Beneš však dodáva, že dnešnú didaktiku dejepisu už nemožno definovať iba ako teóriu, a už vôbec nie ako metodiku vyučovania dejepisu, preto uvádza jej širšie vymedzenie: *„Didaktika dejepisu je hraničnou vednou disciplínou o sociálnej komunikácii historických informácií využívaných k edukačným účelom, ležiacou na pomedzí historických vied, ktoré sú jej znalostne materským odborom, a vied pedagogických a psychologických. Centrom jej pozornosti je výučba dejepisu ako proces odovzdávania, zachovávania a kultivovania historického vedomia.“*[7]

Historické vedomie – kľúčová kategória dejepisnej výučby

Historické vedomie bolo v prostredí, v európskom kontexte progresívnej, nemeckej didaktiky identifikované ako kľúčová kategória pre školský dejepis už v 70. rokoch 20. storočia a koncom 80. rokov bolo navrhnuté (a neskôr všeobecne prijaté), aby sa táto kategória stala predmetom dejepisnej výučby – hovoríme o Koperníkovskom obrate v konceptualizácii didaktiky dejepisu ako vednej disciplíny, pričom sa v diskusiách medzi historikmi a didaktikmi v rôznych kontextoch opakoval argument zdôrazňujúci význam histórie pre súčasnosť, tzv. contemporary relevance.[8] Predmetom učenia sa o minulosti teda nie je už len zoznamovanie sa so samotnou minulosťou, ale jej funkčnosť v našej prítomnosti („živá minulosť“) a jej možné funkcie v budúcnosti. Konceptom učenia sa o minulosti sa tak stal budúcnostný rozmer historického myslenia ako diskurzívna analýza myšlienkového narábania s historickou skutočnosťou.[9] Centrum pre štúdium historického vedomia, založené v Kanade v roku 2001, pod pojmom historické vedomie rozumie „individuálne a kolektívne porozumenie minulosti, kognitívne a kultúrne faktory, ktoré formujú toto porozumenie, ako aj vzťah tohto porozumenia k súčasnosti a budúcnosti.“[10] Z uvedeného vyplýva, že historické vedomie ďaleko presahuje rámec školského dejepisu, keď zahŕňa všetky kultúrne zdroje, ktoré informujú o minulosti (vrátane populárnych filmov, dokumentov a románov, kultúrnych pamiatok, pamätníkov, či rodinných fotografií) a zároveň berie do úvahy, ako sa porozumenie minulosti podieľa na schopnosti orientovať sa v prítomnosti a schopnosti predpokladať budúcnosť.[11] Kultivácia historického vedomia teda neprebieha len na školskom dejepise, práve naopak. Ako ukazuje sociologický prieskum historického vedomia slovenskej spoločnosti z roku 2006, väčšinu informácií o minulosti získavame z mimoškolského

5 HARRIS, Richard – BURN, Catherine – WOOLEY, Mary (eds.). The relationship between school history and academic history..., s. 30.

6 LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 10.

7 BENEŠ, Zdeněk – GRACOVÁ, Blažena. Didaktika dějepisu..., s. 297.

8 ERDMANN, Elisabeth. Contemporary relevance. A category of historical science and of the didactics of history and its consequences in teacher training. In *Yesterday & Today – History journal of the South African society for history teaching*, 2017, no. 17, s. 141.

9 BENEŠ, Zdeněk – GRACOVÁ, Blažena. Didaktika dějepisu..., s. 295 – 296.

10 Definition of Historical Consciousness. [online]. [cit. 2019-01-03]. Dostupné na internete: <http://www.cshc.ubc.ca/about/>.

11 HARRIS, Richard – BURN, Catherine – WOOLEY, Mary (eds.). Historical consciousness. In *The Guided Reader to teaching and learning History*. London & New York : Taylor & Francis Group, s. 77.

prostredia.[12] Didaktika tak bola nútená vykročiť za hranicu samotného školského dejepisu a venovať pozornosť aj prostrediu mimo školskej učebne. Stáva sa tak disciplínou o edukačnej funkcii sociálnej komunikácie všetkých historických informácií, aj keď v centre jej pozornosti stále zostáva školský dejepis.[13]

História pre verejnosť – „Public history"

Tento fakt dostáva didaktiku dejepisu do bezprostredného kontaktu s históriou vo verejnom priestore[14] alebo s „históriou pre verejnosť", v celosvetovom kontexte známou ako tzv. „Public history".[15] Koncept pochádza zo severnej Ameriky, kde v 70. rokoch minulého storočia vzniklo „hnutie Public history", ktoré sa zviditeľnilo vytváraním študijných programov verejnej a aplikovanej histórie na univerzitách. V tomto období bola založená aj Národná rada pre Public history (The National Council on Public History, ďalej NCHP), rovnako ako aj vedecký časopis The Public Historian.[16] V jeho prvom čísle z roku 1978 historik Robert Kelley, ktorý založil jeden z prvých magisterských programov Public history, uviedol, že *„Public history sa týka práce historika a využívania historickej metódy mimo akademickej sféry."*[17]

V procese etablovania konceptu public history v celosvetovom kontexte došlo od publikovania Kelleyho definície medzi akademikmi, ale aj mimo tejto komunity k nespočetným diskusiám, v snahe vymedziť predmet skúmania tejto subdisciplíny[18] historickej vedy. Podľa NCHP public history opisuje početné a rozmanité spôsoby, ktorými dejiny pracujú vo svete. V tomto zmysle je história aplikovaná na reálne problémy.[19] V posledných rokoch môžeme v medzinárodnom kontexte pozorovať dynamický rozvoj tohto konceptu, v rámci ktorého ako tzv. história pre verejnosť, história verejnosti, s verejnosťou a na verejnosti zahŕňa nielen všetky činnosti súvisiace s históriou odohrávajúce sa mimo akademickú sféru, ale aj akademický výskum týchto

12 Bližšie pozri: PEKNÍK, Miroslav (ed.). Verejná mienka a politika – Historické vedomie slovenskej spoločnosti. Bratislava : VEDA. 2006. 264 s.

13 BENEŠ, Zdeněk – GRACOVÁ, Blažena. Didaktika dějepisu..., s. 289.

14 Verejný priestor zahŕňa širokú škálu aspektov, pričom jeho základnou črtou je komplexnosť tohto pojmu. Základnými prvkami verejného priestoru sú fyzický priestor, ktorý je daný geografiou, terénom a priestorovým riešením miesta, a verejná sféra, ktorá nie je spájaná s jeho fyzickou podobou, ale skôr s jeho zmyslom. Pre účely našej publikácie je vhodná definícia, ktorú vo svojej práci použil sociológ Pavel Pospěch. Podľa nej verejný priestor predstavuje vysoko komplexný a štruktúrovaný proces, ktorý je vytváraný cez procesy vnútornej a vonkajšej regulácie, každodenné zámerné a nezámerné konania jednotlivcov a ich nekončiaci konflikt o výklad verejného priestoru. Bližšie pozri: POSPĚCH, Pavel. Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. In *Sociologický časopis*, 2013, vol. 49, n.1, s. 75-100.

15 Keďže v slovenskom prostredí tento koncept zatiaľ nie je etablovaný na akademickej, či vedeckej úrovni, absentuje aj terminologický ekvivalent. Pre potreby tejto štúdie je preto v texte použitý v zahraničí akceptovaný termín Public history.

16 Where did public history come from? National Council on Public History. [online]. [cit. 2019-01-05]. Dostupné na internete: <https://ncph.org/what-is-public-history/about-the-field/>.

17 LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Introducing Public History. In *Introduction to public history: interpreting the past, engaging audinces.* London : Rowman & Littlefield, 2017, s. 1.

18 Spolu s didaktikou dejepisu označujú Public history ako subdisciplínu hisotrickej vedy David Dean a Joanna Wojdon. Bližšie pozri: DEAN, David – WOJDON, Joanna. Public History and History Didactics – A Conversation. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2017, no. 5/9, [online]. [cit. 2019-01-05]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/5-2017-9/public-history-and-history-didactics-a-conversation/>.

19 How do we define public history? National Council on Public History. [online]. [cit. 2019-01-06]. Dostupné na internete: <https://ncph.org/what-is-public-history/about-the-field/>.

aktivít.[20] Medzinárodná federácia pre public history (The International Federation for Public History, ďalej IFPH) túto subdisciplínu chápe ako oblasť historických vied zloženú z profesionálov, ktorí vykonávajú prácu historikov v rôznych súkromných a verejných prostrediach, pre rôzne druhy divákov po celom svete.[21] Profesionálmi sa pritom myslia predovšetkým tzv. Public Historians – „verejní historici", ktorí odpovedajú na rastúci dopyt po histórii na celom svete a interpretujú minulosť spolu s verejnosťou a pre verejnosť.[22]

V súčasnosti už niet pochýb o tom, že sa public history ako subdisciplína historickej vedy do veľkej miery profesionalizovala na medzinárodnej úrovni ako akademická i výskumná disciplína nielen v Kanade a USA, ale tiež v Austrálii, Číne, Nemecku, Indii, Írsku, Novom Zélande, či Veľkej Británii.[23] Jej postupná integrácia do kurikúl vysokých škôl však zároveň dala odbornej diskusii v rámci historickej vedy nový rozmer. Je samozrejmé, že dimenzia „verejnosti" bola v histórii ako vednej disciplíne vždy prítomná, avšak keď tieto dva elementy – história a verejnosť – konvergujú, koncept public history otvára nové otázky o histórii a úlohe historika.[24] Ich cieľom je vymedziť vzťah medzi históriou a public history, odpovedať na otázku ako sa mení rola historika pri vstupe do dialógu so širokou verejnosťou, ale tiež definovať vzťah medzi public history a didaktikou dejepisu, ktoré sú na rozdiel od historickej vedy ako takej, v silnejšej vzájomnej interakcii s vonkajším svetom.

Čo je a čo nie je „Public history"

Ak vychádzame z definície Keylleho, že public history sa týka práce s históriou mimo akademickú sféru (vysoké školy, univerzity, či vedecko-výskumné ústavy), potom sa s týmto konceptom môžeme stretnúť v múzeách, archívoch, galériách, knižniciach, ale tiež napríklad v mestských informačných centrách, pri turistických prehliadkach historických pamiatok, v občianskych združeniach zaoberajúcich sa napríklad regionálnou históriou, ale napríklad aj v mediálnej sfére, na rôznych web stránkach, videokanáloch, či v mobilných aplikáciách. Možností, kde verejnosť prichádza do styku s historickými informáciami je nespočetne veľa. Logicky preto vyvstáva otázka, čo všetko mimo akademickú sféru ešte môžeme považovať za public history, a čo sa už tomuto konceptu vymyká. Odpoveď môžeme nájsť v samotnej definícii public history ako subdisciplíny historickej vedy, čo v prvom rade znamená, že pracuje s rovnakými výskumnými metódami. Všetky formy histórie, či už v akademickom alebo verejnom priestore, začínajú na tom istom mieste: kvalitným

20 WOJDON, Joanna. Public History and History Education. In *History didactics and public history. International journal of research on history didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD)*, 2018, no. 39, s. 5.

21 About the International Federation for Public History. [online]. [cit. 2019-01-11]. Dostupné na internete: <https://ifph.hypotheses.org/sample-page/about>.

22 NOIRET, Serge. Internationalizing Public History. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2014, no. 2/34, [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/2-2014-34/internationalizing-public-history/>.

23 Where did public history come from? National Council on Public History. [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné na internete: <https://ncph.org/what-is-public-history/about-the-field/>.

24 SILVA, Barbara. History, narrative and thepublic: Toward a social dimension of history as discipline. In *History didactics and public history. International journal of research on history didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD)*, 2018, no. 39, s. 13.

historickým výskumom založeným na rigoróznom skúmaní dostupných prameňov. Všetci historici, bez ohľadu na to, kde pôsobia alebo kto tvorí ich publikum, sa spoliehajú na systematické a kritické skúmanie prameňov s ohľadom na historický kontext, s cieľom, aby odhaľovali príbehy minulosti, vysvetľovali zmenu a kontinuitu v čase, brali do úvahy súvislosti a zosúladili konkurenčné verzie historických udalostí, ako sa zachovali vo viacerých historických prameňoch. Prostredníctvom tohto procesu minulosť dostáva zmysel. Koncept Public history by preto mal byť najprv ukotvený v overených postupoch historickej vedy a mal by byť založený na kvalitnom pochopení historického obsahu.[25] Všetky formy narábania s históriou, ktoré nespĺňajú tieto kritéria, zostávajú na úrovni amatérskych aktivít realizovaných pre individuálne uspokojenie alebo potrebu, ktoré sú síce vo väčšine prípadov neškodné, avšak nemožno od nich ani očakávať výraznejší prínos pri kultivácii historického vedomia a zvyšovaní úrovne historickej kultúry. To je zároveň aj základný rozdiel medzi akoukoľvek formou sprístupnenia historického obsahu verejnosti a medzi sprostredkúvaním historickej informácie v premyslenom koncepte, ktorý v každom detaile napĺňa vopred stanovený cieľ, pričom vychádza z aktuálneho stavu bádania v historických vedách, s dôrazom na didaktickú hodnotu odovzdávanej informácie a spôsob jej distribúcie smerom k verejnosti.

„Public history" a didaktika dejepisu

V tomto kontexte kľúčovú úlohu zohráva didaktika dejepisu, ktorej vzťah k public history je stále diskutovanou témou, predovšetkým ak ide o hľadanie prienikov a rozdielov medzi oboma disciplínami. Z vyššie uvedených definícii didaktiky dejepisu a public history jasne vyplýva, že *„centrom pozornosti oboch týchto subdisciplín historickej vedy je svet mimo akademickej sféry. Obe kladú dôraz na praktickú stránku histórie, a súčasne túto prax stavajú na teoretickej reflexii a empirickom výskume, za účelom rozvíjať najefektívnejšie stratégie na oslovenie rôznorodého publika, s cieľom posilniť historické poznatky a porozumieť im."*[26] Je teda dejepisné vyučovanie časťou public history? Môže využívať stratégie public history pri práci so žiakmi a študentmi? Ako sa dá integrovať public history do dejepisného vyučovania? Ako sa má výučba dejepisu postaviť k produktom public history ako sú napríklad múzeá, výstavy, exkurzie, vedecko-fantastická literatúra súvisiaca s históriou, alebo komiks, film, či počítačová hra? Alebo je public history istou formou didaktiky dejepisu a môže použiť jej koncepty na vlastný rozvoj? V akom vzťahu sú obe tieto disciplíny k historickej vede, historickej kultúre, a ako sa navzájom ovplyvňujú? Aj tieto otázky si historici a didaktici kladú v aktuálnom čísle vedeckého časopisu Medzinárodnej asociácie didaktikov dejepisu (International Society for History Didactics, ďalej ISHD) s názvom *History Didactics and Public history*.[27] V tomto texte nie je priestor venovať

25 LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Introducing Public history..., s. 2.

26 DEAN, David – WOJDON, Joanna. Public history and History Didactics – A Conversation. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2017, no. 5/9, [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/5-2017-9/public-history-and--history-didactics-a-conversation/>.

27 POPP, Susanne – FURRER, Markus – GORBAHN, Katja – HAUE, Harry – HAYDN, Terry – EDEN VAN, Elize – WOJDON, Joanna (eds.). *History didactics and public history. International journal of research on history*

sa každej z uvedených otázok, avšak považujem za potrebné upozorniť na stále otvorený dialóg medzi public history a didaktikou dejepisu, pričom tejto problematike sa plánuje venovať aj jeden z panelov na 24. medzinárodnom kongrese historických vied v Poznani v roku 2020.[28]

Pre priblíženie konceptu výstavy *Dejiny tvoríš ty!*, ktorej výstupom je aj táto publikácia, je však z prebiehajúcej diskusie dôležité poukázať na úvahu Joanny Wojdon, že zatiaľ čo historici zaoberajúci sa public history majú tendenciu robiť históriu pre všeobecnú potrebu, rovnako ako sa kriticky zapájať do jej interpretácie, didaktici dejepisu sa zaoberajú tým, ako takéto formy využiť na efektívne učenie sa o minulosti, pričom sa zameriavajú skôr na tvorbu učebníc a metodických príručiek, určených užšiemu publiku.[29] Snaha identifikovať vzťah medzi didaktikou dejepisu a public history prostredníctvom hlavných aktérov, sa javí ako logická i komplikovaná zároveň. Každý didaktik je totiž aj historikom a množstvo historikov sa zároveň venuje aplikovanej histórii. Dostávame sa tak k poslednému kľúčovému aspektu, ktorý je nevyhnutné v rámci konceptu public history spomenúť.

Historik vo verejnom priestore ako superhrdina?

Koho vlastne môžeme označiť v celosvetovom kontexte akceptovaným, avšak stále diskutovaným termínom „Public historian"?[30] Ako výstižne uvádza NCPH, public historians sa objavujú vo *„všetkých tvaroch a veľkostiach"*.[31] Nazývajú sa napr. historickými konzultantmi, múzejnými profesionálmi, či pedagógmi historikmi pracujúcimi v štátnych inštitúciách mimo akademickú sféru (tzv. gouvernment historians), archivármi, oral historikmi, manažérmi kultúrnych zdrojov, kurátormi, tvorcami filmov a médií, interpretmi historického obsahu, uchovávateľmi histórie, politickými poradcami, lokálnymi historikmi, komunitnými aktivistami atď.[32] Cord Arendes hovorí o „misionároch",[33]„mediátoroch medzi svetmi", ale tiež o „multiple personalities",[34] teda o viacerých osobnostiach v jednom, čo by mohlo zvádzať k predstave, že „public historian" je akýsi nový druh vedca – superhrdinu, v ktorom sa v ideálnom pomere miešajú vlastnosti historika, didaktika dejepisu i manažéra pre styk s verejnosťou. Arendes však pokračuje keď hovorí, že nie je nevyhnutné, aby

didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD), 2018, no. 39, 243 s.

28 Bližšie pozri: <http://www.cish.org/index.php/en/2016/12/24/call-for-proposals-for-the-xxiii-ichs-congress-poznan-2020/>.

29 DEAN, David – WOJDON, Joanna. Public history and HistoryDidactics – A Conversation. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2017, no. 5/9, [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/5-2017-9/public-history-and-history-didactics-a-conversation/>.

30 „Historik pre verejnosť"

31 Who does public history? National Council on Public history. [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na internete: <https://ncph.org/what-is-public-history/about-the-field/>.

32 Who does public history? National Council on Public history. [online]. [cit. 2019-01-15]. Dostupné na internete: <https://ncph.org/what-is-public-history/about-the-field/>.

33 ARENDES, Cord. Are Public Historians "Missionaries"? In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2019, no. 7/2, [online]. [cit. 2019-01-19]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/7-2019-2/shared-authority/>.

34 ARENDES, Cord. Who We Are: PublicHistorians as Multiple Personalities? In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2015, no. 3/36, [online]. [cit. 2019-01-19]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-36/public-historians-multiple-personalities/>.

sme vymýšľali „nový druh človeka“, pretože *„mnohí historici sa už nachádzajú v hybridnej zóne medzi výskumom a vyučovaním na jednej strane a praxou a interakciou s verejnosťou na druhej strane. Je pre nich preto bežné, že hrajú veľmi rozdielne úlohy: ako akademickí historici (väčšinou zameraní na historickú kultúru a pamäť); ako public historians, ktorých hlavným cieľom je oboznámiť verejnosť s procesmi a mechanizmami, ktoré sa podieľajú na štúdiu minulosti a budovať mosty pre ich publikum, zatiaľ čo sa v mnohých prípadoch tiež aktívne zapájajú ako odborníci do praktických projektov, ako sú napríklad výstavy.“*[35]

Citovaná Arendesova definícia absolútne vystihuje identitu autorov interaktívnych výstav Katedry histórie FF UPJŠ v Košiciach, ktorí sa bez konceptualizácie public history na akademickej i vedeckej úrovni v slovenskom prostredí ocitli v pozícii „public historians“, čo vzhľadom na proces akým sa public history etabluje v celosvetovom kontexte považujem za prirodzené, avšak v slovenskej akademickej sfére za progresívne. Vďaka schopnosti akademikov reagovať na aktuálne spoločenské problémy a zapojiť sa do verejnej diskusie sa na Slovensku naštartoval proces, ktorým v USA *„pred niekoľkými desaťročiami, ďaleko od nomenklatúr verejnej histórie alebo akademických dejín, niektoré prípady silného historického naratívu prekročili hranice univerzít, študentov a učiteľov dejepisu a oslovili oveľa širšie publikum.“*[36] Konceptualizácia public history v rámci slovenskej historickej vedy stojí pred nami ako výzva, s ktorou sa skôr či neskôr bude musieť akademické prostredie konfrontovať. Už len samotné názvy interaktívnych výstav Katedry histórie FF UPJŠ ako *Kto bude ďalší?* alebo *Dejiny tvoríš ty!* však vysielajú širokej verejnosti jasný signál, že rola historika, ale aj učiteľa dejepisu v našej spoločnosti sa mení. Vďaka skúsenostiam z týchto podujatí môžeme ako autori len potvrdiť, že *„zdieľanie autority s verejnosťou neoslabuje profesionalitu historikov, ale posilňuje ju tým, že sú súčasťou komunity.“*[37] Historici a didaktici sa tak môžu stať silnými aktérmi pri korigovaní a kultivovaní historického vedomia, ktoré nie je *„voľbou, ale nevyhnutnou súčasťou ľudského stavu.“*[38]

Public history vo svete a na Slovensku

V roku 2016 bolo na celom svete približne 250 vysokoškolských inštitúcií ponúkajúcich študijný program public history, viac než 200 z nich predovšetkým v USA a Kanade.[39] Iná situácia je v Európe, avšak aj tu sa študijné programy tohto typu postupne etablujú. Najmä v poslednom desaťročí sa public history presadila na inštitucionálnej úrovni v Nemecku,[40] ale dobrým príkladom je tiež slovenskému prostrediu

35 ARENDES, Cord. 2015. Who We Are: Public Historians as Multiple Personalities? In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2015, no. 3/36, [online]. [cit. 2019-01-19]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-36/public-historians-multiple-personalities/>.

36 SILVA, Barbara. History, narrative and the public: Toward a social dimension of history as discipline..., s. 25.

37 CAUVIN, Thomas. Why We Should all Become Public Historians. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2016, no. 4/42, [online]. [cit. 2019-01-22]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-36/public-historians-multiple-personalities/>.

38 SILVA, Barbara. History, narrative and the public: Toward a social dimension of history as discipline..., s. 26.

39 WOJDON, Joanna. Do We Need Public history Study Programs?. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2016, no. 4/33, [online]. [cit. 2019-02-01]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/4-2016-33/do-we-need-public-history-study-programs/>.

40 DEMANTOWSKY, Marko. “Public history” – Sublation of a German Debate? In *Public historyweekly. The International Blogjournal*, 2015, no. 3/2,

bližšie Poľsko. Public history ako študijný program ponúka univerzita vo Vroclavi pod názvom „História vo verejnej sfére“, ale študijné programy obsahujúce public history alebo jej časti nájdeme aj na iných univerzitách pod názvami ako „Historický turizmus“ alebo „Popularizácia histórie“.[41] Práve historický turizmus je v Poľsku na vedeckej i akademickej úrovni diskutovanou témou, pričom prebiehajúci dialóg sa venuje konceptualizácii tejto disciplíny, ale aj vymedzeniu vzťahov medzi historickým turizmom, public history a dejepisným vyučovaním.[42] Progresívna je tiež poľská múzejná pedagogika zdôrazňujúca didaktický potenciál múzeí, ktorý môže byť využitý *„nie len na získanie informácií a skúseností afektívneho alebo (ne)estetického charakteru, ale predovšetkým na stimuláciu kritického kreatívneho myslenia a osobnostného rozvoja návštevníkov.“*[43] Ako príklad môže poslúžiť múzeum histórie poľských Židov vo Varšave s názvom Polin, ktoré ponúka vzdelávacie programy pre rodiny, deti v predškolskom veku, žiakov, študentov, učiteľov, programy pre dospelých, ale aj pre osoby so zdravotným postihnutím.[44]

V slovenskom kontexte zatiaľ neexistuje študijný program zameraný na public history, ani na historický turizmus alebo popularizáciu historickej vedy. Malú časť konceptu public history pokrýva múzejná pedagogika, nie však ako inštitucionalizovaná vedná a akademická disciplína.[45] Iniciatívu v tomto smere vyvíja Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí na Slovensku (ZMS), založená v roku 2008,[46] ktorá vo februári 2015 prijala *Stratégiu rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách*

[online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-2/public-history-sublation-german-debate/>.

41 WOJDON, Joanna. Do We Need Public history Study Programs?. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2016, no. 4/33, [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/4-2016-33/do-we-need-public-history-study-programs/>; Pozri tiež: WOJDON, Joanna. Public history idzie do szkoły letniej. In *Public history weekly. The International Blogjournal*, 2018, no. 6/36, [online]. [cit. 2019-02-02]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/6-2018-36/public-history-summer-school-wroclaw/>.

42 Bližšie pozri: AUSZ, Mariusz – BUGAJSKA-WIĘCŁAWSKA, Joanna – STĘPNIK, Andrzej – SZEVCZUK, Dariusz(eds.). Turystyka w edukacji historycznej i obywatelskiej. Lublin : Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskej. 2017. 413 s.

43 WYSOK, Wiesław – STĘPNIK, Andrzej (eds.). Edukacja muzealna w Polsce. Lublin : Państwowe muzeum na Majdanku, 2013, s. 8.

44 Bližšie pozri: Polin – program edukacyjny. Dostupné na internete: <https://www.polin.pl/pl/edukacja>.

45 Múzejná a galerijná pedagogika je súčasťou študijného programu muzeológia a kultúrne dedičstvo (bližšie pozri: http://www.muzeologia.sk/studij_programy.htm); Existuje tiež možnosť študovať múzejnú pedagogiku formou doplňujúceho pedagogického štúdia (Bližšie pozri: https://fphil.uniba.sk/studium/uchadzac-prijimacie-konanie/doplnujuce-pedagogicke-studium/externa-forma/); a Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave má ambíciu od školského roku 2019/2020 akreditovať ponuku dvojodborového bakalárskeho štúdia muzeológie a pedagogiky. Bližšie pozri: LEŠKOVÁ, Agáta et al. *Na spoločnej ceste – kolokvium a metodika pre komunikáciu medzi múzejnými a školskými pedagógmi.* Banská Bystrica : Zväz múzeí na Slovensku, Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách, 2017, s. 23.; Kurzy múzejnej pedagogiky akreditované ministerstvom školstva ponúka aj *Slovenské národné múzeum*, v rámci ktorého pôsobia v jednotlivých múzeách múzejní pedagógovia (Bližšie pozri: https://www.snm.sk/?kurz-muzejna-pedagogika); Spoluprácu so školami realizuje aj oddelenie galerijnej pedagogiky *Slovenskej národnej galérie* (Bližšie pozri: https://www.sng.sk/sk/o-galerii/organizacna-struktura/oddelenie-galerijnej-pedagogiky), a tiež *Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave* (bližšie pozri: http://www.msap.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=69).

46 *Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách.* Bližšie pozri: http://okvav.zms.sk/; Podobná inštitúcia funguje v Českej republike pod názvom *Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při Asociaci muzeí a galerií ČR. Bližšie pozri:*https://www.cz-museums.cz/web/amg/organy-amg/komise/komise-pro-praci-s-verejnosti-a-muzejni-pedagogiku

Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015 – 2017.[47] Ako sa uvádza v samotnom texte, cieľom vypracovanej stratégie je *„zvýšiť povedomie o výchove a vzdelávaní v múzeu a skvalitniť výchovno-vzdelávacie aktivity múzeí."*[48] V júni 2017 komisia zorganizovala kolokvium s názvom *„Na spoločnej ceste"*[49] za účelom diskutovať o možnostiach skvalitnenia komunikácie medzi školskými a múzejnými pedagógmi a 31. decembra 2018 spustila nový *Centrálny portál edukačných aktivít múzeí SR* s názvom MuzPed.[50] Ako vyplýva z jednotlivých príspevkov prednesených na uvedenom kolokviu, konceptualizácia múzejnej pedagogiky ako akademickej a vednej disciplíny, ako aj skvalitnenie spolupráce medzi múzeom, školou a širokou verejnosťou zostáva pre zainteresovaných otvorenou výzvou. Z publikovaných príspevkov však zároveň vyplýva dôležitý fakt, a síce, že v rámci diskusie sa nespomína koncept public history, do ktorého múzeum ako také nepochybne patrí. Odborná diskusia sa teda pohybuje výlučne v slovenskom, výnimočne v českom prostredí, čo vzhľadom na zúčastnenými riešené problémy považujem za kontraproduktívne, keďže mnohé z diskutovaných otázok sú v celosvetovom kontexte zodpovedané, alebo minimálne otvorené a riešené z rôznych perspektív. Toto zistenie len potvrdzuje fakt, že public history či už ako koncept, alebo vedecká a akademická disciplína je pre slovenské prostredie zatiaľ neznáma.[51]

Záver

Katedra histórie FF UPJŠ vstupuje do tohto prázdneho priestoru aktivitami, ktoré sa tematicky rôznia, ale vychádzajú zo spoločnej idey: spôsob, akým historické fakty sprostredkujeme, je rovnako dôležitý ako fakty samé o sebe. Kladieme dôraz nielen na kvalitu historického a didaktického výskumu, ale aj na kvalitu učiteľských zručností. Narúšame tým vytvorené status quo „My" – historici a „Oni" – učitelia dejepisu a otvárame priestor pre novú konceptualizáciu ich vzájomných vzťahov, ktorá vedeckú a učiteľskú obec nevníma ako dva rozdielne svety, ale ako členov spoločnej komunity. Aplikáciou poznatkov historickej vedy smerom k širokej verejnosti, otvorenou spoluprácou s rôznorodým publikom i s konkrétnymi účastníkmi príbehu, ktorý výstava sprostredkúva, a tiež reflexiou realizovaného podujatia, s cieľom vyhodnocovať efektívne i menej efektívne postupy pri práci s verejnosťou zároveň vytvárame, v slovenskom prostredí zatiaľ absentujúci, rámcový koncept pre public history, ktorá síce používa rovnaké metódy ako historická veda, avšak na rozdiel od akademickej sféry vo svojom

47 *Stratégia rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015 – 2017.* 2015. Dostupné na internete < http://okvav.zms.sk/wp-content/uploads/sites/4/2015/12/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf>.

48 *Stratégia rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015 – 2017.* 2015, s. 8. [online]. [cit. 2019-02-04]. Dostupné na internete < http://okvav.zms.sk/wp-content/uploads/sites/4/2015/12/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf>.

49 Bližšie pozri: LEŠKOVÁ, Agáta et al. *Na spoločnej ceste – kolokvium a metodika pre komunikáciu medzi múzejnými a školskými pedagógmi.*Banská Bystrica : Zväz múzeí na Slovensku, Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách. 2017. 72 s.

50 *Centrálny portál edukačných aktivít múzeí SR*. Bližšie pozri: http://muzped.zms.sk/

51 Nový študijný program, ktorý sa dotýka konceptu public history aktuálne otvorila Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave pod názvom *História a aplikovaná história v kyberpriestore.* Bližšie pozri: http://khist.ff.ucm.sk/sk/historia-a-aplikovana-historia-v-kyberpriestore/%20

koncepte navyše zohľadňuje *publikum*, *spoluprácu* a *reflexiu praxe*.[52]

Každý z týchto aspektov má niekoľko teoretických perspektív, ktoré sú dnes diskutované v celosvetovom kontexte. Pri práci s publikom treba zohľadňovať fakt, že verejnosť rozmýšľa o minulosti inak ako historici. Rozumieť publiku znamená rozumieť tomu, čo rôzne druhy publika očakávajú a ocenia, keď prídu do kontaktu s historickým výskumom. Spolupráca s verejnosťou má tiež svoje špecifiká, keď na jednej strane historik zohľadňuje potreby bežných konzumentov histórie a na strane druhej musí starostlivo zvažovať ako pristupovať k tým, ktorých sa prezentovaná téma bezprostredne týka (politickí väzni, preživší holokaustu a pod.). Reflexiou praxe následne historik integruje nadobudnuté skúsenosti do formulovania budúcich stratégií pre prácu s verejnosťou, na verejnosti a pre verejnosť.[53]

Interaktívnymi výstavami sa snažíme verejnosti povedať, že *„minulosť nie je starožitnosť vystavená vo výklade, aby sa na ňu len dívalo. Je zdrojom zmyslu, sociálnou potrebou, pretože hľadanie zmyslu v minulosti, je základnou činnosťou na dosiahnutie sebauvedomenia a života v rovnováhe, budovanie zdravých spoločenstiev a vytváranie spravodlivej a civilizovanej spoločnosti.“*[54] Práca historikov a študentov, ktorí výstavy realizovali má teda ešte jeden rozmer, ktorý historička Cathy Stanton nazvala „Progressive public history.“ Tento typ verejnej histórie má aktivistickú identitu, má možnosť urobiť z nášho sveta spravodlivejšiu a etickejšiu spoločnosť, dáva do centra pozornosti etiku a spravodlivosť v nádeji, že verejnosť bude v lepšej pozícii klásť v budúcnosti kritické otázky týkajúce sa spoločensko-politických problémov. Využíva vrodený zmysel, ktorý ľudia už majú ako historickí interpreti, pracuje s nimi na odhalení oslobodzujúcich nástrojov v ich živote, komunitách a národoch.[55]

Ak zredukujeme dejiny na učenie sa a počúvanie, nepochopili sme ich pointu. V dejinách sa skrýva oveľa viac. Sú o ľudskosti, o tom ako žiť vo svete s násilím, korupciou...ako rozumieť minulosti. Používame negatívne príklady z dejín, aby sme robili prítomnosť lepšou.[56] Barbara Silva v tejto súvislosti pripomína slová francúzskeho historika Marca Blocha: *„je nepopierateľné, že veda sa vždy bude zdať nekompletná, keď nám, skôr či neskôr, nepomôže žiť lepšie.“*[57]

52 LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Introducing Public history..., s. 2.

53 LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Introducing Public history..., s. 2.

54 SILVA, Barbara. History, narrative and thepublic: Toward a social dimension of history as discipline..., s. 17.

55 LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Preface for instructors. In *Introduction to public history: interpreting the past, engaging audinces*. London : Rowman & Littlefield, 2017, preface.

56 Poznámky z diskusie s Rogerom Griffinom (marec 2018).

57 SILVA, Barbara. History, narrative and the public: Toward a social dimension of history as discipline..., s. 17.

„Je dôležité učiť študentov pracovať na veciach spoločne, v skupine, v tímoch; dávame im možnosť realizácie a čo je na samotnom organizovaní najkrajšie je utváranie vzťahov nie len v rámci tímov, ale aj so samotnými učiteľmi, pretože vzťah nie je len formálny, ale prehlbuje sa v ňom budovanie dôvery a pochopenia. Spoločná práca na projektoch ako „Dejiny tvoríš Ty!" ukazuje, že každý má svoje hranice a limity, ale ak sa vieme podržať a pomôcť si, dokážeme vytvoriť niečo hodnotné, čo nás niekedy presahuje".

Lucia Jacková, študentka učiteľstva dejepisu 5. ročníka

Použitá literatúra

AUSZ, Mariusz – BUGAJSKA-WIĘCŁAWSKA, Joanna – STĘPNIK, Andrzej – SZEVCZUK, Dariusz(eds.). Turystyka w edukacji historycznej i obywatelskiej. Lublin : Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskej. 2017. 413 s. ISBN 978-83-7784-986-6.

BENEŠ, Zdeněk – GRACOVÁ, Blažena. Didaktika dějepisu: mezi socializací jedince a individuální výchovou. In STUCHLÍKOVÁ, Iva – JANÍK, Tomáš et al. *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektívy.* BRNO : Masarykova univerzita. 2015. 465 s. ISBN 978-80-210-7884-0

ERDMANN, Elisabeth. Contemporaryrelevance. A category of historicalscience and of thedidactics of history and itsconsequences in teachertraining,2017. In*Yesterday&Today – Historyjournal of the South African society forhistoryteaching*, no. 17, s. 140-153. ISSN 2223-0386.

HARRIS, Richard – BURN, Catherine – WOOLEY, Mary (eds.). The rel ationshipbetween school history and academic history. In *The Guided Reader to teaching and learning History*. London & New York : Taylor & Francis Group. 2014. 304 s. ISBN 978-0-415-50345-7.

LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě. 2010. 276 s. ISBN 978-80-7368-584-3.

LEŠKOVÁ, Agáta et al. Na spoločnej ceste – kolokvium a metodika pre komunikáciu medzi múzejnými a školskými pedagógmi. Banská Bystrica : Zväz múzeí na Slovensku, Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách. 2017. 72 s. ISBN 978-80-971748-3-5.

LYON, Cherstin M. – NIX, Elizabeth M. – SHRUM, Rebecca K. Introducing Public history. In *Introduction to public history: interpreting the past, engaging audinces.* London : Rowman & Littlefield. 2017. 187 s. ISBN 978-1-4422-7222-4.

PEKNÍK, Miroslav (ed.). Verejná mienka a politika – Historické vedomie slovenskej spoločnosti. Bratislava : VEDA. 2006. 264 s. ISBN 80-224-0924-3.

POPP, Susanne – FURRER, Markus – GORBAHN, Katja – HAUE, Harry – HAYDN, Terry – EDEN VAN, Elize – WOJDON, Joanna (eds.). *History didactics and public history. International journal of research on history didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD),* 2018, no. 39. 243 s. ISSN 1608-8751.

POSPĚCH, Pavel. Městský veřejný prostor: interpretativní přístup. In *Sociologický časopis*, 2013, vol. 49, n.1, s. 75-100. ISSN 0038-0288.

SILVA, Barbara. History, narrative and the public: Toward a social dimension of history as discipline. In *History didactics and public history. International journal of research on history didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD),* 2018, no. 39, s. 13-30. ISSN 1608-8751.

WOJDON, Joanna. Public history and History Education. In *History didactics and public history. International journal of research on history didactics, history education and history culture (JHEC). Yearbook of the International society for history didactics (ISHD),* 2018, no. 39, s. 5-6. ISSN 1608-8751.

WYSOK, Wiesław – STĘPNIK, Andrzej (eds.). Edukacja muzealna w Polsce. Lublin : Państwowe muzeum na Majdanku. 2013. 175 s. ISBN 978-83-62816-12-5.

Internetové zdroje

ARENDES, Cord. Are Public Historians "Missionaries"? In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2019, no. 7/2[online]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/7-2019-2/shared-authority/>.

ARENDES, Cord. Who We Are: Public Historians as Multiple Personalities? In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2015, no. 3/36, [online]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-36/public-historians-multiple-personalities/>.

CAUVIN, Thomas. Why We Should all Become Public Historians. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2016, no. 4/42, [online]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-36/public-historians-multiple-personalities/>.

DEAN, David – WOJDON, Joanna. Public history and History Didactics – A Conversation. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2017, no. 5/9, [online]. Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/5-2017-9/public-history-and-history-didactics-a-conversation/>.

DEMANTOWSKY, Marko. "Public history" – Sublation of a German Debate? In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2015, no. 3/2, [online].Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/3-2015-2/public-history-sublation-german-debate/>.

NOIRET, Serge. Internationalizing Public history. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2014, no. 2/34, [online].Dostupné na internete: <https://public-history-weekly.degruyter.com/2-2014-34/internationalizing-public-history/>.

Stratégia rozvoja Odbornej komisie pre výchovu a vzdelávanie v múzeách

Zväzu múzeí Slovenska na roky 2015 – 2017. 2015. Dostupné na internete <http://okvav.zms.sk/wp-content/uploads/sites/4/2015/12/Strategia_Komisie_2015_2017_FINAL.pdf>.

WOJDON, Joanna. Do We Need Public history Study Programs?. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2016, no. 4/33, [online]. Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/4-2016-33/do-we-need-public-history-study-programs/>.

WOJDON, Joanna. Public history idzie do szkoły letniej. In *Public history weekly. The International Blogjournal,* 2018, no. 6/36, [online].Dostupné na internete: < https://public-history-weekly.degruyter.com/6-2018-36/public-history-summer-school-wroclaw/>.

Iné

Poznámky z diskusie s Rogerom Griffinom (marec 2018).

Webové adresy

Centrálny portál edukačných aktivít múzeí SR (www.muzped.zms.sk)

Centre for the Study of Historical Consciousness (www.cshc.ubc.ca)

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave (www.fphil.uniba.sk)

International Comittee of Historical Sciences (www.cish.org)

International Federation for Public history (www.ifph.hypotheses.org)

Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave(khist.ff.ucm.sk)

Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při Asociaci muzeí a galerií ČR (www.cz-museums.cz)

Muzeológia a kultúrne dedičstvo (www.muzeologia.sk)

Muzeum Historii Żydów Polskich (www.polin.pl)

Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave (www.msap.sk)

National Council on Public history (www.ncph.org)

Odborná komisia pre výchovu a vzdelávanie v múzeách (okvav.zms.sk)

Slovenská národná galéria(www.sng.sk)

Slovenské národné múzeum (www.snm.sk)

2. Interaktívna výstava „Dejiny tvoríš Ty“! Východiská, ciele, charakteristika a realizácia

Mikuláš Jančura

Rok 2018 je v rámci dejín Slovenska odkazom na viacero kľúčových historických medzníkov. Je to 100. výročie ukončenia prvej svetovej vojny a vzniku prvej Československej republiky, 80. výročie podpísania Mníchovskej dohody, vyhlásenia autonómie Slovenska a Viedenskej arbitráže, 70. výročie nástupu komunistickej diktatúry, 50. výročie invázie vojsk Varšavskej zmluvy a 30. výročie sviečkovej manifestácie ako „predvoja“ Nežnej revolúcie. Tieto udalosti však neboli a nie sú osamoteným „medzníkom“ či izolovaným výsledkom politických rozhodnutí bez širšieho dopadu. Boli to činitele, ktoré mali zásadný vplyv na politiku, hospodárstvo, kultúru a v neposlednom rade tiež každodenný život jednotlivcov, a to bez ohľadu na sféru ich pôsobenia. Odhliadnuc od bezprostredného dobového kontextu, je potrebné si uvedomiť, že okrem prítomnosti zásadne ovplyvňovali aj budúcnosť života a jeho odtieňov na Slovensku. Na tomto základe teda stoja východiskové otázky: prečo tvoríš dejiny ty? A prečo výstava *Dejiny tvoríš Ty!*? Cieľom predkladanej state je preto priblížiť kľúčové motivácie, ciele a vnútorné charakteristiky usporiadanej výstavy, ako praktickej realizácie úvah o ich význame (aj v kontexte vyučovania dejepisu), rozpracované v predošlej časti tejto práce. Sekundárnym zámerom je tiež snaha poskytnúť náhľad do jej realizácie a zamýšľaných dopadov na konkrétne cieľové skupiny.

Prvotným impulzom pre vznik interaktívnej výstavy *Dejiny tvoríš Ty!* bol samotný „osmičkový“ rok a pripomenutie si prislúchajúcich historických udalostí. Osobitným východiskom boli dva úspešné ročníky interaktívnej výstavy s názvom „Kto bude ďalší?“, usporiadaných tímami pedagógov a študentov Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ vo verejnom priestore v rokoch 2016 a 2017[58]. Ich cieľom bolo poukázať na prejavy a dôsledky xenofóbie a extrémizmu v spoločensko-politickom živote a podnietiť u žiakov a študentov na úrovni základných a stredných škôl diskusiu a rozvoj kritického myslenia.

Nezanedbateľný je tiež fakt, že historická veda na Slovensku síce uvedené témy dôsledne skúma a spracováva, no monografie, vedecké štúdie či odborné články pôsobia viac do vnútra vedeckej komunity a v menšej miere sú ich výsledky reflektované širokou verejnosťou. V rozsahu tejto state však nie je technicky možné priblížiť celý komplex historickej tvorby k sledovaným medzníkom, čo dokazuje skutočne bohatú a širokú publikačnú činnosť. Z tohto dôvodu zameriame pozornosť na výber kľúčových syntetizujúcich prác slovenskej a čiastočne českej historiografie, ktoré slúžili zároveň ako východiskový bod heuristickej fázy príprav výstavy. Medzi ťažiskové práce približujúce komplexný pohľad na novšie

58 Pozri výber z mediálnych ohlasov dostupných na internete:
https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/392208-neexistuje-zly-a-menej-zly-extremizmus/
http://kosicednes.sk/udalosti/zvonarska-ulica-sa-vratila-spat-case/
https://www.cas.sk/clanok/396601/
https://www.aktuality.sk/clanok/336568/foto-v-kosiciach-preniesli-jednu-ulicu-do-cias-slovenskeho-statu/
https://kosice.korzar.sme.sk/c/20545738/kto-bude-dalsi-taky-je-nazov-vystavy-o-zlocinoch-proti-ludskosti.html
http://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11580/127136
https://www.rtvs.sk/radio/archiv/1533

dejiny Slovenska patria monografie Ľubomíra Liptáka, Slovensko v 20. storočí[59] a rovnomenná štvorzväzková kolektívna syntéza. V jej rámci možno spomenúť zväzky s názvom *Na začiatku storočia 1901-1914*[60] a *Prvá svetová vojna 1914-1918*[61]. No pre koncepčný rámec výstavy boli smerodajnejšie zväzky *V medzivojnovom Československu 1918-1939*[62] a *Slovenská republika 1939-1945*[63], pričom z tohto hľadiska možno spomenúť tiež syntézu *Dejiny Slovenska* od Dušana Kováča[64]. V kontexte medzivojnovej politiky a idei čechoslovakizmu na Slovensku možno spomenúť tiež monografie Xénie Šuchovej, *Idea Československého štátu na Slovensku 1918-1939*[65] a Aleny Bartlovej *Túžby, projekty, realita: Slovensko v medzivojnovom období*[66]. Hospodársky kontext Slovenska v medzivojnovom období postihuje napr. práca Ľudovíta Hallona *Industrializácia Slovenska 1918-1938. Rozvoj alebo úpadok?*[67] Neopomenutý sociálny a kultúrny rámec medzivojnového obdobia na Slovensku prináša kolektívna monografia s názvom *Od osmičky k osmičke: Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918-1938*[68]. Dobrej úrovni spracovania sa teší aj obdobie Slovenského štátu. Obdobiu jeho vzniku sa venuje napr. Valerián Bystrický v práci *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*[69]. Fungovaniu Slovenského štátu sa systematicky venujú napr. Ivan Kamenec v monografiách Slovenský štát či *Slovenský štát v obrazoch*[70], Eduard Nižňanský v prácach *Nacizmus, holokaust, Slovenský štát* a *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku*[71], Igor Baka v práci *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940*[72], Martin Pekár v práci Štátna ideológia a jej vplyv na charakter režimu[73] či Zuzana Tokárová v monografii *Slovenský*

59 LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2011, 336 s., ISBN 978-80-8101-518-2.

60 KOVÁČ, Dušan. *Slovensko v 20. storočí: Na začiatku storočia 1901-1914*. Bratislava: VEDA, 2004, 291 s, ISBN 978-80-224-0776-3.

61 KOVÁČ, Dušan. A kol. Slovensko *v 20. storočí: Prvá svetová vojna 1914-1918,* Bratislava: VEDA, 2008, 323 s. ISBN 978-80-224-1014-4.

62 FERRENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan. *Slovensko v 20. storočí: V medzivojnovom Československu 1918-1939*. Bratislava: VEDA, 2012, 544 s., ISBN 978-80-224-1199-8.

63 HRADSKÁ, Katarína – KAMENEC, Ivan. *Slovensko v 20. storočí: Slovenská republika 1939-1945*. Bratislava: VEDA, 2015, 480 s., ISBN 978-80-224-1351-0.

64 KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 434 s., ISBN 978-80-7422-099-9.

65 ŠUCHOVÁ, Xénia. *Idea Československého štátu na Slovensku 1918-1939. Protagonisti, nositelia, oponenti*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, 312 s., ISBN 978-80-89396-12-2.

66 BARTLOVÁ, Alena. *Túžby, projekty, realita: Slovensko v medzivojnovom období*. Bratislava: Historický ústav SAV, Prodama, 2010, 268 s., ISBN 978-80-89396-06-1.

67 HALLON, Ľudovít. *Industrializácia Slovenska 1918-1938. Rozvoj alebo úpadok?* Bratislava: Veda, 1995, 212 s., ISBN 80-2240410-1.

68 ROGUĽOVÁ, Jaroslava. A kol. *Od osmičky k osmičke: Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918-1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, 223 s., ISBN 978-80-970060-4-4.

69 BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava: Prodama, 2008, 301 s., ISBN 978-80-969782-5-0.

70 KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. Anomal, 1992, 143 s., ISBN 80-900235-3-3. KAMENEC, I. *Slovenský štát v obrazoch*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, 248 s., ISBN 80-7360-700-X.

71 NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, Slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2011, 296 s., ISBN 978-80-8101-396-6. NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016, 496 s., ISBN 978-80-89514-40-3. Vysoko relevantným zdrojom je taktiež edícia dokumentov *Holokaust na Slovensku*.

72 BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010, 322 s., ISBN 978-80-*969375-9-2*.

73 PEKÁR, Martin. Štátna ideológia a jej vplyv na charakter režimu. In: FIAMOVÁ, Martina – HLAVINKA, Ján – SCHVARC, Michal a kol. *Slovenský štát*

štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou[74]. Hospodárskym aspektom fungovania Slovenského štátu sa venuje napr. Peter Mičko v monografii *Hospodárska politika Slovenského štátu.*[75] Obdobie po roku 1948 je v slovenskej historiografii spracované taktiež z viacerých hľadísk. Politickú situáciu v rokoch 1945-1948, ako aj obdobie bezprostredne po roku 1948 približuje napr. kolektívna monografia *Kapitolami najnovších slovenských dejín*, ktorú zostavil Jan Pešek s kolektívom[76]. Samotnú ideológiu a politickú prax postihuje kolektívna monografia v zostavovateľstve Michala Šmigeľa *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989)*[77]. Problematikou komunistickej propagandy sa zaoberá Marína Zavacká v prácach *Kto žije za ostnatým drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956 – 1962: Teórie, politické smernice a spoločenská prax* a *Spoločenský rozmer komunistickej propagandy na Slovensku (sonda do rokov 1956 – 1962).*[78] Do rámca problematiky propagandy zapadá aj kolektívna monografia *Storočie propagandy: Slovensko v osídlach ideológií*, Valeriána Bystrického a Jaroslavy Roguľovej[79]. Širšími súvislosťami udalostí z augusta 1968 sa zaoberá napr. kolektívna monografia v zostavovateľstve Valeriána Bystrického a kolektívu *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*[80], či práca Stanislava Sikoru *Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku*[81]. Normalizačné obdobie na Slovensku postihuje napr. kolektívna monografia *Od predjaria k normalizácii: Slovensko v* Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia od zostavovateľov Miroslava Londáka a Stanislava Sikoru[82]. Okrem uvedenej práce možno spomenúť tiež biografie, ktoré sa v posledných rokoch tešia pomerne dobrému spracovaniu. Ide napr. o prácu *Gustáv Husák. Moc politiky, politik moci* od Slavomíra Micháleka a Miroslava Londáka[83], či o monografiu *Dubček* od rovnakého autorského kolektívu[84]. Pole historickej biografie

1939 – 1945 : Predstavy a realita. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014. ISBN 978-80-89396-32-0, s. 137-152

74 TOKÁROVÁ, Zuzana. *Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016, 272 s., ISBN 978-80-8152-459-2.

75 MIČKO, Peter. *Hospodárska* politika Slovenského štátu. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, 304 s., ISBN 978-83-7490-351-6

76 PEŠEK, Jan. A kol. *Kapitolami najnovších slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, 2006, 347 s., ISBN 80-969623-6-1.

77 ŠMIGEĽ, Michal. A kol. *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007, 249 s., ISBN 978-80-8083-405-0.

78 ZAVACKÁ, Marína. *Kto žije za ostnatým drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956 – 1962: Teórie, politické smernice a spoločenská prax*. Bratislava: Ústav politických vied SAV. Vydavateľstvo SAV, 2005, 169 s., ISBN 80-224-0897-2. ZAVACKÁ, Marína. Spoločenský rozmer komunistickej propagandy na Slovensku. Sonda do rokov 1956-1962. In: Slovenská otázka dnes. Výber textov z časopisu OS 1997-2006. Bratislava: Kalligram, 2007 s. 273-282.

79 BYSTRICKÝ, Valerián – ROGUĽOVÁ, Jaroslava. *Storočie propagandy: Slovensko v osídlach ideológií.* Bratislava: AEP, 2005, 234 s., ISBN 80-88880-64-5.

80 BYSTRICKÝ, Valerián. a kol. *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava: Historický ústav SAV, Prodama, 2008, 308 s., ISBN 978-80-969782-3-6.

81 SIKORA, Stanislav. *Rok* 1968 a politický vývoj na Slovensku. Bratislava: Pro Historia, Historický ústav SAV, 2008, 229 s., ISBN 978-80-970060-1-3.

82 LONDÁK, Miroslav - LONDÁKOVÁ, Elena – SIKORA, Stanislav. *Od predjaria k normalizácii: Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2016, 388 s., ISBN 978-80-224-1531-6.

83 MICHÁLEK, Slavomír - LONDÁK, Miroslav. *Gustáv Husák. Moc politiky, politik moci*. Bratislava: Veda. 2013, 1070 s., ISBN 978-80-224-1312-1.

84 MICHÁLEK, Slavomír - LONDÁK, Miroslav. *Dubček.* Bratislava: Veda, 2018, 532 s., ISBN 978-80-224-1651-1.

dopĺňajú tiež práce *Gustáv Husák* od Michala Macháčka[85], či *Biľak. Zradca či kolaborant?* autora Petra Jašeka[86]. Na tomto mieste je nutné priblížiť aj rámcovú sondu do vybraných syntetizujúcich prác z českého prostredia, ktoré obsahovo zahŕňajú aj rámec Slovenska. Možno spomenúť práce Jana Rychlíka Češi a Slováci ve 20. století[87], zameranú na oblasť česko-slovenských vzťahov, či k vzniku 1. ČSR, *1918: Rozpad Rakouska Uherska a vznik Československa*[88]. K obdobiu 1. ČSR je potrebné spomenúť tiež obsiahlu kolektívnu syntézu zostavovateľov Dagmar Hájkovej a Pavla Horáka, *Republika Československá 1918-1939*[89]. Z oblasti hospodárskych dejín to je napr. dvojzväzková syntéza *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1914-1992* autora Václava Průchu[90]. Sféru kultúry a každodennosti v druhej polovici 20. storočia približuje kolektívna monografia *Každodenní život v Československu: 1945/48 – 1989*, zostavovateľa Jaroslava Pažouta[91]. Relevantným zdrojom k poznaniu a tlmočeniu súvislostí

85 MACHÁČEK, Michal. *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017, 632 s. ISBN 978-80-7429-388-7.

86 JAŠEK, Peter. *Biľak. Zradca či kolaborant?* Bratislava: Marenčin PT, 2018, 208 s., ISBN 978-80-8114-900-9.

87 RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992. Praha: Vyšehrad, 2012, 560 s., ISBN 978-80-7429-631-4.

88 RYCHLÍK, Jan. 1918: *Rozpad Rakouska Uherska a vznik Československa*. Praha: Vyšehrad, 2018, 280 s, ISBN 978-80-742-9988-9.

89 HÁJKOVÁ, Dagmar - HORÁK, Pavel (eds.). *Republika Československá 1918-1939*. Praha: NLN, 2018, 1020 s., ISBN 978-80-7422-643-4.

90 PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1914-1992. První díl: období 1914-1945*. Praha: Doplněk, 2004, 578 s, ISBN 80-7239-147-X. PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny* Československa 1914-1992. Druhý díl: období 1945-1992. Praha: Doplněk, 2009, 1004 s., ISBN 978-80-7239-228-5.

91 PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Každodenní život v Československu: 1945/48 – 1989*. Praha: Ústav pro výskum totalitních režimů, Technická univerzita v Liberci, 2015, 240 s., ISBN 978-80-7494-250-1

približovaných historických medzníkov sú taktiež komentované edície prameňov. V tomto prípade ide primárne o 8 zväzkov z kolektívnej edície *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*[92]. Rovnako relevantným je tiež priblíženie vizuálneho materiálu, ktorý v konečnom dôsledku tvorí nedeliteľnú súčasť komplexného obrazu určitej doby. Z knižných publikácií sú pre sledované medzníky relevantné napr. obrazová publikácia zostavovateľky Barbory Klimtovej, *Sto – Naše rodinné album*[93] či práce Bohunky Koklesovej, *V tieni tretej ríše*[94] a *Súmrak doby*[95]. Dostupnými zdrojmi fotografií sú zároveň aj rôzne internetové databázy. Relevantnými sú napr. databáza Tlačovej agentúry Slovenskej republiky (TASR), Vtedy.sk, ktorá disponuje rozsiahlym fondom historických fotografií,

92 DVOŘÁK, Pavel – KOVÁČ, Dušan. *Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI b*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011, 360 s., ISBN 978-80-8119-027-8. DVOŘÁK, Pavel - LETZ, Róbert. *Slováci pri budovaní základov Československej republiky: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII a*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013, ISBN 978-80-81190728. DVOŘÁK, Pavel. *Slováci vo víre 30. rokov: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII b*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014, 368 s., ISBN 978-80-8119-080-3. DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a druhá svetová vojna: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII a*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015, 400 s., ISBN 978-80-81190933. DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a ľudovodemokratický režim: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII b*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2016, 232 s, ISBN 978-80-81191015. DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a nástup socializmu: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII c*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2017, 238 s., ISBN 978-80-85501698. DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Novembrová revolúcia československý rozchod: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIV*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, 340 s., ISBN 80-88878-75-6.

93 KLIMTOVÁ, Barbora. *Sto – Naše rodiiné album*. Praha: Paseka, 2018, 224 s., ISBN 978-80-7432-925-8.

94 KOKLESOVÁ, Bohunka. *V tieni tretej ríše (Oficiálne fotografie Slovenského štátu)*. Bratislava: Slovart, 2010, 239 s., ISBN 978-80-8085-938-1,

95 KOKLESOVÁ, Bohunka. *Súmrak doby. Prelamovaná história, pamäť, fotografia*. Bratislava: Slovart, 2018, 344 s., ISBN 978-80-556-3478-4.

prevažne reportážnej proveniencie, prevzatej čiastočne aj z fondov bývalej Československej tlačovej kancelárie (ČTK)[96]. Pre dokreslenie kultúrneho kontextu so zreteľom na umenie je relevantnou tiež databáza webumenia.sk[97], ktorá zhromažďuje vyše 100 000 digitalizovaných výtvarných diel z rôznych galérií. Databázy sú na študijné účely voľne dostupné. Pre heuristiku fotografického materiálu boli však kľúčové fondy Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989, Zbierka plagátov a letákov 1853-1991 a fond Zbierka máp a plánov 1736-1995 zo Štátneho archívu v Košiciach.

Dôležitým prameňom k uchopeniu predstavovaných udalostí a ich kontextov je tiež periodická tlač. Periodiká sledovaných období, ako napr. *Hlas, Slovenský východ*, *Slovák*, *Nový svet*, či *Pravda* sú dostupné v digitalizovanej podobe v databázach Univerzitnej knižnice UK v Bratislave[98] či vedeckých knižníc v Banskej Bystrici[99] a Košiciach[100].

Ako už bolo uvedené, vzhľadom na kvantitatívny rozsah a technické možnosti išlo v tomto prípade len o priblíženie, resp. sondu do vybraných prác postihujúcich nami sledované obdobia a udalosti spojené s vytýčenými medzníkmi. Napriek ich vysokej odbornej úrovni sa tiež málo poukazuje na problém, resp. potrebu prezentácie týchto udalostí navonok a obzvlášť vo verejnom priestore. Je však potrebné uviesť, že úplné generalizovanie nie je na mieste. Možno. Spomenúť napr. rôzne výstavy či vernisáže usporadúvané centrálnymi, či regionálnymi galériami či múzeami. Vo všeobecnosti sa však pripomínaniu uvedených udalostí na Slovensku venuje len okrajová pozornosť, ktorá navyše podlieha značnej selektívnosti a spolitizovaniu, čo sa osobitne odráža aj v povedomí žiakov základných a stredných škôl, ako aj v povedomí širokej verejnosti.

Interaktívna výstava *Dejiny tvoríš Ty!* bola usporiadaná ako výstupná aktivita rovnomenného projektu, realizovaného v rámci schémy vnútorného grantového systému, ktorého administrátorom je Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Na jej realizácii sa podieľal organizačný tím Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, v spolupráci so Štátnym archívom Košice a Slovenským technickým múzeom. Cieľ výstavy mal niekoľko základných rovín. Primárne išlo o pripomenutie si kľúčových historických udalostí v dejinách Slovenska, ktoré sú naviazané na „osmičkový“ rok 2018, ukotvené v širších politických, hospodárskych a kultúrnospoločenských súvislostiach. Ďalšou rovinou cieľa bola popularizácia historickej vedy, čo korešponduje s vyššie načrtnutým problémom relatívnej „uzavretosti“ výsledkov historického bádania. Uvedené sa bezprostredne dotýka aj roviny sprístupnenia a propagácie vysokoškolského štúdia histórie, resp. humanitných vied, na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Cieľ akcentuje dôležitosť a potrebu ich štúdia v aktuálnom spoločenskom kontexte, no zároveň sprostredkuje aj otvorenosť Univerzity Pavla Jozefa Šafárika k alternatívnym podujatiam a jej pozitívny vzťah k pestovaniu filozofie akademického života.

Vnútorná štruktúra výstavy bola viacvrstevná. Pozostávala zo siedmych, chronologicky zostavených tematických blokov, pokrývajúcich časový rozsah od roku 1918 po rok 1989. Celok „V novom štáte“ približoval koniec 1. svetovej vojny,

96 http://www.tasr.sk/digitalizacia/portal-vtedy-sk

97 https://www.webumenia.sk/

98 https://chamo-skp.kis3g.sk/search/query?theme=skp

99 https://www.svkbb.eu/statna-vedecka-kniznica-v-banskej-bystrici/katalogy/

100 https://sclib.svkk.sk/sck01/

pád monarchie a vznik Československa. „Kontrasty“ upriamovali pozornosť na dvojtvárnosť životných svetov v rámci republiky, pričom konfrontovali nástup moderného životného štýlu a trendov s ekonomickou realitou majoritnej časti obyvateľstva. Celok s názvom „Kto bude ďalší?“ približoval vyostrenú politickú situáciu v krajine počnúc udalosťami z jesene 1938, cez nové štátoprávne usporiadanie, ako aj charakter a prax politického zriadenia na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Celok bol doplnený symbolickým „koncentračným táborom“ s „univerzálnymi“ obeťami totalitných režimov v 20. storočí ako napr. „svetonázor“, „rasa“, „sexualita“, „politické presvedčenie“, „náboženstvo“, „vek“ či „zdravotný stav“. Tematický celok s názvom „Cez červené okuliare“ vychádzal z udalostí v rokoch 1945-1948, no ťažisko spočívalo v priblížení nástupu komunistickej diktatúry a budovateľských rokov až do obdobia kultúrneho uvoľnenia v 60. rokoch, na čo plynule nadväzoval celok „Bratskou pomocou k normalizácii“, ktorý priblížil udalosti z augusta 1968 a následnú politickú a kultúrnu „normalizáciu“. Posledný celok približujúci historické súvislosti vybraných medzníkov niesol názov „Opona padá“, ktorý primárne približoval revolučné udalosti z rokov 1988 a 1989. Zároveň však v sebe niesol odkaz na posledné zastavenie výstavy, ktoré malo zdanlivo jednoduché označenie, „?“ Jednotlivé tematické celky boli rozmiestnené v areáli Filozofickej fakulty UPJŠ, pričom rozmiestnenie pomyselného „príbehu“ sa snažilo „spolupracovať“ aj so samotným priestorom, ktorý pozostáva prevažne z historických budov. Každý tematický celok tvorilo priemerne sedem panelov, ktoré obsahovali materiál rozličnej proveniencie od dobových fotografií, archívnych dokumentov, rôznych plagátov a reklám, až po články publikované v dennej tlači. Dokopy išlo o viac ako 600 vystavených položiek, ktoré pochádzali prevažne z fondov Štátneho archívu v Košiciach[101], ale aj zo spomenutých elektronických elektronických databáz ako napr. Webumenia, či TASR. Čiastočne boli využité aj fotografie z fondov Národného archívu v Prahe[102]. Tematické celky boli chronologicky doplnené aj o niekoľko historických automobilov, zapožičaných zo zbierok Slovenského technického múzea. Oproti tradične uchopeným „lineárnym“ výstavám však *Dejiny tvoríš Ty!* disponovala niekoľkými alternatívnymi prvkami. Vystavený fotografický materiál tvorili prevažne menej známe a neznáme snímky, ktoré akcentovali viac kontexty a súvislosti približovaných medzníkov. Za týmto účelom bol zároveň vytvorený koncepčný rámec politika-hospodárstvo-kultúra, čo vo vyššej miere korešponduje s „leitmotívom“ výstavy o „dejinách tvorených nami“. Navyše, vystavovaný materiál „ožil“ v podobe narátorov v dobových kostýmoch z radov študentov histórie a učiteľstva dejepisu v rôznych študijných kombináciách v rozmedzí od druhého po piaty ročník štúdia. Výstava tak dostala plastickejší rozmer, ktorý umocnili spomenuté historické automobily, dobové kostýmy či dobové hudobné pozadie. Osobitnou pridanou hodnotou bol interaktívny rozmer, v rámci ktorého bola do celej výstavy prostredníctvom študentov interpretujúcich materiál pretavená otázka aký (a či vôbec nejaký) dejinný medzník vytvárame v súčasnosti my. Hlavná pozornosť bola tejto otázke venovaná na poslednom stanovišti s otáznikom, kde mali návštevníci možnosť poskytnúť nám spätnú väzbu v podobe odpovedí

101 Štátny archív v Košiciach (ďalej ŠA KE), fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989. ŠA KE, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994. ŠA KE, fond: Zbierka máp a plánov 1736-1995.

102 Národní archiv Praha (ďalej NA Praha), fond: Fotodokumentace 1897-1981.

na nastolenú otázku. Návštevníci mali zároveň možnosť zanechať písomný odkaz v podobe lístka pripichnutého na stenu z kovového pletiva.

Realizácia výstavy pozostávala z troch kľúčových prípravných fáz. Heuristika sa realizovala v časovom rozmedzí troch mesiacov a boli do nej čiastočne zapojení aj participujúci študenti. Zahŕňala štúdium dostupnej literatúry, štúdium a fotenie dobovej periodickej tlače ako aj heuristiku fotografického materiálu a plagátov vo fondoch Štátneho archívu v Košiciach. Súčasťou tejto fázy bolo tiež zabezpečenie historických automobilov zo zbierkových fondov Slovenského technického múzea, formálne zabezpečenie areálu Filozofickej fakulty ako aj zabezpečenie panelov a iného technického materiálu. Druhá pracovná fáza predstavovala klasifikáciu a didaktické spracovanie získaného materiálu, v kontexte vytýčeného rámca politika – hospodárstvo – kultúra. Ako už bolo uvedené, išlo o materiál rôznej proveniencie, a to od fotografií a máp, cez archívne dokumenty a plagáty, až po články z dobovej tlače a reklamy. Súčasťou druhej fázy bola aj séria workshopov za aktívnej účasti študentov, v rámci ktorých boli v súlade s vytýčenými tematickými celkami pripravované výstavné panely so spracovaným materiálom. V rámci tretej fázy následne prebehla inštalácia a vlastná realizácia výstavy v areáli Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach za účasti celého organizačného tímu. Úspech samotného podujatia bol podporený aj paralelne prebiehajúcim dňom otvorených dverí na celouniverzitnej úrovni, čím sa zároveň rozširoval aj dopad výstavy na cieľové skupiny potencionálnych záujemcov o štúdium.

Interaktívna výstava *Dejiny tvoríš Ty!* tak nepripomenula len významné medzníky v dejinách Slovenska v 20. storočí a ich širšie súvislosti. Upriamila pozornosť aj na činnosť zamestnancov Katedry histórie Filozofickej fakulty UPJŠ, umožnila študentom participovať na organizačne a technicky pomerne náročnom podujatí a zároveň poukázala na samotný prístup Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach k organizácii neštandardných a alternatívnejšie ladených akcií. Cennou je aj spätná väzba zo strany študentov, ktorí týmto spôsobom nadobudli skúsenosť pracovať v tíme, interpretovať netradičným spôsobom historické poznatky a v neposlednom rade tiež skúsenosť s technickou prípravou podujatia tohto typu.

„Písané či hovorené, slová majú veľkú moc. Avšak v súvislosti s dejinami niekedy nestačia. Byť súčasťou výstavy Dejiny tvoríš ty tak malo väčší význam, ako sa na prvý pohľad môže zdať. Netradičná výstava ma totiž priviedla k myšlienke, podľa ktorej by som raz chcela učiť – niet lepšieho spôsobu ako pochopiť dejiny, než cez životy obyčajných neznámych ľudí. Práve cez ich životné cesty si mnohé uvedomíme a, možno, zamyslíme sa aj sami nad sebou“.

Gabriela Kováčová, študentka učiteľstva dejepisu 5. ročníka

Organizačný tím odborných asistentov, doktorandov a študentov. Interaktívna výstava *Dejiny tvoríš Ty!* Košice, 05. 10.2018.
Autor: Lukáš Katriňák

Použité pramene a literatúra

Archívne fondy

Národný archív Praha. Fond: Fotodokumentace 1897-1981.

Štátny archív Košice. Fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Štátny archív Košice. Fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Štátny archív Košice. Fond: Zbierka máp a plánov 1736-1995.

Digitálne databázy prameňov

https://chamo-skp.kis3g.sk/search/query?theme=skp

https://sclib.svkk.sk/sck01/

https://www.svkbb.eu/statna-vedecka-kniznica-v-banskej-bystrici/katalogy/

http://www.tasr.sk/digitalizacia/portal-vtedy-sk

https://www.webumenia.sk/

Literatúra

BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1940*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010, 322 s., ISBN 978-80-*969375-9-2*.

BARTLOVÁ, Alena. *Túžby, projekty, realita: Slovensko v medzivojnovom období*. Bratislava: Historický ústav SAV, Prodama, 2010, 268 s., ISBN 978-80-89396-06-1.

BYSTRICKÝ, Valerián – ROGUĽOVÁ, Jaroslava. *Storočie propagandy: Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: AEP, 2005, 234 s., ISBN 80-88880-64-5.

BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava: Prodama, 2008, 301 s., ISBN 978-80-969782-5-0.

BYSTRICKÝ, Valerián. a kol. *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava: Historický ústav SAV, Prodama, 2008, 308 s., ISBN 978-80-969782-3-6.

DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Novembrová revolúcia československý rozchod: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIV*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, 340 s., ISBN 80-88878-75-6.

DVOŘÁK, Pavel. KOVÁČ - Dušan. *Slováci v prvej svetovej vojne 1914-1918: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI b*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011, 360 s., ISBN 978-80-8119-027-8.

DVOŘÁK, Pavel – LETZ, Róbert. *Slováci pri budovaní základov Československej republiky: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII a*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013, ISBN 978-80-81190728.

DVOŘÁK, Pavel. *Slováci vo víre 30. rokov: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XII b*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014, 368 s., ISBN 978-80-8119-080-3.

DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a druhá svetová vojna: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII a.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015, 400 s., ISBN 978-80-81190933.

DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a ľudovodemokratický režim: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII b.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2016, 232 s, ISBN 978-80-81191015.

DVOŘÁK, Pavel. A kol. *Slováci a nástup socializmu: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIII c.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2017, 238 s., ISBN 978-80-85501698.

FERRENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan. *Slovensko v 20. storočí: V medzivojnovom Československu 1918-1939*. Bratislava: VEDA, 2012, 544 s., ISBN 978-80-224-1199-8.

HALLON, Ľudovít. *Industrializácia Slovenska 1918-1938. Rozvoj alebo úpadok?* Bratislava: Veda, 1995, 212 s., ISBN 80-2240410-1.

HÁJKOVÁ, Dagmar - HORÁK. Pavel. (eds.). *Republika Československá 1918-1939*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2018, 1024 s., ISBN 978-80-7422-643-4.

HRADSKÁ, Katarína – KAMENEC, Ivan. *Slovensko v 20. storočí: Slovenská republika 1939-1945.* Bratislava: VEDA, 2015, 480 s., ISBN 978-80-224-1351-0.

JAŠEK, Peter. *Biľak. Zradca alebo kolaborant?* Bratislava: Marenčin PT, 2018, 208 s., ISBN 978-80-8114-900-9.

KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. Anomal, 1992, 143 s., ISBN 80-900235-3-3.

KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazoch*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, 248 s., ISBN 80-7360-700-X.

KLIMTOVÁ, Barbora. *Sto – Naše rodiiné album*. Praha: Paseka, 2018, 224 s., ISBN 978-80-7432-925-8.

KOKLESOVÁ, Bohunka. *V tieni tretej ríše (Oficiálne fotografie Slovenského štátu)*. Bratislava: Slovart, 2010, 239 s., ISBN 978-80-8085-938-1.

KOKLESOVÁ, Bohunka. *Súmrak doby. Prelamovaná história, pamäť, fotografia.* Bratislava: Slovart, 2018, 344 s., ISBN 978-80-556-3478-4.

KOVÁČ, Dušan. *Slovensko v 20. storočí: Na začiatku storočia 1901-1914*. Bratislava: VEDA, 2004, 291 s, ISBN 978-80-224-0776-3.

KOVÁČ, Dušan. A kol. Slovensko *v 20. storočí: Prvá svetová vojna 1914-1918,* Bratislava: VEDA, 2008, 323 s. ISBN 978-80-224-1014-4.

KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 434 s., ISBN 978-80-7422-099-9.

LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2011, 336 s., ISBN 978-80-8101-518-2.

LONDÁK, Miroslav - LONDÁKOVÁ. Elena. SIKORA. Stanislav. *Od predjaria k normalizácii: Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia.* Bratislava: Veda, 2016, 388 s., ISBN 978-80-224-1531-6.

MACHÁČEK, Michal. *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017, 632 s. ISBN 978-80-7429-388-7.

MIČKO, Peter. *Hospodárska* politika Slovenského štátu. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, 304 s., ISBN 978-83-7490-351-6

MICHÁLEK, Slavomír - LONDÁK. Miroslav. *Gustáv Husák. Moc politiky, politik moci.* Bratislava: Veda. 2013, 1070 s., ISBN 978-80-224-1312-1.

MICHÁLEK, Slavomír - LONDÁK. Miroslav. *Dubček*. Bratislava: Veda, 2018, 532 s., ISBN 978-80-224-1651-1.

NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, Slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2011, 296 s., ISBN 978-80-8101-396-6.

NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2016, 496 s., ISBN 978-80-89514-40-3.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.). Každodenní *Každodenní život v Československu: 1945/48 – 1989.* Praha: Ústav pro výskum totalitních

režimů, Technická univerzita v Liberci, 2015, 240 s., ISBN 978-80-7494-250-1

PEKÁR, Martin. Štátna ideológia a jej vplyv na charakter režimu. In: FIAMOVÁ, Martina – HLAVINKA, Ján – SCHVARZ, Michal. a kol. Slovenský štát 1939-1945: Predstavy a realita. Bratislava. Historický ústav SAV, 2014. ISBN 978-80-89396-32-0, s 137-152.

PEŠEK, Jan. A kol. *Kapitolami najnovších slovenských dejín*. Bratislava: Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, 2006, 347 s., ISBN 80-969623-6-1.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1914-1992. První díl: období 1914-1945*. Praha: Doplněk, 2004, 578 s, ISBN 80-7239-147-X.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1914-1992. Druhý díl: období 1945-1992.* Praha: Doplněk, 2009, 1004 s., ISBN 978-80-7239-228-5.

RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914 – 1992. Praha: Vyšehrad, 2012, 560 s., ISBN 978-80-7429-631-4.

RYCHLÍK, Jan. 1918: *Rozpad Rakouska Uherska a vznik Československa*. Praha: Vyšehrad, 2018, 280 s, ISBN 978-80-742-9988-9.

ROGUĽOVÁ, Jaroslava. A kol. *Od osmičky k osmičke: Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918-1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, 223 s., ISBN 978-80-970060-4-4.

SIKORA, Stanislav. *Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku*. Bratislava: Pro Historia, Historický ústav SAV, 2008, 229 s., ISBN 978-80-970060-1-3.

ŠMIGEĽ, Michal. A kol. *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2007, 249 s., ISBN 978-80-8083-405-0.

ŠUCHOVÁ, Xénia. *Idea Československého štátu na Slovensku 1918-1939. Protagonisti, nositelia, oponenti*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, 312 s., ISBN 978-80-89396-12-2.

TOKÁROVÁ, Zuzana. *Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016, 272 s., ISBN 978-80-8152-459-2.

ZAVACKÁ, Marína. Kto *žije za ostnatým drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956 – 1962: Teórie, politické smernice a spoločenská prax.* Bratislava: Ústav politických vied SAV. Vydavateľstvo SAV, 2005, 169 s., ISBN 80-224-0897-2.

ZAVACKÁ, Marína. Spoločenský rozmer komunistickej propagandy na Slovensku. Sonda do rokov 1956-1962. In: *Slovenská otázka dnes. Výber textov z časopisu OS 1997-2006*. Bratislava: Kalligram, 2007 s. 273-282.

3. V novom štáte: Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československa

Katarína Hromuľáková

Rok 1918 symbolizuje úplne nové geopolitické usporiadanie Európy, čo z neho vytvára dôležitý medzník dejín viacerých štátnych útvarov, Československo nevynímajúc. Prvá svetová vojna so sebou priniesla pád troch významných európskych monarchií na čele s rodmi Romanovcov, Hohenzollernovcov a Habsburgovcov, ktorých politika sa podieľala na formovaní starého kontinentu po celé stáročia. Zadefinovať príčiny rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie a nájsť vôbec prvotný katalyzátor tohto procesu je pomerne obtiažne. Historici problematickosť fungovania mnohonárodnostnej podunajskej monarchie vidia vo svetle širokospektrálnych politických, hospodárskych, kultúrnych aj spoločenských aspektov prejavujúcich sa približne od prvých dekád 19. storočia. Nacionalizačná vlna, tak príznačná pre toto obdobie, v monarchii vyvrcholila do revolúcie v roku 1848. Po porážke Maďarov rakúska vláda len utvrdila svoju moc v podobe ešte výraznejšieho centralizmu, známeho ako tzv. Bachov absolutizmus. Hospodársky monarchiu oslabili aj konflikty v 50. a 60. rokoch 19. storočia, kedy najprv po porážke od Talianska v rámci jeho zjednocovania sa, stratila viaceré územia. Neskôr v zapojení sa do najvýraznejšieho konfliktu danej doby, Prusko-rakúskej vojny, spojeného s katastrofálnou porážkou v bitke pri Hradci Králové v roku 1866. Výsledkom týchto udalostí nastalo Rakúsko-uhorské vyrovnanie, ktoré de facto a aj de iure ríšu rozdelilo na dva samostatné celky spojené osobou panovníka. Slovákov, ale aj iné národnosti obývajúce územie zalitavskej časti monarchie, tak pod vplyvom vládnej idey jednotného uhorského národa, zasiala rozsiahla maďarizačná politika. Bol to ostrý kontrast v porovnaní so síce pomalými, ale postupne sa uskutočňujúcimi demokratizačnými procesmi v Predlitavsku. Rozdiely vo fungovaní oboch monarchistických celkov sa začali prejavovať aj v hospodárskej a sociálnej oblasti. Vlna modernizačných zmien, ktorá do monarchie dorazila so značným oneskorením, odhalila disproporciu rozmiestnenia priemyselných oblastí. Modernizačný proces prebiehal v Uhorsku pomalšie ako v rakúskej časti. Napriek tomu územie Slovenska predstavovalo popri Budapešti najpriemyselnejšiu oblasť celého Uhorska. Postupná modernizácia sa začala prejavovať v podobe budovania železníc, ale aj vo fabrikách v železiarskom, papierenskom, textilnom či sklárskom odvetví. Monarchiu však v poslednej tretine 19. storočia v dôsledku vysokého prirodzeného prírastku a s tým súvisiacej biedy postihlo aj masové vysťahovalectvo obyvateľstva do zámoria, z prevažne poľnohospodársky orientovaných a horských oblastí. Z územia Slovenska šlo najmä o Zemplín, Šariš, Spiš, Oravu a Kysuce. Na základe výskumov a demografických odhadov takto z územia Slovenska emigrovalo v poslednom polstoročí pred vojnou asi pol milióna Slovákov.

Všetky uvedené problémy ešte viac umocnilo vypuknutie prvej svetovej vojny, ktorá tak zároveň vytvorila vhodný priestor pre priaznivý vývoj vzájomných česko-slovenských vzťahov. Snahu o spoluprácu Čechov a Slovákov, ktorých nespájala len jazyková blízkosť, ale v 19. storočí aj čoraz viac rezonujúca otázka spoločnej minulosti v podobe cyrilometodskej tradície, badať už v 19. storočí. Osobnosti ako Ján Kollár a Pavol Jozef Šafárik sa otvorene hlásili k propagácii

česko-slovenskej jazykovej jednoty, pričom druhý menovaný nadviazal vzťahy s poprednými osobnosťami českého národného hnutia – Františkom Palackým, Josefom Jungmannom či Josefom Dobrovským. Toto relatívne perspektívne spojenie už v 40. rokoch 19. storočia narušila asymetria a nevyváženosť politických, kultúrnych a hospodárskych úrovní oboch národov, prejavujúca sa najmä neznalosťou českej inteligencie o pomeroch na Slovensku a príchodom najvýznamnejšej osobnosti slovenského národného obrodenia – Ľudovíta Štúra. Ten sa na rozdiel od svojich predchodcov dištancoval od ich myšlienok a razil ideu autonómnej sebaidentifikácie Slovákov. Tento rozkol sa prejavil aj na Slovanskom zjazde v roku 1848, kedy sa český a slovenský politický program úplne rozišli. Po vyrovnaní sa vyššie uvedené rozdiely ešte viac prehlbovali. Zatiaľ čo po roku 1867 sa v českých krajinách vytvorila priaznivá situácia na zavŕšenie vývoja plnej štruktúry českej spoločnosti, Slováci sa v rámci Zalitavska stali len etnickou skupinou bez vyššieho a stredného školstva a s obmedzeným právom využívať svoj jazyk.

Znovuobjavenie Slovenska českou elitou a inteligenciou nastalo až koncom 19. storočia. Jeho územie viackrát navštívil aj Tomáš G. Masaryk. Rovnako tak poprední slovenskí národní činitelia, ako Milan R. Štefánik či Vavro Šrobár sa často zdržiavali v Prahe. Šrobár sa aktívne angažoval v *Detvane*, spolku národne cítiacich slovenských študentov v Prahe, pričom súčasne redigoval aj časopis *Hlas*, šíriaci aj myšlienky česko-slovenskej spolupráce. So stupňovaním politického napätia v Európe v prvej dekáde 20. storočia sa pozvoľna prehlbovali aj česko-slovenské vzťahy. Zmenu zmýšľania a novú recepciu situácie z pohľadu českých elít priniesla anexia Bosny a Hercegoviny Rakúsko-Uhorskom v roku 1908. Tomáš G. Masaryk aj Karel Kramář, dovtedy voči monarchii lojálne osobnosti, sa začali zaoberať myšlienkou prípadného konca monarchie a jej následnom možnom usporiadaní. Po sarajevskom atentáte v júni 1914 a následnom vypuknutí vojny, Masaryk v decembri 1914 emigroval do západnej Európy.

Slovenských a aj českých regrútov navyše pomerne skoro opustilo bojové nadšenie a vojna proti slovanským národom len umocnila nechuť podieľať sa na konflikte, hoci správy z frontu prinášali informácie o vysokej morálke vojakov. Ešte v prvých mesiacoch konfliktu *Slovenská liga* v USA uverejnila *Memorandum*, kde žiadala samourčovacie právo pre Slovákov. V júli 1915 pri príležitosti 500. výročia upálenia Jána Husa predniesol v Ženeve Masaryk prejav, kde sa oficiálne vyslovil za československú samostatnosť. Medzi Masarykových najbližších spolupracovníkov patrili Milan R. Štefánik, Edvard Beneš, Štefan Osuský, Bohdan Pavlů či Lev Sychrava. Spoluprácu Čechov a Slovákov v zahraničí spečatilo podpísanie päťbodovej *Clevelandskej dohody* medzi *Českým národním sdružením* a *Slovenskou ligou* v októbri 1915. Pretvorením prvej inštitucionálnej platformy zahraničného odboja, *Českého komitétu zahraničného*, vznikol vo februári 1916 spoločný orgán Čechov a Slovákov – *Československá národná rada* so sídlom v Paríži. Jednou z jej prvotných a nosných snáh sa stalo zorganizovanie česko-slovenských légií. S postupujúcimi ruskými vojenskými úspechmi v podobe Brusilovovej ofenzívy na východnom fronte a prenesením bojov na slovenské územie, sa začal aktivizovať aj domáci odboj. Nemalý podiel na „prebudení sa“ slovenskej inteligencie mali aj bieda a hlad, ktoré Slovensko postihli v dôsledku vojny. Hlavným problémom slovenského odboja sa stala absencia stabilného centra a roztrieštenosť slovenskej politickej elity. Jedným z centier politickej aktivity

sa stal Ružomberok, kde v tej dobe pôsobil Vavro Šrobár. V Bratislave to boli sociálni demokrati na čele s Emanuelom Lehotským. V Budapešti Emil Stodola či Ferdiš Juriga, ako jediný aktívny slovenský poslanec v uhorskom sneme. Najdôležitejšia skupina však operovala vo Viedni, nakoľko sa pravidelne stretávala s českými politikmi a mala priame informácie o pôsobení zahraničného odboja. K nej patrili Kornel Stodola, Ivan Dérer, Ján Cablk či Milan Hodža.

Domáci odboj v Čechách zastrešovala organizácia *Maffia,* ktorá po Masarykovom odchode mimo spravodajskej a informačnej služby sprostredkovala aj kontakt so zahraničím. Tá bola podriadená *Československej národnej rade*, čím koordinovala zahraničný odboj s domácim. Medzi jej popredných členov patrili významné osobnosti ako Karel Kramář či Alois Rašín. Obom spomínaným hrozila za velezradu a protištátnu činnosť poprava. Oslobodení boli až rozsiahlou amnestiou od nového a zároveň aj posledného panovníka monarchie – Karola I. Rok 1917 priniesol vo vojne zásadný zlom.

Do vojny po boku dohodových mocností vstúpili Spojené štáty a v Rusku vypukla revolúcia, ktorá zvrhla monarchiu a panujúcich Romanovcov. Tieto udalosti sa odzrkadlili aj v spoločnom česko-slovenskom odboji. Štefánikovi sa po revolúcii podarilo dostať Masaryka do Ruska, ktorý u novej vlády dosiahol to, že sa do légií mohli hlásiť nielen krajania, ale aj vojnoví zajatci. Štefánik tieto rokovania viedol ešte pred revolúciou s cárom Mikulášom II., úspech však nedosiahol. K prvému úspešnému vyznamenaniu sa légii došlo pri ukrajinskej obci Zborov v júli 1917. Štefánik sa následne postaral aj o vytvorenie samostatnej česko-slovenskej armády v Taliansku. Masarykove plány prerušil separátny mier uzatvorený v marci 1918 v Brest-Litovsku, nakoľko légie pôsobiace v Rusku stratili svojho nepriateľa a tým aj svoje opodstatnenie. V dôsledku vypuknutia občianskej vojny v Rusku a chaose, ktorý v krajine vznikol, sa po incidente vyprovokovanom zo strany boľševikov légiám podarilo obsadiť celú transibírsku magistrálu a kontrolovať tak spojenie v Rusku. Koncom mája bola podpísaná aj *Pittsburská dohoda*, ktorá Slovensku mala zaručovať samostatnú štátnu správu, parlament a súdnictvo, ako aj slovenčinu ako úradný jazyk. Výrazným diplomatickým úspechom zahraničného odboja bolo uznanie *Československej národnej rady* ako česko-slovenskej vlády a česko-slovenského vojska ako spojeneckého od Francúzska, Veľkej Británie, Spojených štátov a Talianska na prelome leta a jesene 1918.

Na hranici zrútenia, či už hovoríme o vývoji na fronte alebo o vnútorných záležitostiach, sa v spomínanom období pohybovalo Rakúsko-Uhorsko. Všeobecne sa predpokladalo, že celosvetový mier by sa mohol uzavrieť začiatkom roka 1919. Blízkosť uzavretia prímeria výrazne prispievala k demoralizácii vojska, ako aj nechuti bojovať za dualistickú monarchiu. Známa je napríklad vzbura Trenčianskeho 71. pešieho pluku v srbskom meste Kragujevac z júna 1918. V októbri 1916 sa Karol I. snažil zachrániť situáciu vydaním manifestu, v ktorom proklamoval prerod aspoň rakúskej časti monarchie na federalizovaný štát. Na uvedený krok však v danej chvíli bolo už neskoro. Definitívny vznik Československa však prebehol inak, ako čelní predstavitelia predpokladali. Masaryk sa v tej dobe zdržiaval v Amerike, jeho cesta do Európy sa ešte len plánovala. Popredné osobnosti domáceho odboja na čele s Karlom Kramářom odcestovali do Švajčiarska. 27. októbra však posledný minister zahraničných vecí Rakúsko-Uhorska, Gyula Andrássy ml., pristúpil na mierové podmienky amerického prezidenta Wilsona, prednesené ešte v januári 1918. Tzv. Andrássyho nóta bola

28. októbra zverejnená redakciou *Národní politiky* v Prahe. „Muži 28. októbra“, menovite Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Vavro Šrobár a František Soukup, tak podpísali prehlásenie o samostatnosti Československa. V tom istom čase sa v Ženeve stretli Edvard Beneš a Karel Kramář, ktorí sa zhodli na tom, že nový štát sa stane republikou na čele s prezidentom Masarykom, pričom predsedom vlády sa stane Kramář. Slovenská strana sa k republike prihlásila *Martinskou deklaráciou* 30. októbra. Uvedené udalosti však boli len akýmsi formálnym krokom k ustanoveniu republiky. Nový štát na mape Európy ešte v najbližších rokoch čakala dlhá cesta stabilizácie v podobe mierových rokovaní a vytýčenia presných hraníc štátu. 11. novembra, v deň ukončenia prvej svetovej vojny, sa panovník Karol I. vzdal účasti na štátnych záležitostiach, hoci formálne nikdy neabdikoval. V ten istý deň bol Halič, dovtedajšia súčasť monarchie, rozdelená medzi obnovené Poľsko a Západoukrajinskú ľudovú republiku. Hneď na druhý deň bola vyhlásená republika Nemecké Rakúsko. 16. novembra vyhlásili republiku aj Maďari. 1. decembra vzniklo na bývalých územiach monarchie aj Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Týmito udalosťami sa definitívne ukončila etapa takmer 400 rokov trvajúcej monarchie na čele s Habsburgovcami.

„Pre mňa, ako pre budúcu učiteľku dejepisu bola akcia prínosná najmä preto, že som mohla „priložiť ruku“ pri jej organizovaní. Vyzdvihla by som interaktivitu výstavy, ktorá bola oveľa väčším lákadlom aj pre študentov zo základných, stredných škôl, ako aj pre širokú verejnosť, lebo aj týmto spôsobom sme sa ich snažili „dostať do obdobia“ a poukázať im, ako daný režim vplýval aj na bežných ľudí. Význam celej výstavy vidím práve v tom, aby ľudia pochopili, že naše dejiny tvorí každý jeden z nás“

Tímea Župčanová, študentka učiteľstva dejepisu 5. ročníka.

Použitá literatúra:

HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel (eds). *Republika Československá 1918-1939.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2018. 1024 s. ISBN 978-80-7422-643-4

KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 404 s. ISBN 80-7106-268-5

MITTERAND, Fréderic. *Zvrhnutí orli : Pád Romanovcov, Habsburgovcov a Hohenzollernovcov.* Bratislava : Kalligram, 2013. 416 s. ISBN 978-80-8101-760-5

PROKŠ, Petr. *Od monarchie k republice (Češi a Slováci za společný stát 1914-1918).* Jinočany : H&H, 1993. 56 s. ISBN 80-85467-78-X

RYCHLÍK, Jan. *Česi a Slováci ve 20. století.* Praha : Vyšehrad, 2012. 683 s. ISBN 978-80-7429-133-3

Obr. 1: Dámska móda z roku 1913. Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 2: *„Udvozlet Kassáról"* (pozdrav z Košíc). Pohľadnica zachytáva jednu z košických ulíc v roku 1910. Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 3: Karol I. (1887-1922) bol od roku 1916 posledným panovníkom Rakúsko-Uhorska. Po páde monarchie bol spolu so svojou rodinou nútený odísť do exilu na ostrov Madeira, kde v roku 1922 zomrel na zápal pľúc. Katolíckou cirkvou bol pre svoje mierotvorné snahy počas prvej svetovej vojny vyhlásený za blahoslaveného. Zdroj: wikipedia.org

Obr. 4: Štátny znak Rakúsko-Uhorska používaný v rokoch 1916-1918. Svätoštefánska koruna vpravo symbolizuje zalitavskú (uhorskú) časť monarchie, cisárska koruna vľavo predlitavskú (rakúsku) časť. Oba celky sú navzájom prepojené heraldickými symbolmi rodu Habsburg s mottom *„Nedeliteľné a neoddeliteľné“*. Zdroj: wikipedia.org.

Obr. 5: Etnicko-lingvistická mapa monarchie z roku 1910. Zdroj: wikipedia.org.

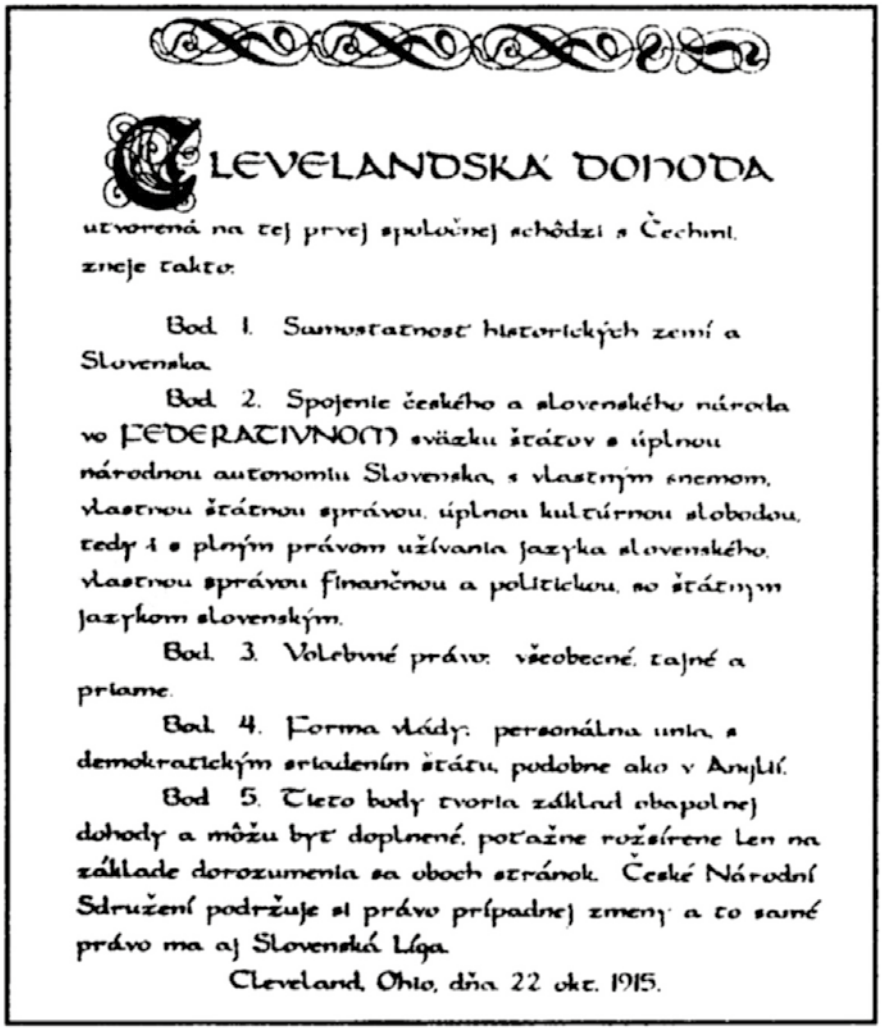

CLEVELANDSKÁ DOHODA

utvorená na tej prvej spoločnej schôdzi s Čechmi, znieje takto:

Bod 1. Samostatnosť historických zemí a Slovenska.

Bod 2. Spojenie českého a slovenského národa vo FEDERATÍVNOM zväzku štátov s úplnou národnou autonomiu Slovenska, s vlastným snemom, vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou, tedy i s plným právom užívania jazyka slovenského, vlastnou správou finančnou a politickou, so štátnym jazykom slovenským.

Bod 3. Volebné právo: všeobecné, tajné a priame.

Bod 4. Forma vlády: personálna unia s demokratickým zriadením štátu, podobne ako v Anglii.

Bod 5. Tieto body tvoria základ obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poťažne rozšírené len na základe dorozumenia sa oboch stránok. České Národní Sdružení podržuje si právo prípadnej zmeny a to samé právo ma aj Slovenská Líga.

Cleveland, Ohio, dňa 22 okt. 1915.

Obr. 6: *Clevelandská dohoda* z roku 1915 deklarovala spojenie Čechov a Slovákov vo federatívnom zväzku, pričom bola prvým spoločným dokumentom oboch národov vyjadrujúcim spoločný postup za samostatný štát. Podpísaná bola zástupcami *Slovenskej ligy v Amerike* a *Českým národním sdružením*. Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989

Obr. 7: Zlá hospodárska situácia monarchie počas prvej svetovej vojny sa podpísala aj v množstve štrajkov po celej krajine. Na fotografii sú zobrazení štrajkujúci baníci z Handlovej v júli 1918. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 8: Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) ešte počas trvania monarchie zastával funkciu poslanca v rakúskej *Ríšskej vláde*. Po emigrácii do západnej Európy sa stal čelným predstaviteľom československého zahraničného odboja. Po vzniku republiky sa stal jej prvým prezidentom, ktorým ostal až do roku 1935. Fotografia zachytáva jeho návštevu v Košiciach v roku 1921. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 9: Edvard Beneš (1884-1948) patril spočiatku medzi členov organizácie *Maffia*, ktorá zastrešovala český domáci odboj. Po odchode do Švajčiarska v roku 1915 intenzívne spolu s Masarykom a Štefánikom podnikal kroky k zrodu samostatného štátu Čechov a Slovákov. Po vzniku republiky sa stal jej prvým ministrom zahraničných vecí. Na fotografii je zachytený spolu s manželkou Hanou. Zdroj: Štátny archív Košice, Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 10: Milan Rastislav Štefánik (1880-1919) bol popri Masarykovi a Benešovi najvýznamnejšou osobnosťou československého zahraničného odboja. Výrazne sa podpísal pod vznik československých légií, ktoré vo vojne bojovali na strane dohodových mocností. Po vzniku Československa sa stal ministrom vojny. Zomrel pri leteckom nešťastí v máji 1919. Na fotografii vo Washingtone v roku 1917. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

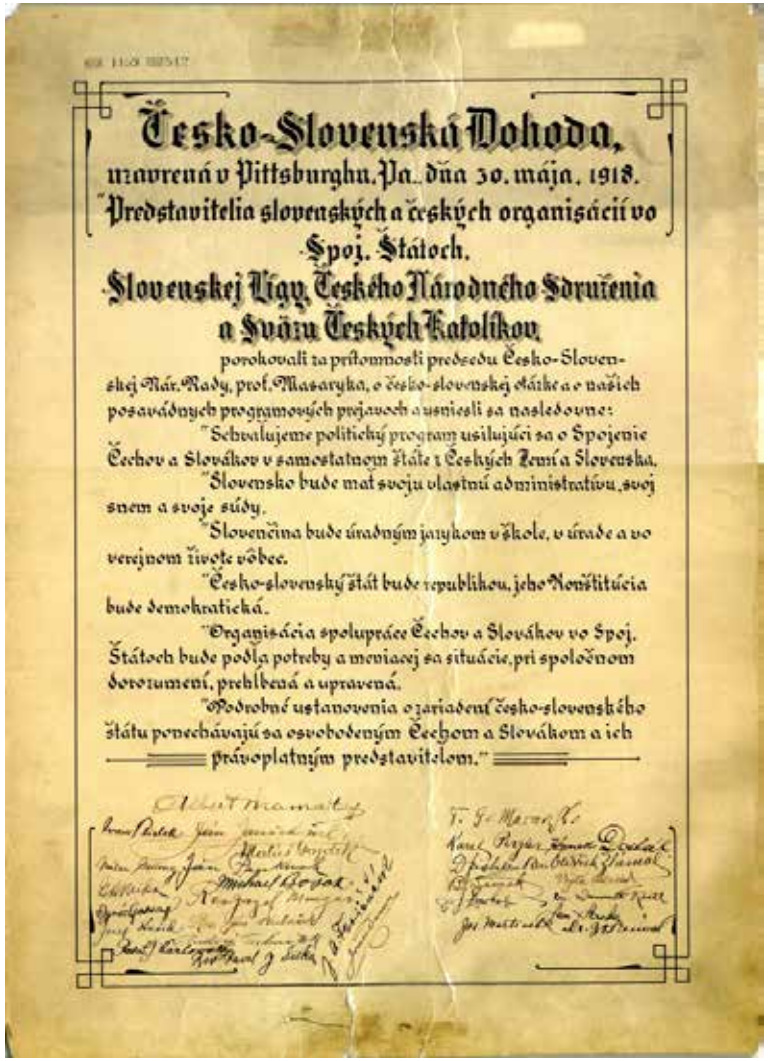

Česko-Slovenská Dohoda,
uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája, 1918.
Predstavitelia slovenských a českých organisácií vo Spoj. Štátoch,
Slovenskej Ligy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov,
porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Nár. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavádnych programových prejavoch a usnieslí sa nasledovne:

"Schvalujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých Zemí a Slovenska.

"Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

"Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

"Česko-slovenský štát bude republikou, jeho Ústava bude demokratická.

"Organisácia spoluprace Čechov a Slovákov vo Spoj. Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehlbená a upravená.

"Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvoboденým Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstavitelom."

Obr. 11: *Pittsburská dohoda*, ktorej text sformuloval Masaryk bola podpísaná 31. mája v Pittsburghu. Deklarovala spojenie Čechov a Slovákov v spoločnom štáte. Oproti Clevelandskej dohode sa dokument líšil v tom, že už nehovoril o federatívnom zväzku, Slovensku však zaručoval v rámci spoločného štátu vlastný snem a administratívu. Zdroj: http://slovenskezahranicie.org/node/71

Obr. 12: Michal Bosák (1869-1937) bol americký finančník a bankár slovenského pôvodu, jeden zo signatárov Pittsburskej dohody. Jeho podpis, ako vtedajšieho prezidenta *First National Bank*, sa nachádzal na americkej desaťdolárovej bankovke. Zdroj: presov.korzar.sme.sk

Telegramm — Telegram

Turčianský sv. Martin 761 35/2 30 10 18 5.05

-Slovenská národná strana stojí na stanovisku bezpodmienečného a bezvýhradného sebaurčovacího práva slovenského národa a na tomto základe vindikuje pre slovenský národ účasť na tvorení samostatného státu - pozostávajúceho zo slovenska, - čiech - moravy a sliezska - mimo tieto -

Obr. 13: Slovenská strana sa k republike prihlásila 30. októbra 1918 v Turčianskom sv. Martine. Na fotografii telegram Matúša Dulu adresovaný Národnému výboru v Prahe informujúci o pripojení Slovenska k samostatnému štátu. Zdroj: Národní archiv Praha, fond: Fotodokumentace 1897-1981.

Obr. 14: Časť signatárov Martinskej deklarácie. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 15: Matúš Dula (1846-1926) bol významným slovenským a československým politikom. Pod jeho predsedníctvom *Slovenská národná rada* 30. októbra 1918 prijala Martinskú deklaráciu. Po vzniku republiky sa stal poslancom *Revolučného národného zhromaždenia*, ako najvyššieho zákonodarného orgánu republiky v rokoch 1918-1920. V rokoch 1919-1926 zastával aj pozíciu predsedu *Matice slovenskej*. Zdroj: http://www.vhu.cz/vyroci-28-rijna-1918-%E2%80%92-prilezitost-k-historicke-rekapitulaci/

Obr. 16: Vavro Šrobár (1867-1950) bol slovenský politik a lekár. Významná osobnosť slovenskej politickej scény pred aj po vzniku republiky. V rokoch 1918-1920 zastával post československého ministra zdravotníctva a telovýchovy, ako aj funkciu ministra pre správu Slovenska. Na fotografii počas návštevy Košíc v roku 1919. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 17: Ivan Dérer (1884-1973) bol slovenský politik a advokát. Po vypuknutí vojny narukoval na front. Po zranení, ktoré utrpel, žil vo Viedni ako spolupracovník Kornela Stodolu. Tam spoločne zabezpečovali kontakt s českým domácim a aj zahraničným odbojom. Ako jeden zo signatárov *Martinskej deklarácie* dokument doručil do Prahy. Po vzniku Československa sa stal poslancom *Revolučného národného zhromaždenia*. Zdroj: https://www.martinskadeklaracia.sk/signatari/

Obr. 18: Milan Hodža (1878-1944) bol významným slovenským politikom v období trvania Rakúsko-Uhorska a aj medzivojnového obdobia. Bol poslancom *Uhorského snemu*, pričom mal kontakty až na panovnícky dvor. Po uvedomení si nemožnosti rekonštrukcie monarchie sa stal zástancom vzniku Československa. *Martinskú deklaráciu* osobne nepodpísal, nakoľko do Turčianskeho sv. Martina dorazil až vo večerných hodinách. Zdroj: wikipedia.org. **Obr. 19 (vpravo):** Kornel Stodola (1866-1946) bol slovenský politik, podnikateľ a jeden zo signatárov *Martinskej deklarácie*. Neskorší poslanec *Revolučného národného zhromaždenia*. Zdroj: https://biblio.hiu.cas.cz

Obr. 20: Samuel Zoch (1882-1928) bol slovenský politik, evanjelický kňaz a spisovateľ. Bol autorom textu *Martinskej deklarácie*. Po vzniku republiky sa angažoval v regionálnej politike a stal sa vôbec prvým županom Bratislavskej župy. Zdroj: https://www.martinskadeklaracia.sk/signatari/ **Obr. 21 (vpravo):** Štefan Osuský (1889-1973) bol slovenský politik, diplomat a právnik. V roku 1906 odcestoval do Spojených štátov, kde sa angažoval v *Slovenskej lige*. Stal sa aktívnym členom zahraničného odboja, pričom pomáhal Štefánikovi s organizáciou légii v Taliansku. Po vzniku republiky pôsobil v československej diplomacii. V roku 1920 na Parížskej mierovej konferencii podpísal *Trianonskú zmluvu* s Maďarskom. Zdroj: http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/osobnost/146/stefan-osusky

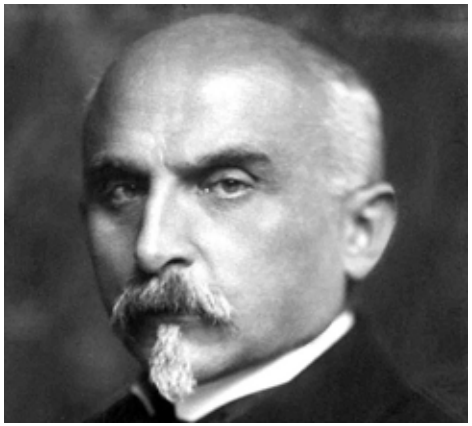

Obr. 22: Alois Rašín (1867-1923) bol českým politikom a ekonómom. Za členstvo a činnosť v organizácii *Maffia* bol odsúdený na trest smrti za velezradu. Po jeho amnestovaní v roku 1917 sa opäť aktívne zapojil do politického boja za vznik samostatného štátu. Po jeho vzniku sa stal prvým ministrom financií Československa. Zomrel po atentáte v roku 1923. Zdroj: http://www.vhu.cz/vyroci-28-rijna-1918-%E2%80%92-prilezitost-k-historicke-rekapitulaci/

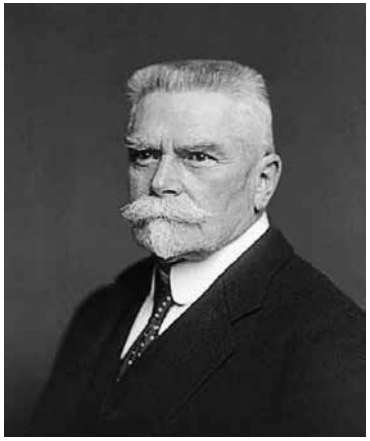

Obr. 23: Karel Kramář (1860-1937) bol český politik a právnik. Podobne ako Rašín, aj on bol za členstvo v *Maffii* odsúdený na trest smrti. V dobe vyhlásenia republiky sa nachádzal na stretnutí domáceho a zahraničného odboja v Ženeve. Stal sa prvým predsedom vlády nového samostatného štátu. Zdroj: wikipedia.org.

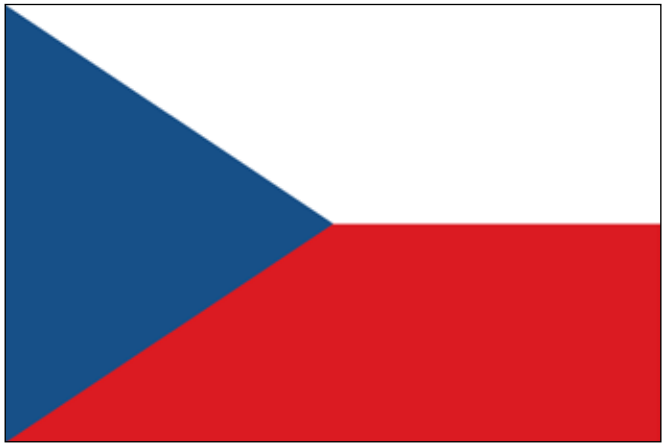

Obr. 24: Definitívna verzia vlajky Československa sa ustálila až v ústave v roku 1920. Medzi pôvodnú a tradičnú českú bielo-červenú bikolóru bol včlenený modrý trojuholník symbolizujúci Slovensko. Zdroj: wikipedia.org.

Obr. 25: Veľký znak Československej republiky bol podobne ako vlajka, spoločne s malým a stredným znakom, ustanovený v roku 1920. Obsahuje jednotlivé znaky a heraldické farby a symboly Česka, Moravy, Sliezska, Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ako aj Tešínska, Opavska a Ratiborska. Zdroj: wikipedia.org.

Obr. 26: Prvá známka Československa. Jej autorom bol Alfons Mucha. Zdroj: Štátny archív v Košiciach fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

4. Kontrasty

Lukáš Katriňák

V dôsledku nového geopolitického usporiadania Európy potvrdeného Parížskou mierovou konferenciou vznikli po rozpade Rakúsko-Uhorska viaceré nástupnícke štáty – Maďarsko, Rakúsko, Poľsko, Juhoslávia a Československo. Pre český a slovenský národ mal vznik spoločného štátu mimoriadny význam, no tento akt sa nemohol zaobísť bez nasledujúceho zložitého procesu zredukovania rozdielov medzi jednotlivými časťami republiky. Tie boli predovšetkým hospodárskeho, ekonomického, sociálneho a kultúrneho charakteru. Obzvlášť z hľadiska hospodárstva bolo začleňovanie Slovenska do nového štátu sprevádzané mnohými negatívnymi problémami, čo súviselo najmä s nízkym stupňom rozvoja industrializácie v poslednom období existencie habsburskej monarchie. Tento hendikep sa prejavil pri bezprostrednom hospodárskom styku slovenského priemyslu s industriálne najvyspelejšou časťou bývalého Rakúsko-Uhorska, kedy sa v novom štáte stretol agrárny charakter Slovenska s vyspelým priemyslom českých krajín. Proces modernizácie, ktorý začal na našom území v druhej polovici 19. storočia po sebe zanechal dedičstvo v podobe železníc, cestnej siete, výrobných objektov, inštitúcií, zákonov, vzdelávacieho systému a pod. Po roku 1918 sa odohrával jednak v zmenených geopolitických podmienkach (miesto Budapešti a Viedne prebrala Praha) a taktiež v pretransformovaných vzťahoch v rámci Československa (politickú a ekonomickú os sever – juh nahradila os východ – západ).

V nasledujúcich povojnových rokoch sa rozdiely medzi mestom a dedinou, ktoré boli v minulosti také veľké, že bolo *možné podľa historika Ľubomíra Liptáka dokonca hovoriť o „dvoch Slovenskách", postupne zmenšovali*. Mesto bolo na rozdiel od vidieka charakteristické výraznejšou sociálno-územnou diferenciáciou obyvateľstva a jeho jednotlivé lokality boli obývané špecifickým, prevažne sociálne homogénnym mestským spoločenstvom, čo sa odrážalo v jeho pestrom kultúrnom, konfesionálnom a sociálnom rozvrstvení. V dôsledku urbanizácie sa do miest postupne dostávali vodovody, elektrina, kanalizácie, asfaltové a dláždené ulice a pod., problém predstavovala najmä bytová otázka. Nevyhovujúce bytové podmienky pretrvávali ako v mestách tak aj na vidieku, no celkovo bolo medzivojnové obdobie charakteristické síce pozvoľným ale trvalým rastom kvality bývania. Ani ten však nebol v celej republike rovnaký – najrýchlejší bol v českých krajinách a naopak pomalší na Slovensku, taktiež sa rýchlejšie zvyšoval v mestách ako na vidieku. Väčšina bytov príslušníkov nižšej spoločenskej vrstvy bola jedno-, maximálne dvojizbových, v ktorých sa bežne tiesnili rodiny s piatimi deťmi. Ničím nezvyčajným boli spoločné sociálne zariadenia a vodovod umiestnený na pavlači, resp. na dvoroch, ktoré boli preplnené skladmi a stiesnenými dielňami. Nové byty, ktoré vznikali ako dôsledok zvýšenia počtu úradov, spĺňali už prísnejšie kritériá a pri ich stavbe sa bral ohľad aj na zdravie nájomníkov, čo sa odrazilo na odvetrávaní priestorov ale aj vo väčšom presvetlení izieb. Nechýbala pitná voda a elektrické osvetlenie. V týchto bytoch sa koncentrovali najmä obyvatelia stredných vrstiev – štátni zamestnanci. Zvýšené nároky na kvalitu bývania sa postupom času prenášali aj na vidiek, kde sa začali oddeľovať obytné a hospodárske priestory, používali sa kvalitnejšie

stavebné materiály, zvyšovali sa nároky na hygienu, odstraňovali sa zdravotné riziká a pod.

Jednou z najväčších reforiem medzivojnového obdobia bolo uzákonenie jednotného osemhodinového pracovného času. Reforma sa týkala ako robotníkov, tak živností, slobodných povolaní a štátnych zamestnancov. Prísnejším bolo aj kontrolovanie dodržiavania nedeľného pracovného pokoja. Môžeme preto povedať, že táto reforma predstavovala jeden z hlavných podnetov na vznik takého fenoménu, akým bol voľný čas a spôsoby jeho trávenia. Tie boli odlišné v závislosti od toho, akej spoločenskej vrstvy sa týkali. Členovia vyšších vrstiev zakladali spolky, ktorých náplňou boli buď niektoré z moderných či ekonomicky náročných športov, niektoré spolky boli zase určené k podpore spoločenskej komunikácie na vyššej úrovni. Príslušníci strednej vrstvy využívali voľný čas k rozvoju svojich zručností v kultúrnych inštitúciách ale aj v športe. Nižšie vrstvy sa taktiež snažili využívať voľný čas racionálne. Muži sa angažovali v spolkovej činnosti, odboroch a stranách, zatiaľ čo ženy si ho užili najmenej, pretože mali na starosti početné domáce povinnosti. V dňoch pracovného pokoja uskutočňovali rodinné návštevy, výlety do prírody ale aj finančne dostupné športové aktivity. Premenlivá pracovná doba a disponovanie dostatočným množstvom financií predstavovali potenciál pre rozšírenie mobility. Obľúbenými ako pre vyššiu, tak aj pre strednú vrstvu boli kúpeľné a rekreačné pobyty (zimné v horách a letné pri mori). Medzi najnavštevovanejšie zimné miesta patrili Alpy a Tatry, v lete predovšetkým Jadran a členovia vyššej vrstvy si mohli dopriať aj pobyty v západoeurópskych metropolách.

Najvyužívanejším dopravným prostriedkom pri presune do nielen výletných destinácií naďalej ostával vlak a to aj napriek stále viac sa rozširujúcemu automobilizmu. Cestovanie automobilom na dlhé vzdialenosti bolo nepohodlné a širším vrstvám obyvateľstva navyše dlhodobo nedostupné vzhľadom na vysoké ceny a prevádzkové náklady automobilov. Dôkazom toho je fakt, že v roku 1925 v celoštátnom meradle pripadalo na jedno motorové vozidlo 432 osôb a do roku 1933 sa počet osôb znížil na 99. V prvej polovici 20-tych rokov vznikali elitné záujmové spolky, ktoré automobilizmus propagovali ako prestížnu voľnočasovú aktivitu, čo pomohlo k rozvíjaniu sa motoristického športu.

Medzivojnové roky boli tiež obdobím šírenia nových médií, akými boli rádio a film. V roku 1918 bol rozhlas niečím nezvyčajným nielen v rozpadajúcom sa Rakúsko-Uhorsku ale aj inde vo svete. Jeho vplyv sa zväčšil koncom 20-tych rokov a v roku 1937 pripadalo na 12 rádioprijímačov 100 domácností. Rozhlas nebol predovšetkým len zdrojom zábavy, ale aj revolúciou v šírení informácií kultúrneho a politického charakteru, ktoré sa na rozdiel od tlače mohli dostať medzi široké vrstvy obyvateľstva za oveľa kratší čas. Od jeho počiatkov bol zároveň dôležitým propagandistickým nástrojom a prostriedkom na počúvanie prejavov štátnikov a rôznych osláv. Dôležitým kultúrnym fenoménom sa v nami sledovanom období stalo kino spĺňajúce zábavnú, výchovnú a poučnú funkciu, ktoré si našlo obľubu prakticky medzi všetkými vrstvami obyvateľstva. Konali sa v ňom filmové predstavenia a stretávali ľudia odlišnej kultúry, náboženstva, národnosti ale aj spoločenského postavenia. Počet kín v rokoch 1918 – 1938 hlásil stúpajúcu tendenciu. Kým v roku 1919 bolo v celom Československu 490 kín, v roku 1923 vzrástol počet na 796 a Štatistická ročenka republiky Československej uvádza v roku 1938 počet 1990 stálych kín.

Obdobie povojnovej hospodárskej konjunktúry v Československu trvajúce v rokoch 1924 – 1929, s dávkou nostalgie prezývané aj ako „zlaté dvadsiate roky“, prerušila na jeho konci veľká hospodárska kríza. Jej zásah do života obyvateľstva bol taký enormný, že do roku 1932 neexistovalo také odvetvie hospodárstva, ktoré by nepoznačila nezamestnanosť, resp. výrazné znižovanie miezd zamestnancov. V čase vrcholenia krízy bolo v Československu odhadom milión nezamestnaných. Obrazy dopadu krízy boli rozdielne v meste a na vidieku. Kríza v meste pozastavila trend bytovej výstavby nastolený v dvadsiatych rokoch. Dôsledkom nezamestnanosti bol nedostatok finančných prostriedkov na platenie nájomného a nezamestnaní tak boli pod vplyvom exekúcií nútení opustiť svoje byty. To malo za následok vznik tzv. núdzových kolónií, ktoré boli umiestnené zväčša na okraji väčších, ale aj menších miest. Zhoršenie životných podmienok spôsobili nárast takých sociálno-patologických javov, akými boli kriminalita, alkoholizmus a prostitúcia. Široké vrstvy obyvateľstva trpeli kvôli nevyhovujúcim sociálnym pomerom súvisiacimi s podvýživou, slabou stravou a podmienkami bývania týfusovými epidémiami a tuberkulózou. Pokles cien agrárnych tovarov vyvolaný rastúcou nezamestnanosťou mestského obyvateľstva ovplyvnil aj rodiny malých a stredných roľníkov, ktoré inými zdrojmi príjmov nedisponovali. Väčšina poľnohospodárskych robotníkov pracujúca na veľkostatkoch ostala počas krízy nielen bez zamestnania ale aj na pokraji existenčného minima a hladu. Práve títo bývalí zamestnanci tvorili najbiednejšiu skupinu nezamestnaných. Jedným zo sprievodných javoch krízy bolo aj prehĺbenie sociálnej diferenciácie spoločnosti, pretože sa vyšších vrstiev dotkla iným spôsobom ako obyčajných robotníkov. Výrazné zlepšenie situácie pre nižšie spoločenské vrstvy nenastalo ani v pokrízových rokoch, čo viedlo k vzrastu sociálneho, politického a národnostného napätia. Táto situácia bola živnou pôdou pre nacionálnu nevraživosť a narušenie vnútornej stability štátu v dobe, kedy bola Európa čoraz viac ohrozovaná nemeckým nacizmom.

„Príprava a samotná výstava, sa mi veľmi páčila. V prvom rade to bolo pre mňa niečo nové, niečo kde som mohla „otestovať“ samú seba a spoluprácu v tíme. Mimoriadne zaujímavé bolo, keď som sa stretla s výkladom o konkrétnom období a v danú chvíľu sa ozval človek, ktorý to zažil a poskytol tak svoju výpoveď. Okrem iného, ako veľký bonus výstavy vnímam aj nadviazanie nových kontaktov so staršími, ale aj mladšími spolužiakmi“.

Simona Siváková, študentka učiteľstva dejepisu tretieho ročníka

---

Použitá literatúra:

BARTLOVÁ, Alena. *Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 262 s. ISBN 978-80-89396-06-1.

FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a kol. *V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*. Bratislava : VEDA, 2012. 543 s. ISBN 978-80-224-1199-8.

HÁJKOVÁ, Dagmar. – HORÁK, Pavel (eds). *Republika Československá 1918 – 1939*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2018. 1024 s. ISBN 978-80-7422-643-4.

JANČURA, Mikuláš – KATRIŇÁK, Lukáš. Vizuálna prezentácia automobilizmu v medzivojnovej reklame na Slovensku. In ŠIMKO, Peter (ed.). *Dejiny cestnej dopravy na Slovensku II*. Žilina : Považské múzeum v Žiline, 2017. s. 165-180. ISBN 978-80-88877-78-3.

PEKÁR, Martin. *Dejiny Slovenska 1918 – 1945*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. 198 s. ISBN 978-80-8152-325-0.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 1. díl, období 1918 – 1945*. Brno : Doplněk, 2004. 578 s. ISBN 80-7239-147-X.

ROGUĽOVÁ, Jaroslava a kol. *Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2009. 224 s. ISBN: 978-80-970060-4-4.

Obr. 27: Zhromaždený dav okolo T. G. Masaryka pri vyhlásení československej samostatnosti 26. októbra 1918 vo Philadelphii, Zdroj: Národní archiv Praha, fond Fotodokumentace 1897-1981.

Obr. 28: 28. október 1918 v Prahe. Dav ľudí na nároží Václavského námestia a na ulici Na Příkopech, Zdroj: Národní archiv Praha, fond Fotodokumentace 1897-1981.

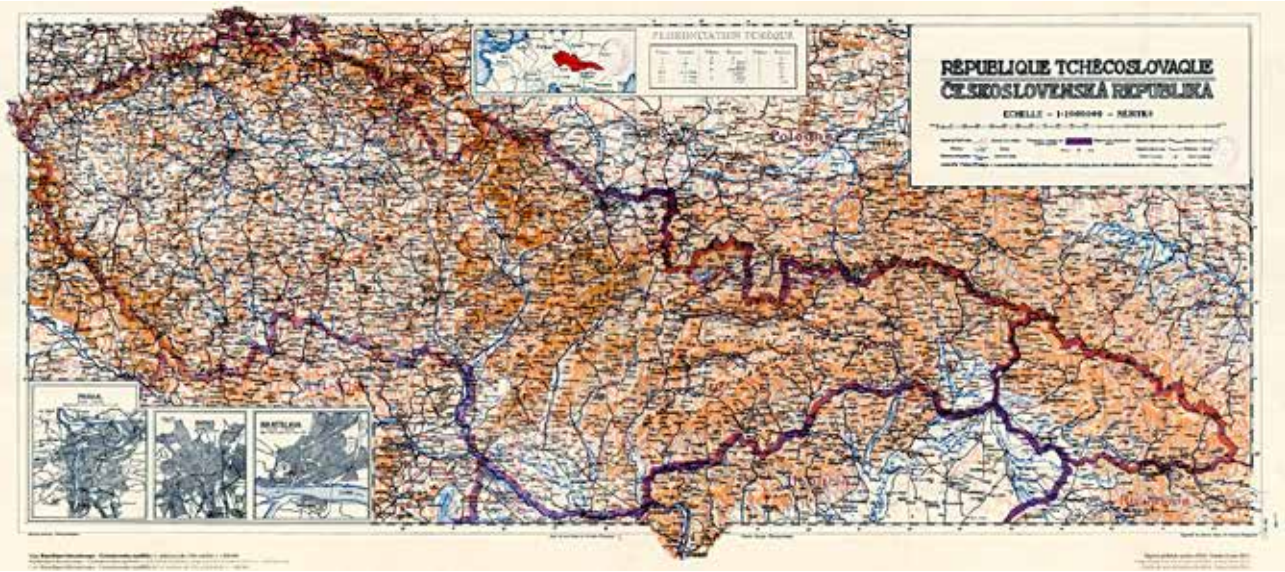

Obr. 29: Mapa Československej republiky z roku 1920. Zdroj: Štátny archví Košice, fond: Zbierka máp a plánov 1736-1995.

Obr. 30: Vavro Šrobár (1867 – 1950): Redaktor, lekár, politik. Jedna z ústredných postáv slovenskej politiky počas 1. ČSR, niekoľkonásobný minister. Zdroj: teraz.sk

Obr. 31: Práca v strojárskom podniku K. Poledniaka v Košiciach a pohľady do priestorov továrne, 1928 Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond. Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 32: T. G. Masaryk na manévroch na Slovensku 1929, Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond. Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 33: Z košického trhu: Hrnčiari, Zdroj: Východoslovenské múzeum, fond Historickej tlače

Obr. 34: Streľba do demonštrantov v Krompachoch, 21. február 1921, Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond. Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 35: Budova Slovenského národného divadla v Bratislave. Stav v roku 1925, Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond. Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 36: Žilina v medzivojnovom období. Zdroj: https://www.facebook.com/pg/Slovensko-na-historick%C3%BDch-fotografi%C3%A1ch-107218409358728/photos/

Obr. 37: Reklama na automobil *Praga Piccolo*, Zdroj: Autojournal, 1932, č. 7, roč. 7.

Obr. 38: Deložovaná rodina, 1926, Zdroj: Východoslovenské múzeum, fond Historickej tlače.

Obr. 39: Reklama na rádio značky Philips, Zdroj: Slovák, 1934, č, 197.

Obr. 40: Nocľaháreň chudobných v Hrdlořezích, Zdroj: Národní archiv Praha, fond Fotodokumentace 1897-1981.

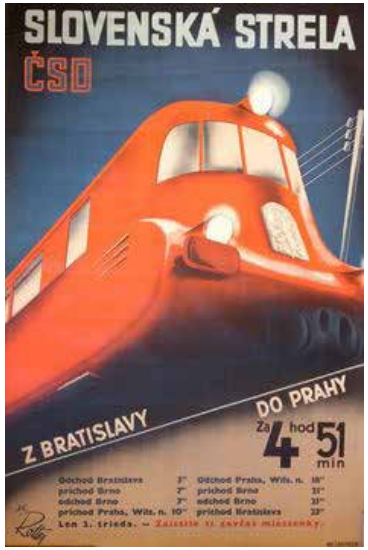

Obr. 41: Dobová reklama na rýchlovlak Slovenská strela, ktorá premávala na trase Praha - Bratislava, 30. roky. **Obr. 42 (vpravo):** Nemecká verzia plagátu k filmu Jánošík, 1935. Zdroj: webumenia.sk

Obr. 43: Futbalové mužstvo Slávia Košice v roku 1923. Zdroj: štátny archív v Košiciach, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 44: Fotografia z rozhlasového vysielania v Košiciach, Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond. Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 45: Prvý máj v Košiciach, 1936, Zdroj: Východoslovenské múzeum, fond Historickej tlače.

Obr. 46: Výstava východu ČSR v Košiciach v roku 1938, Zdroj: Muzeum města Brna, fond. Fotografická dokumentace.

5. „Kto bude ďalší?“

Patrícia Fogelová

Ak hovoríme o existencii Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945, všímame si častokrát zahraničnopolitický a vnútropolitický vývoj až od dátumu, kedy tento štátny útvar vznikol. 14. marec 1939 je síce oficiálnym dátumom vzniku slovenského štátu, ale charakter režimu bol utváraný už o niekoľko mesiacov skôr, na jeseň 1938. Zahraničnopolitické ambície Nemecka mali pre československú demokraciu fatálne následky. Mníchovská dohoda z konca septembra znamenala pre Československo stratu svojich pozícií na medzinárodnej scéne, stratu časti územia, obyvateľstva, dôležitej časti priemyslu. Priamym dôsledkom Mníchovskej dohody boli aj územné zmeny týkajúce sa priamo slovenského územia, ktoré nariadili mocnosti Viedenskou arbitrážou. Tieto udalosti výrazne spochybnili a znehodnotili vieru v demokratický režim a tradíciu, ktorých reprezentantom bolo Československo v medzivojnovom období. Oslabenie demokratických hodnôt zároveň akcelerovalo problémy, s ktorými republika zápasila už v predchádzajúcom období a naplno odhalila jej slabiny. Na Slovensku prevzala iniciatívu Hlinkova slovenská ľudová strana. Už 6. októbra 1938 bola vyhlásená autonómia, ktorá bola oficiálne prijatá zákonom o autonómii Slovenskej krajiny 22. novembra 1938. Prijatím slovenskej autonómie, vznikla autonómna vláda so sídlom v Bratislave, ktorú tvorili premiér a štyria ministri. Prvé kroky autonómnej vlády veľmi rýchlo ukázali to, že slovenská otázka sa stala predovšetkým prostriedkom na ovládnutie mocenských pozícií. V plnej miere to odhalili kroky súvisiace s likvidáciou ostatných politických strán, vrátane Slovenskej národnej strany. Na jeseň 1938 tak vznikol systém jednej strany. Jediná fungujúca strana rozšírila svoj názov na HSĽS – SSNJ (Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty). V takto upravených pomeroch a s jednotnou kandidátkou sa v decembri 1938 uskutočnili voľby do autonómneho snemu. Išlo o prvé a posledné voľby nielen do autonómneho snemu, ale zároveň do snemu, ktorý fungoval počas celej existencie slovenského štátu.

Ešte v lete 1938 vznikla paramilitantná organizácia Hlinkova garda. Tá sa stala dôležitým mocensko-politickým pilierom novovznikajúceho režimu. Jej organizácie aktívne šírili protičeské a protižidovské nálady a *de facto* ich legimitizovali vo verejnom priestore. Neboli to však len členovia HG, ktorí jasne definovali nepriateľov nového režimu. Zjavné signály vysielali aj poprední politickí predstavitelia HSĽS, vrátane Jozefa Tisa. Prvé protižidovské opatrenia sa objavili už v októbri 1938 a súviseli s vyvezením Židov bez domovskej príslušnosti na územie, ktoré malo po Viedenskej arbitráži pribudnúť Maďarsku. V decembri 1938 bola uzavretá dohoda o odchode 9 000 českých zamestnancov zo Slovenska a uvoľnením 4 000 dôstojníckych miest. Súčasťou ďalekosiahlych zmien bola aj likvidácia spolkov a likvidácia odborových zväzov.

Slovenský štát vznikol 14. marca 1939 a jeho etablovanie prebehlo v čase politickej a morálnej krízy, s ktorou Európa v priebehu tridsiatych rokov zápasila. Samotný vznik štátu bol zároveň vedľajším produktom agresie nacistického Nemecka. Tieto udalosti do veľkej miery určovali charakter novovzniknutého štátu počas celého trvania jeho

existencie. Jedným z nástrojov, ktoré nový režim využíval, boli perzekúcie nevhodných osôb a skupín obyvateľstva. Perzekúcie sa týkali nielen vybraných etnických menšín, ale zasiahli do veľkej miery aj politických oponentov režimu. Na tieto účely slúžil zaisťovací tábor v Ilave, ktorý bol *de iure* zriadený v apríli 1939. Medzi prvými internovanými boli komunisti, ale aj Česi a Maďari. Zaisteniu sa nevyhli ani mnohí agrárnickí politici či politici Slovenskej národnej strany. O internovaní rozhodovali orgány ministerstva vnútra a do tábora sa „previnilci" dostávali bez súdneho procesu, bez obžaloby alebo bez možnosti obhajoby.

Už od začiatku bol jednou z kľúčových tém slovenskej politiky antisemitizmus a s ním súvisiace protižidovské opatrenia, ktoré slovenské orgány až do roku 1944 iniciovali samé bez väčšieho nátlaku Nemecka. V prvých rokoch vychádzala protižidovská politika predovšetkým zo sociálnych, náboženských a hospodárskych stereotypov. Práve hospodárska činnosť Židov bola aj jedným z hnacích motorov antisemitskej politiky. Zisk židovského majetku bol jednou z hlavných motivácií protižidovských opatrení. Prvé protižidovské vládne nariadenie vyšlo v polovici apríla 1939. Prvý raz sa zákonom vymedzil pojem „Žid". Následné opatrenia prijaté v priebehu roka 1939 zavádzali postupné obmedzovanie práv Židov, ktoré znamenali nielen ich vylúčenie z verejného života, ale zasiahli aj ich majetkové a vlastnícke práva. K výraznej zmene na poli riešenia židovskej otázky došlo v júli 1940. Na rokovaniach v Salzburgu s Nemeckom, radikálne krídlo HSĽS výrazne posilnilo a Nemci ich prostredníctvom vyžadovali aj radikálnejšie riešenie židovskej otázky. V priebehu nasledujúceho roka bolo prijatých množstvo protižidovských opatrení, vydaných priamo vládou, ktoré znamenali systematické vyradenie Židov zo všetkých oblastí hospodárskeho a spoločenského života. Židia museli od jesene 1940 odovzdať pasy, nesmeli riadiť motorové vozidlá alebo vlastniť rozhlasové prijímače. Od jesene 1940 do roku 1942 zároveň kulminoval arizačný proces, teda proces prevodu židovského majetku do rúk nežidov. Tvrdá protižidovská politika vyvrcholila v septembri 1941, kedy bol prijatý Židovský kódex, ktorý uzákonil rasový princíp riešenia židovskej otázky. Tragédia židovského obyvateľstva vyvrcholila deportáciami zo Slovenska, ktoré sa začali na jar roku 1942. Celkovo bolo z územia Slovenska vyvezených cez 70 tisíc Židov, pričom späť sa vrátilo len malé percento židovského obyvateľstva.

Perzekučné opatrenia sa dotkli aj rómskeho obyvateľstva. V prvom období boli zamerané predovšetkým na kočovné obyvateľstvo, ktoré podliehalo evidencii, kontrole a bezpečnostné orgány mali právo kedykoľvek obmedziť jeho slobodu pohybu. Od roku 1941 sa protirómske aktivity ešte viac zintenzívnili. Kočovanie bolo zakázané a Rómovia sa museli vrátiť do svojich domovských obcí, pričom nesmeli vlastniť ťažné zvieratá ani dopravné prostriedky. V tom istom roku vznikli aj prvé pracovné útvary, v ktorých mali byť nepohodlní Rómovia koncentrovaní a kde boli využívaní na rôznu fyzicky náročnú prácu. Rómovia tu žili a pracovali vo veľmi ťažkých a nevyhovujúcich podmienkach. Represívne opatrenia štátu akcelerovali v čase okupácie Slovenska Nemeckom od jesene 1944. Otvorenie Zaisťovacieho tábora v Dubnici nad Váhom znamenalo aj priblíženie sa podmienkam koncentračných táborov z Nemecka. Na celom území Slovenska sa v tomto období vyskytli aj prípady priamej fyzickej likvidácie Rómov, ktoré väčšinou spáchali príslušníci nemeckých okupačných síl.[103]

103 Medzi známe prípady fyzickej likvidácie rómskeho obyvateľstva patria udalosti z jesene 1944 ku ktorým došlo v obciach Kvetnica, Tisovec, Valaská Belá, Krupina, Slatina, Kremnička alebo Čierny Balog.

Uvedené perzekučné opatrenia, predovšetkým tie voči Židom, Čechom ale aj politickým oponentom, politický režim odôvodňoval potrebu očisty verejného života a prevzatia moci do slovenských rúk. Medzi najčastejšie prvky propagandy po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 patrili antisemitské heslá, kresťanské princípy a slovakizácia verejného života. Hlavnými nositeľmi antisemitskej propagandy boli vládne inštitúcie zahŕňajúce Úrad propagandy alebo Ústredný hospodársky úrad. Tu sa do veľkej miery prelínali prvky antisemitizmu a potreby slovakizácie verejného života. Propaganda pomáhala ľudí presvedčiť, že riešenie židovskej otázky zabezpečí rýchle zlepšenie sociálnej situácie väčšinového obyvateľstva. Antisemitská propaganda sa zintenzívnila od leta 1940 a čoraz viac sa do nej zapájali aj čelní predstavitelia štátu, vrátane Jozefa Tisa. Oficiálna propaganda si za svoj cieľ okrem židovského obyvateľstva zvolila aj potrebu očistiť verejný život od českého vplyvu. Potreba slovakizácie sa odrážala vo všetkých sférach verejného života. Silu oficiálnej propagandy zvyšovalo aj to, že tlač a média podliehali cenzúre a neexistovala rôznorodosť názorov. Osobitnou kapitolou propagandy slovenského štátu, bola potreba odôvodniť účasť štátu na vojnovom ťažení proti Poľsku, ale predovšetkým proti ZSSR, ktoré bolo verejnosťou prijímané rozpačito.

Vojna až do roku 1944 zasiahla slovenské územie len minimálne. Krátky ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt v marci 1939 zasiahol časť východného Slovenska, po ktorom došlo k ďalším stratám územia na krajnom východe krajiny. Slovenská armáda sa však zúčastnila na už spomínaných vojenských ťaženiach, v Poľsku a ZSSR. V lete 1944 sa vojna čoraz viac približovala k slovenskému územiu. V júni sa odohrali prvé významnejšie vojenské zásahy spojencov ako napríklad bombardovanie rafinérie Apollo v Bratislave. Tieto udalosti znamenali stratu viery v stabilitu štátu u veľkej časti obyvateľstva. Počas nasledujúcich mesiacov došlo k enormnému nárastu partizánskeho hnutia na Slovensku, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnilo aj odboj a prípravu povstania. Povstanie, ktoré bolo pripravované už od marca 1944, vypuklo 29. augusta 1944 známym heslom: *„Začnite s vysťahovaním.“* Tým sa začal ozbrojený odpor voči nemeckej armáde, ku ktorému sa pripojila aj časť vojenských posádok. V prvých dňoch malo povstalecké územie rozlohu až 20 000 km². Toto územie sa však veľmi rýchlo zmenšovalo. Samotný priebeh povstania môžeme rozdeliť do niekoľkých fáz, ktoré spolu trvali viac než 2 mesiace. Rozkaz na ústup koncom októbra 1944 znamenal koniec povstania a prechod na partizánsky spôsob boja. Nemecké orgány na povstanie reagovali aj prostredníctvom represálií. Najviac nacistický teror zasiahol územie stredného Slovenska, pri ktorom bolo vypálených niekoľko desiatok obcí a osád. Aj keď vojenské ciele povstania sa podarilo naplniť len čiastočne, politické ciele povstania boli naplnené uspokojivejšie. Povstaleckému vedeniu sa podarilo na obsadenom území vytvoriť dobre fungujúci správny aparát, ktorý sa stal základom pre povojnové fungovanie. V nasledujúcich mesiacoch sa začal proces oslobodzovania Slovenska armádou Sovietskeho zväzu. Východný front sa najprv prehnal východným Slovenskom a ako prvé boli oslobodené východoslovenské mestá Trebišov, Michalovce a Humenné. Vojna sa nevyhla ani Prešovu, kedy sovietske bombardovanie v decembri 1944 zničilo alebo poškodilo až 80 % budov v meste. Dňa 19. januára 1945 vstúpila Červená armáda do Košíc a v rovnaký deň definitívne obsadila aj Prešov. Červená armáda postupovala slovenským územím dvoma smermi – z východu a juhu a medzi posledné oslobodené mestá

patrila Bratislava, kde sovietske vojská vstúpili 4. apríla 1945.

Špecifickým vývojom počas rokov 1938-1945 prešlo južné Slovensko, ktoré bolo po Viedenskej arbitráži pripojené k Maďarsku. Armáda Maďarského kráľovstva vstúpila na arbitrážne územie v dňoch 5. až 11. novembra 1938. Obyvatelia Maďarska chápali tieto udalosti ako čiastočnú nápravu Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920 a s nadšením prijali toto rozhodnutie mocností. V prípade Košíc, kedy 11. novembra 1938 do mesta víťazoslávne vstúpil na bielom koni Miklós Horthy, šlo o veľmi emotívne momenty. V Košiciach stále žila početná maďarská komunita, navyše etnická štruktúra mesta sa výrazne zmenila v prospech maďarského etnika aj vďaka veľkým migračným pohybom, ktoré po arbitráži nastali. V prvej etape sa na obsadenom území zriadila vojenská správa, ktorá bola v decembri nahradená civilnou správou, od októbra 1944 vystriedaná vojnovou operačnou správou. Arbitrážne územie zahŕňalo mestá Komárno, Nové Zámky, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Rožňava a Košice. Život na južnom Slovensku bol do veľkej miery ovplyvnený narušením dovtedajších hospodárskych a dopravných sietí aj migračnými pohybmi v rámci obsadeného územia. Prvé mesiace sa na obsadenom území niesli v znamení nedostatku kvalifikovaných úradníkov, učiteľov a iných štátnych zamestnancov, aj keď v niektorých mestách, ako napríklad v Košiciach ostala do veľkej miery zachovaná personálna kontinuita politickej elity. Životná úroveň obyvateľstva sa však oproti predchádzajúcemu režimu značne zhoršila. Sociálne zabezpečenie v Maďarskom kráľovstve nedosahovalo československú úroveň a navyše mnohé občianske práva, ktoré boli štandardom v Československu, v maďarskom politickom režime neexistovali. Situácia sa na arbitrážnom území ešte viac zhoršila od marca 1944, kedy bolo Maďarsko obsadené nemeckou armádou. Na jeseň toho istého roku situácia akcelerovala v dôsledku prebratia moci Ferenca Szálasiho a Strany šípových krížov. Radikálna strana, ktorá bola pri moci niekoľko mesiacov, sa podieľala na mnohých zločinoch voči obyvateľstvu na obsadenom území, a v niektorých častiach južného Slovenska trvala ich moc až do marca 1945.

„Z pohľadu študenta histórie a budúceho učiteľa dejepisu predstavuje interaktívna výstava Dejiny tvoríš ty! jedinečnú príležitosť pre žiakov základných, stredných škôl, pre učiteľov, ale aj pre širokú verejnosť „zažiť“ spôsob života počas rôznych politických režimov, v ktorých sa Slovensko formovalo. Najviac by som vyzdvihla interaktívnu formu výstavy, pretože si myslím, že akcie takéhoto typu nie sú u nás bežné, a preto pôsobia na ľudí atraktívne. Ako pre študenta histórie, ktorý mal možnosť podieľať sa na prípravách a aj samotnej realizácii mi výstava priniesla nielen nové skúsenosti, ale aj radosť z toho, že história dokáže ľudí zaujať ak je sprostredkovaná zaujímavým spôsobom. A čo sa týka významu takéhoto typu akcií vo vyučovaní dejepisu, podľa môjho názoru, majú deti takouto formou možnosť poznať históriu nielen povrchne cez dátumy, roky, udalosti a mená, ale aj nahliadnuť do každodenného života ľudí a vidieť akým spôsobom boli ovplyvnení tým daným režimom, v ktorom žili, a samozrejme je tiež dôležité ukázať im, že ani v súčasnosti to nie je inak, a že oni sú tými, ktorí dejiny tvoria“.

Soňa Mihalíková, študentka učiteľstva dejepisu 5. ročníka

Použitá literatúra

BYSTRICKÝ, Valerián – ROGUĽOVÁ, Jaroslava (Ed.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídlach ideológií.* Bratislava : AEPress, 2005. 234 s. ISBN 80-88880-64-5.

HRADSKÁ, Katarína - KAMENEC, Ivan a kol. *Slovenská republika 1939-45*. Bratislava : VEDA, 2015. 480 s. ISBN 978-80-224-1351-0.

JANAS, Karol. *Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike 1939-1945.* Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. 112 s. ISBN 978-80-89335-30-5.

LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V 1938-1945.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2012. 367 s. ISBN 978-80-8119-055-1.

SZEGHY-GAYER, Veronika. Personálna kontinuita politickej elity v Košiciach po Viedenskej arbitráži. In: *Forum Historiae*, 2018, roč. 12, č. 1. ISSN 1337-6861.

TOKÁROVÁ, Zuzana. *Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou.* Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 2016. 272 s. ISBN 978-80-8152-459-2.

ZÁVACKÁ, Marína. *Ľudácka prevýchova.* Bratislava : Artforum, 2018. 199 s. ISBN 978-80-8150-210-1.

Obr. 47: Členovia delegácie Viedenskej arbitráže - ministri zahraničných vecí, zľava: František Chvalkovský - Československo, Galeazzo Ciano - Taliansko, Joachim von Ribbentrop - Nemecko a Kálmán Kánya - Maďarsko, 2. november 1938. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 48 : Územné zmeny týkajúce sa Československa a Slovenskej republiky v rokoch 1938-1939. Zdroj: http://www.historickarevue.com/clanok/viedenska_arbitraz_1938

Obr. 49: Miklós Horthy prichádza do Košíc na bielom koni, 11. november 1938. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 50: Postava „plutokrata“ na alegorickom voze. Podľa propagandy boli medzinárodná plutokracia a „židoboľševizmus“ najväčšími nepriateľmi nacionálneho socializmu ako aj slovenského národa a štátu. Zdroj: KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazech (1939 - 1945)*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2008.

Obr. 51: Odkazy adresované Židom na oknách domu. Zdroj: KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazech (1939 - 1945)*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2008.

Obr. 52: Propagandistický plagát zameraný na stereotypy súvisiace s hospodárskou otázkou.

Obr. 53: Propagandistický plagát s antisemitskými heslami

SLOVENSKÁ SLOBODA

Ročník III. Prešov, piatok 30. augusta 1940 Číslo 196

Železničné preukázky pre štátnych zamestnancov platia do 30. septembra

Židov vylúčia zo škôl

Židia nesmú zriaďovať nijaké školy okrem škôl ľudových

Útoky na Berlín a Londýn

Obr. 54: Článok z regionálnych novín *Slovenská sloboda* vydávaných v Prešove s informáciou o protižidovských opatreniach. *Slovenská sloboda*, roč. 3, č. 196, 1940.

Arizácia a jej dôsledky

Zprávy našich účastníkov na ankete — Viacnásobní dočasní správcovia
Okres v ktorom sa ešte nearizovalo skoro nič. A opäť ponosy odborníkov

V stredu zasadá Snem

Snem prerokuje zákon o ochrane mládeže a zákon o zvýšení dane z tieňu
Návrh vojenského trestného poriadku pred ústavnoprávnym výborom

Obr. 55: Článok z novín *Slovák* týkajúci sa arizácie. Veľkou motiváciou pri zavádzaní protižidovských opatrení bola možnosť získania židovského majetku. Zdroj: *Slovák*, 09/1941.

Obr. 56: Vojaci Hlinkovej gardy ponižujú Žida tým, že mu strihajú bradu počas čakania na deportáciu. Stropkov, 21. máj 1942. Zdroj: Yad Vashem, Photos archive, sign. 1826/10, item ID 16114.

Obr. 57: Jozef Tiso, Vojtech Tuka a Alexander Mach na zhromaždení Hlinkovej mládeže. Zdroj: Národní archiv Praha, fond: Fotodokumentace 1897-1981.

Obr. 58: Slovenský vojak – vojnový invalid z tzv. malej vojny s Maďarskom v marci 1939. Zdroj: KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazech (1939 - 1945).* Praha : Ottovo nakladatelství, 2008.

Obr. 59a, b: Budova Hlavnej pošty v Košiciach po bombardovaní 26. júna 1941 Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Slovák pondelník

30 hal.

Ročník III. | Jún 1941 | Číslo 22

Hrůzovláda Angličanov v Iraku

Vojnový stav medzi Nemeckom a SSSR

Diplomatické styky Slovenska a SSSR prerušené

Nemecký vyslanec u predsedu vlády Dr. V. Tuku

Führerov ohlas

Prečo došlo k vojnovému stavu medzi Nemeckom a SSSR

Obr. 60: Článok z novín *Slovák*, ktorý vysvetľuje dôvody útoku na ZSSR. Pripojenie sa Slovenska k nemeckému útoku na Sovietsky zväz bol verejnosťou vnímaný negatívne. Zdroj: *Slovák pondelník*, roč, 3, č 22, 06/1941.

Obr. 61: Propagandistický plagát, ktorý mal presvedčiť, že Slováci vedia viesť svoju krajinu bez cudzej pomoci. Obr. 62 (vpravo): Reklamný plagát firmy *Baťa*. Zdroj: *Slovák*

Obr. 63: Alexander Mach – hlavný veliteľ Hlinkovej gardy, minister vnútra a podpredseda vlády Slovenského štátu. Národní archiv Praha, fond: Fotodokumentace 1897-1981.

Obr. 64: Časť dokumentu ,*Slovenské národné povstanie – obrazová pamätnica hrdinskej borby slovenského národa za slobodu*", ktoré vydalo Povereníctvo SNP pre informácie v Turčianskom sv. Martine v roku 1945.

Obr. 65a, b: Ferenc Szálasi bol vodca maďarskej fašistickej strany Šípové ruže. Od októbra 1944 do marca 1945 bol najvyšším predstaviteľom Maďarského kráľovstva. Na spodnej fotografii zachytený na návšteve v Košiciach v roku 1944. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

6. Skrz červené okuliare

Dana Kušnírová

Koniec druhej svetovej vojny a s tým spojené oslobodzovanie územia Slovenska vojskami Červenej armády v roku 1945, odštartovali v našej krajine procesy, ktoré o niekoľko rokov neskôr viedli k zmene demokratického politického režimu na totalitný. Už počas II. svetovej vojny začali medzinárodné mierové rokovania o novom geopolitickom rozdelení povojnovej Európy. V tomto duchu sa nieslo aj v poradí druhé stretnutie predstaviteľov Spojených štátov, Veľkej Británie a Sovietskeho zväzu vo februári 1945 na konferencii v Jalte na polostrove Krym. Okrem iného bolo cieľom rokovaní vytýčenie hraníc sféry vplyvu Sovietskeho zväzu. Jeho vtedajší vodca a predstaviteľ Josif Stalin sa zaviazal, že na územiach oslobodených Červenou armádou, nechá prebehnúť slobodné voľby a zároveň dotknutým krajinám pomôže s demokratickým riešením ich hospodárskych a ekonomických problémov. Ako si ukážeme v ďalších statiach, Stalin nehodlal svoj sľub dodržať.

Jedným z prvých dôležitých politických vyhlásení oslobodeného Československa bol Manifest Slovenskej národnej rady (SNR) z 4. februára 1945 o nových politických a hospodárskych vzťahoch, ktorý zároveň deklaroval postavenie SNR ako najvyššieho orgánu politickej moci v rámci Slovenska. so zákonodarnou, vládnou a výkonnou mocou. SNR časť právomocí delegovala na ďalší národný orgán - Zbor poverenníkov. Kľúčovým medzníkom vo vývoji politickej situácie bolo aj vyhlásenie Košického vládneho programu začiatkom apríla 1945. Toto programové vyhlásenie vzišlo z dôležitých moskovských rokovaní, ktoré prebiehali koncom marca 1945 a nachádzame v ňom zásady budúcej politiky Československa, silne ľavicové princípy a orientáciu na Sovietsky zväz. Stanovil základné zásady pre vnútornú politiku, tiež hospodárstvo a ekonomiku (zoštátnenie ťažkého priemyslu, pozemková reforma...), správu krajiny mali prebrať národné výbory. Riešili sa v ňom aj národnostné otázky – vzťah Čechov a Slovákov mal vychádzať z princípu rovný s rovným, naopak Nemci a Maďari mali stratiť štátne občianstvo atď. Platnosť programu mala končiť vytvorením novej vlády po riadnych voľbách. Riadenie Československa prebrala politická koalícia Národný front Čechov a Slovákov, rozhodujúci vplyv v ňom získala Komunistická strana, od mája 1945 na čele s Klementom Gottwaldom.

Komunistická strana Československa (KSČ) sa po II. svetovej vojne tešila v krajine dobrému postaveniu. Vznikla ešte v 20. rokoch 20. storočia a od začiatku svojho pôsobenia spolupracovala s nekomunistickými stranami. Veľkou výhodou komunistov boli aj ich aktivity v rámci protifašistického odboja počas vojny. Príkladom môže byť spoluúčasť na Slovenskom národnom povstaní, ktorá sa v neskorších rokoch stala obľúbeným námetom socialistickej propagandy. V súlade s ustanoveniami KVP sa roku 1946 konali voľby do Ústavodarného národného zhromaždenia, no kandidovať v nich mohli iba strany, ktoré boli súčasťou Národného zhromaždenia, napríklad Republikánska strana poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu, ktorá bola počas prvej Československej republiky najsilnejšou stranou, v nich neparticipovala. KSČ síce v celoštátnom meradle voľby vyhrala, no nemôžeme opomenúť, že na Slovensku získala najväčšiu podporu

Demokratická strana (DS). Do čela vlády sa postavil Klement Gottwald, napriek tomu, že v nej komunisti nemali väčšinu, získali rozhodujúci vplyv a obsadili dôležité posty, napríklad vnútro a poľnohospodárstvo. Kým spočiatku disponovali kontrolou nad políciou a ozbrojenými zložkami, postupne dosiahli vplyv aj nad ďalšími oblasťami verejného života, akými boli napríklad propaganda, školstvo, sociálna starostlivosť, či poľnohospodárstvo. Využívali pritom okrem iného roztrieštenosť vtedajších demokratických politických strán a faktickú neexistenciu opozície.

Volebnú porážku na Slovensku znášali komunistický predstavitelia ťažko, v podstate už niekoľko dní po voľbách začala Komunistická strana Slovenska (KSS) organizovať kampaň, ktorej cieľom bolo zdiskreditovať Demokratickú stranu, pričom postupne sa doplňovala o ďalšie prvky a nadobúdala charakter organizovanej akcie na zmenu moci. Jej nosným prvkom bolo stupňovanie akcií, ktorých cieľom bolo dokázať, že DS zradila povstalecké ideály a prostredníctvom nej sa má k moci opäť dostať slovenské ľudáctvo. Pozície komunistov vo vláde a následné udalosti spôsobili, že DS napriek volebnému víťazstvu na Slovensku, nemohla využívať z toho vyplývajúce výhody. Nátlak a ofenzíva komunistov voči predstaviteľom DS vrcholili v druhej polovici roka 1947 tzv. jesennou politickou krízou, kedy prebehlo odhalenie údajného „protištátneho ľudáckeho sprisahania." Poprední politici DS boli obvinení z protištátnych aktivít, dobovú atmosféru dotvárali aj tlačové kampane, či pouličné demonštrácie KSS. Situácia naďalej eskalovala až do 12. februára 1948, kedy 12 nekomunistickí ministri podali demisiu v nádeji, že vtedajší prezident ČSR Beneš rozpustí vládu a uskutočnia sa nové voľby, prípadne ich odstúpenie komunistov umierni a začnú dodržiavať demokratické zásady. Keďže neodstúpila nadpolovičná väčšina vlády, vláda ako celok nemusela podať demisiu. Komunisti tvrdili, že ministri touto demisiou zaujali „miesto rozvratnej opozície" a preto sa sami vyradili z politického života. Zároveň začali organizovať manifestácie ako nátlakový prostriedok, 24. februára začal generálny štrajk, ktorý slúžil najmä ako tlak na samotného Beneša. Táto stratégia bola úspešná - už na druhý deň Edvard Beneš demisiu ministrov prijal a namiesto volieb doplnil vládu kandidátmi, ktorých navrhoval Gottwald. Vznikla tak už prevažne komunistická (druhá) vláda Klementa Gottwalda. Keď v júni toho istého roku Beneš z postu prezidenta zo zdravotných dôvodov odstúpil, za jeho nástupcu bol zvolený Gottwald. O niečo neskôr na uvoľnené miesto predsedu vlády nastúpil Antonín Zápotocký.

Význam februárových udalostí roku 1948 presahoval hranice Československa, keďže dovtedy to bola posledná krajina východného bloku, kde stále pretrvávala demokracia. O rok neskôr ako reakciu na eskaláciu napätia zo strany Sovietskeho zväzu, sformovali západné demokratické štáty medzivládnu obrannú Organizáciu Severoatlantickej zmluvy (NATO). ZSSR na to zareagovala vytvorením vlastnej vojenskej aliancie - Organizácie Varšavskej zmluvy, ktorú v máji 1955 podpísalo 8 štátov východnej Európy (vrátane ČSR). Definitívne sa tak medzi východom a západom zatiahla železná opona a ešte viac sa prehĺbil skrytý konflikt, ktorý poznáme pod názvom studená vojna.

Začiatkom mája 1948 bola prijatá nová ústava, jej zameranie môžeme označiť ako antidemokratické, ČSR definovala ako ľudovodemokratickú republiku. Koncom rovnakého mesiaca sa v Československu konali voľby, po ktorých bolo zrušené Ústavodarné národné zhromaždenie. V úlohe zákonodarného orgánu, ho nahradilo Národne zhromaždenie. Naďalej

pokračovalo okliešťovanie právomocí SNR a Zboru poverení-kov a koncentrovanie moci do rúk KSČ, čo bolo v rozpore so zásadami prijatými v KVP.

Pre spoločenskú a sociálnu situáciu Československa sú pre prvé poprevratové komunistické roky charakteristické represívne opatrenia voči politickým oponentom a prenasledovanie cirkví. Politické perzekúcie sa stali súčasťou života československej verejnosti a mohli mať rôzne formy: vyradenie z verejného, či politického života, hospodárske opatrenia, povinné vysídľovanie alebo presídlenie, obmedzovanie osobnej slobody, odpočúvanie telefónov, kontrola korešpondencie. V novembri 1948 vstúpil do platnosti zákon číslo 247/1948, ktorým boli existujúce pracovné tábory premenované na tábory nútenej práce. Podľa renomovaných historikov vzniklo na Slovensku v rokoch 1948 - 1951 šesť táborov nútených prác, občania sem boli umiestňovaní nie na základe rozhodnutia súdu, ale zaraďovacích komisií. Režim vymenovanými spôsobmi strategicky likvidoval svojich politických odporcov, náboženských predstaviteľov a nekomunistickú inteligenciu. Štátny prevrat z roku 1948 sa neskôr stal jedným z najdôležitejších sviatkov kalendárneho roka a 25. február bol každoročne oslavovaný ako Víťazný február. Presadzovanie komunistických zásad medzi deťmi a mládežou, režim dosiahol režim dosiahol vďaka ideologizácii vyučovacieho procesu a tiež organizovaním ich voľného času. Začiatkom 50. rokov dochádzalo k vykonštruovaným procesom nielen proti politickým protivníkom (napríklad Milada Horáková), ale aj proti nepohodlným členom KSČ (napríklad Rudolf Slánsky). Typickým prvkom vývoja hospodárstva a ekonomiky v Československu sa po roku 1948 stalo zoštátnenie výrobných prostriedkov. Prezident Beneš krátko po februárových udalostiach vyhlásil štyri znárodňovacie dekréty, ktoré sa týkali baní, priemyselných podnikov, potravinárskeho priemyslu, akciových bánk a sociálnych poisťovní. Základom hospodárskych premien bol dvojročný plán obnovy a výstavby hospodárstva (1947 – 1948), neskôr sa plánované hospodárstvo v Československu realizovalo formou päťročníc. Uvedenou dvojročnicou sa vytvorili základy pre industrializáciu Slovenska. Napríklad v Košiciach sa priemyselné podniky rekonštruovali a rozširovali (pivovar, Magnezitové závody), alebo vznikali nové (HUKO neskôr VSŽ). Pre poľnohospodárstvo bola príznačná kolektivizácia, ktorú častokrát sprevádzali rôzne formy nátlakov. Pozemky, technologické vybavenie, rastlinné a živočíšne produkty sa koncentrovali v rukách Jednotných roľníckych družstiev (JRD). V roku 1953 zomrel najskôr Stalin a krátko na to aj Klement Gottwald. Za nového prezidenta bol zvolený Antonín Zápotocký. No ekonomický, hospodársky aj kultúrny regres v Československu sa nedarilo zastaviť a pokračoval aj v ďalších rokoch desaťročia. Dňa 11. júla 1960 na základe zmeny ústavy vznikla Československá socialistická republika. V novej ústave boli definované štátne symboly, ukotvený socializmus a vedúca úloha KSČ.

„Pre mňa, ako budúceho učiteľa dejepisu, je veľmi dôležitá „príťažlivosť formy“, no predovšetkým zmysel, kvôli čomu je konkrétnu informáciu potrebné „predať“ ďalej. Ja osobne prikladám práve „vteleniu“ či „vcíteniu sa“ do roly svojho malého príbehu tú jedinečnú schopnosť živo aktualizovať atmosféru doby a tým rozširovať obzor historického vedomia ďalších, v tomto prípade prevažne žiakov a študentov. Aj keď som sa nepodieľal na bádaní v archívoch, vedomosti som si doplnil odbornou literatúrou a dostupným videoarchívom, čo mi pomohlo znovu osviežiť kontext. O úlohu, ktorú spomínam, som sa pokúsil „priamo na pľaci““.

Dominik Hewlett, študent učiteľstva dejepisu 5. ročníka

Použitá literatúra

BARNOVSKÝ, Michal. *Na ceste k monopolu moci.* Bratislava : Archa, 1993, ISBN 80-7115-056-8, 248 s.

KAPLAN, Karel. *K politickým procesům v Československu.* Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, ISBN 80-85270-28-5, 214 s.

Štatistická ročenka Košíc 1969. Košice : Mestské oddelenie Slovenského štatistického úradu Košíc, 1969, 150 s.

LETZ, Róbert. *Slovensko v rokoch 1945 – 1948 na ceste ku komunistickej totalite.* Bratislava : Ústredie slovenskej katolíckej inteligencie, 1994, ISBN 80-85293-03-5, 245 s.

PEŠEK, Jan. *Komunistická strana Slovenska. Dejiny politického subjektu 1.* Bratislava : Veda, 1996, ISBN 978-80-224-1256-8, 288 s.

ŠUTAJ, Štefan. *Slovenské dejiny po roku 1945 I. (Vybrané kapitoly k vývoju v rokoch 1945 – 1968)*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta, 2015, ISBN 978-80-8152-326-7, 200 s.

Ústav pamäti národa. *Úvod – február 1948.* www.februar1948.sk. Dostupné online.

Obr. 66: Mapa povojnového Československa. Stav z roku 1959. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka máp a plánov 1736-1995.

Obr. 67: Klement Gottwald (1896-1953): komunistický politik činný od 20. rokov. Po druhej svetovej vojne pôsobil vo funkcii premiéra. Po februárovom prevrate 1948 a následnom prevzatí moci komunistami bol zvolený do funkcie prezidenta republiky.

Obr. 68, 69: Václavské námestie v Prahe, 25. február 1948 Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 70: Propagandistický plagát Komunistickej strany Československa. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 71: Československá ústava z 9. mája 1948. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 72: „Budovateľský" propagandistický plagát z prvej polovice 50. rokov. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 73: Propagačná fotografia prvej 5-ročnice: Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 74: Propagandistický plagát hospodárskych úspechov. Zdroj: Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 75: „Údolie radosti" budovanie trate mládeže. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 76: Budovanie trate mládeže. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 77: Kolektivizácia. Plagát družstevnej „mierovej žatvy". Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 78: Kolektivizácia. Odovzdávanie obilia štátu v okrese Kráľovský Chlmec, 1951. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 79: Spartakiáda v Prahe na Strahove 1955. Spartakiáda bola hromadným verejným vystúpením telovýchovných skupín, či vojakov základnej vojenskej služby. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 80: Oficiálne tlačené médiá sústredené pod vplyv Komunistickej strany Československa. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 81: Prenasledovanie a perzekúcie nepohodlných osôb končili súdnymi procesmi, väzbou, prípadne nútenými prácami v pracovných táboroch. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 82: Antonín Zápotocký (1884 – 1957): Politik, štátnik. V rokoch 1953 – 1957 prezident republiky.

Obr. 83: „Voľby rozdeľovali národ na nepriateľské tábory". Propagandistický plagát Komunistickej strany Československa, 1954. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

7. „Bratskou pomocou“ k normalizácii

Barbara Kacerová

Za výrazný medzník v československých dejinách dnes považujeme rok 1968, teda pokus o reformu socializmu označovaný ako „socializmus s ľudskou tvárou“ a vpád vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968, po ktorom nasledovalo obdobie označované ako „normalizácia“.

Dňa 11. júla 1960 prijalo Národné zhromaždenie *Ústavu Československej socialistickej republiky* (ČSSR). V *Prehlásení* ústavy sa uvádzalo, že v ČSSR boli dobudované základy socializmu, čo fakticky znamenalo likvidáciu politických strán, spolkov a spoločenských organizácií, ktoré boli súčasťou politickej organizácie spoločnosti ešte pred februárom 1948. Ústava zadefinovala vedúcu úlohu Komunistickej strany Československa (KSČ) a deklarovala spojenectvo so Zväzom sovietskych socialistických republík (ZSSR). Postupne sa v 60. rokoch 20. storočia začali v totalitnom systéme objavovať trhliny. Politický odmäk, ktorý nastal po XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ), sa prejavil v prehodnotení niektorých opatrení povojnovej politiky KSČ. Predstavitelia tejto strany sa nestotožnili s potrebou odsúdenia kultu osobnosti a vytvorili sa podmienky na prehodnotenie politických procesov z 50. rokov. Práve téma rehabilitácií odsúdených sa stala spúšťačom československých reforiem. Prezident Antonín Novotný sa ako člen aparátu KSČ podieľal na príprave čistiek a represií v 50. rokoch. Významnú úlohu zohrali slovenskí stranícki funkcionári (napr. Viliam Široký – predseda vlády, Karol Bacílek – prvý tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS), Rudolf Strechaj) a ďalší podporovatelia politiky A. Novotného, ktorí sa podieľali na represiách a brzdili reformy.

V roku 1963 zvolili členovia ÚV KSS Alexandra Dubčeka do funkcie prvého tajomníka, ktorý sa dostal do konfliktu s A. Novotným, kvôli kritike A. Dubčeka voči KSČ. Prezident sa preto obrátil na generálneho tajomníka KSSZ Leonida Iljiča Brežneva s prosbou o pomoc, ten na to zareagoval slovami *„To je vaša vec“* (Eto vaše delo), ktorými spečatil osud A. Novotného. Na januárovom zasadnutí ÚV KSČ v roku 1968 z funkcie prvého tajomníka rezignoval a na jeho miesto bol zvolený A. Dubček. Začalo sa obdobie tzv. Pražskej jari. Išlo o tzv. obrodný proces v Československu, kedy došlo k liberalizácii spoločnosti. Postupne dochádzalo k obmedzovaniu vplyvu konzervatívnej časti KSČ, no výraznejší dopad mali tieto zmeny na spoločnosť. V médiách sa otvorene diskutovalo o témach, ktoré predtým nesmeli byť predmetom oficiálnych vystúpení a debát. Došlo k oživeniu aktivít aj v oblasti cirkvi, napr. bola opäť obnovená gréckokatolícka cirkev, otvoril sa priestor pre medzinárodné kontakty, kedy bolo možné vycestovať do zahraničných krajín mimo sféry vplyvu ZSSR a odstránili sa prekážky a obmedzenia. Takisto sa obmedzila cenzúra v tlači a kinematografii. Obnovili sa spolky, ktoré neboli počas komunistického režimu aktívne, napr. Matica slovenská, rôzne študentské, náboženské, či vedecké spolky ale vznikali aj nové spolky Všetky tieto zmeny vyvolávali nevôľu medzi konzervatívcami v KSČ, ale aj v KSSZ. L. I. Brežnev sledoval demokratizačný proces v Československu. 23. marca 1968 rokovali v Drážďanoch predstavitelia štátov Varšavskej zmluvy o situácii v Československu.

Upozornili predstaviteľov KSČ, že Československo speje ku kontrarevolúcii . 30. marca 1968 bol za prezidenta Československa zvolený Ludvík Svoboda. 1. – 5. apríla 1968 bol na zasadnutí ÚV KSČ prijatý Akčný program KSČ. Išlo o prvý komplexný program zásadnej reformy socializmu sovietskeho typu v jeho dejinách. Nechcel socializmus ani socialistický systém zásadne zmeniť, snažil sa len o jeho reformu a priblíženie sa k ľudu. Na májových rokovaniach v Moskve medzi ČSSR a ZSSR sovietski predstavitelia opäť tlačili na ukončenie reforiem. Spoločnosť v Československu odmietala zastavenie reformného procesu. Český spisovateľ Lukáš Vaculík zverejnil koncom júna 1968 dokument *2000 slov*, v ktorom sumarizoval požiadavky na zmeny v spoločnosti. Vyzýval k obrane demokratizačného procesu. KSČ a KSS tento dokument ostro odsúdili. Predstavitelia KSSZ začali rokovať s odporcami reforiem v Československu a prijímali riešenia na záchranu režimu prostredníctvom poslanca Vasiľa Biľaka, prvého tajomníka ÚV KSS a člena ÚV KSČ. Rokovania v Čierneej nad Tisou 29. júla – 1. augusta 1968 a v Bratislave 3. augusta 1968 neviedli k žiadnym zmenám v politike Československa. Práve na augustových rokovaniach spísali Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Antonín Kapek a Vasiľ Biľak tzv. „pozývací list“, odovzdali ho agentovi KGB. Tento list sa stal symbolom zrady.

V noci z 20. na 21. augusta 1968 vstúpili vojská Varšavskej zmluvy (Sovietsky zväz, Maďarsko, Poľsko, Bulharsko a Nemecká demokratická republika – tá len prostredníctvom veliteľsko-spravodajského oddielu) do Československa, čím sa začala okupácia nášho územia. Vláda vyzývala ľudí, aby vojskám nekládli odpor v postupe cez územie. Aj napriek tomu však v uliciach protestovali davy ľudí. V rámci celého Československa zahynulo od 21. augusta do 17. decembra 1968 celkovo 94 osôb (z toho 20 osôb na území Slovenska) a 345 bolo zranených. Väčšina predsedníctva ÚV KSČ oficiálne označilo celý akt ako okupáciu, proti boli V. Biľak, D. Kolder, O. Švestka a Emil Rigo. Riaditeľ Ústrednej správy spojov Karel Hoffmann nechal vypnúť všetky vysielače, zabudol však na rozhlas po drôte, prostredníctvom ktorého sa verejnosť dozvedela vyhlásenie. Postupne sa aj za ťažkých podmienok vytvárali provizórne štúdiá po celom Československu, ktoré zabezpečovali rozhlasové vysielanie. A. Dubček, Josef Smrkovský, František Kriegel a Josef Špaček boli zatknutí a prevezení do Ukrajiny a následne 24. augusta 1968 do Moskvy. Po intervencii prezidenta L. Svobodu prišla delegácia Československa, medzi ktorými boli V. Biľak, Gustáv Husák, či Miloš Jakeš. Nasledovali náročné rokovania s L. I. Brežnevom a členmi KSSZ, výsledkom ktorých bolo prijatie Moskovského protokolu, ktorý na nátlak sovietskych predstaviteľov podpísali všetci okrem Františka Kriegela. Počas týchto rokovaní sa z československých delegátov vyčlenila skupina tzv. realistov (centristov), ktorí boli ochotní pristúpiť ku kompromisom v záujem vlastnej politickej kariéry a upokojenia situácie. V októbri 1968 bol pobyt vojsk Varšavskej zmluvy zlegalizovaný. Bulharská, poľská a maďarská armáda územie Československa opustili, ostali len vojská sovietskej armády. Príchod vojsk znamenal začiatok obdobia tzv. „normalizácie“, teda procesu, ktorým sa spoločnosť vrátila do času pred začiatkom reforiem a ktorý trval do novembra 1989.

Obdobie normalizácie bol výrazným krokom späť v politickom aj spoločenskom vývoji. Ani začiatok roka 1969 nepriniesol upokojenie situácie. Vlnu odporu proti okupácii posilnilo v januári 1969 sebaupálenie českého študenta histórie Jana Palacha a jeho nasledovníkov. V marci 1969

došlo k „hokejovej kríze“, kedy po dvoch stretnutiach československých a sovietskych hokejistov došlo k prehre sovietskeho tímu. Československé víťazstvo spustilo ďalšiu vlnu odporu a nespokojnosti. Na nátlak ZSSR musel A. Dubček odstúpiť z funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ a na jeho miesto bol zvolený G. Husák. Postupne sa začalo s čistkami v strane a vládnych funkciách, či kultúrnom živote. Ludvík Svoboda trpel zdravotnými problémami, kvôli ktorým nemohol vykonávať úrad prezidenta a zmenou ústavy ho nahradil G. Husák. V prípade Husáka išlo o spojenie funkcie generálneho tajomníka ÚV KSČ a funkcie prezidenta ČSSR. Dňa 21. augusta 1969, teda na výročie okupácie sa v Prahe konali protestné demonštrácie, ktoré však boli verejnou bezpečnosťou tvrdo potlačené.

V spoločnosti sa začalo prenasledovanie nepriateľov režimu. Bola pretkaná agentami Štátnej bezpečnosti. Ľudia boli nútení hovoriť len to, čo vyžadovala komunistická propaganda. Postihy za kritiku režimu boli rôzne, zastavenie postupu v zamestnaní, zníženie platu, či obmedzenie pracovných výhod. V horšom prípade došlo k strate zamestnania, zákazu štúdia na vysokých školách, šikana zo strany úradov, domové prehliadky, odpočúvanie či väzenie, alebo došlo k postihu členov rodiny. Došlo k obmedzeniu ciest do zahraničia mimo socialistických krajín. Došlo k opätovnému zavedeniu cenzúry v tlači, hudbe, filme.

K problémom došlo aj v ekonomickej oblasti. Plánované hospodárstvo (tzv. Päťročnica) nedokázalo držať krok so svetovou ekonomikou. Dlhé rady pred obchodmi boli každodennou realitou. Nedostatkovým tovarom bolo skoro všetko – banány, pomaranče, mäso, elektronika ale aj základné hygienické potreby ako toaletný papier či dámske vložky. Pravidelne sa organizovali oslavy, ktoré mali ukázať „blahobyt socialistickej spoločnosti“ (Medzinárodný deň žien, prvomájové pochody, Deň československej armády a pod.). Medzi takéto masové oslavné akcie patrila aj spartakiáda, teda skupinové cvičenie rôznych telovýchovných skupín, či vojakov základnej služby. Spartakiáda sa konala každých 5 rokov na strahovskom štadióne v Prahe.

70. roky boli temným obdobím tvrdej normalizácie. Výraznou bola aj aktivita mladých hudobníkov. Do popredia sa dostala undergroundová skupina *Plastic People of the Universe*. V roku 1976 boli členovia skupiny zatknutí kvôli vulgarizmom v textoch. Proces so skupinou bol ostro sledovaný. Postupne sa spojili skupiny občanov, ktorí nesúhlasili s represívnym postupom mocenských orgánov proti *Plastic people of the Universe*. Bol to jeden z podnetov pre vznik *Charty* 77, občianskej iniciatívy, ktorá mala názov podľa svojho prvého dokumentu *Prohlášení Charty* 77 z 1. januára 1977. Dokument sa odvolával na Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v Helsinkách z roku 1975, podľa ktorého sa mali dodržiavať ľudské práva a ktorý za Československo popísal G. Husák. Pri zrode Charty stáli napr. filozof Jan Patočka, či neskorší prezident Václav Havel. Text bezprostredne podpísalo 242 signatárov, tento počet však narastal a do roku 1989 ho podpísalo 1889 signatárov. Charta mala za cieľ viesť konštruktívny dialóg s politickou a štátnou mocou, upozorňovala na prípady porušenia ľudských práv. Začiatkom roka 1977 vznikla protestná rezolúcia proti Charte 77, tzv. Anticharta. Pod nátlakom ju podpisovali spisovatelia, herci, výtvarníci, hudobníci, režiséri a architekti. Kto rezolúciu nepodpísal, mal vo svojej činnosti problémy. Vznikla aj tzv. samizdatová literatúra, teda texty rozširované v obmedzenom počte kusov, pretože sa oficiálne nemohli predávať, či už z politických,

ekonomických, či ideových dôvodov. Išlo teda o ilegálne rozširované texty. Disidenti začali verejne a otvorene vyjadrovať názory, ktoré sa nestotožňovali s ideológiou KSČ. Postupne sa jednou z najvýznamnejších osobností disidentu stal dramatik a spisovateľ V. Havel, ktorý sa v roku 1979 stal spoluzakladateľom Výboru na obranu nespravodlivo stíhaných. Angažoval sa v boji proti systému, strane a ideológii. V 80. rokoch sa v Sovietskom zväze začala uplatňovať politika otvorenosti (glasnosti) a výstavby (perestrojky) pod vedením Michaila Sergejeviča Gorbačova, ktorá vyvíjala nátlak na komunistické strany v krajinách východného bloku na demokratizáciu spoločnosti. Prejavy nespokojnosti a odporu prerastali do pouličných protestov a demonštrácií. Na 20. výročie smrti J. Palacha prerástla spomienková akcia v sériu občianskych demonštrácií, najväčších od roku 1969. Protesty boli brutálnym spôsobom potlačené. Tzv. Palachov týždeň bol prvým masovým vystúpením proti režimu po dvadsiatich rokoch. Tieto udalosti spojili disidentov s populárnymi osobnosťami a vedcami, ktorí sa snažili o začatie rokovaní s vládou. Masové protesty vyvrcholili tzv. Nežnou revolúciou, ktorá znamenala koniec komunistickej vlády v Československu.

„Na základe mojich skúseností bola výstava veľmi prospešná pre mladších kolegov, ktorí majú záujem o históriu. Ako veľké plus som vnímala, že jednotlivé informácie podávali študenti študentom a okrem historických faktov, zaradili aj pár „pikošiek“. Počas akcie bolo vidieť ako sa každý jeden z nás, ktorý sa podieľal na organizácii raduje z dobre odvedenej práce a verím, že táto naša radosť spríjemnila deň aj návštevníkom výstavy“.

Nikola Vályiová, študentka jednoodborovej histórie piateho ročníka

---

Použitá literatúra

BYSTRICKÝ, Valerián a kol. *Rok 1968 na Slovensku a v Československu*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama s.r.o., 2008, 308 s. ISBN 978-80-969782-3-6.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém. *Charta 77 : Dokumenty 1977 – 1989*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 1804 s. ISBN 978-80-7285-084-6.

LONDÁK, Miroslav a kol. *Rok 1968. Eto vaše delo*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama s.r.o., 2008, 191 s. ISBN 978-80-969782-7-4.

SIKORA, Stanislav. *Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku*. Bratislava – Pro Historia o.z. – Historický ústav SAV, 2008, 229 s. ISBN 978-80-970060-1-3.

ŠUTAJ, Štefan. *Slovenské dejiny po roku 1945 I. (Vybrané kapitoly k vývoju v rokoch 1945 – 1968)*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 200 s. ISBN 978-80-8152-326-7.

www.totalita.cz

Obr. 84: Antonín Novotný (1904 - 1975): Prezident Československa v rokoch 1957 - 1968. V rokoch 1953 - 1968 prvý tajomník ÚV KSČ. Zohrával významnú úlohu v politických procesoch 50. rokov. Zdroj: www.sme.sk

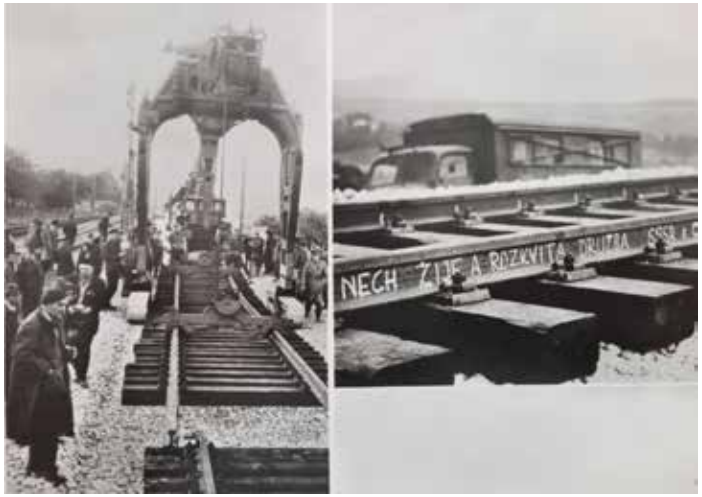

Obr. 85: Stavba širokorozchodnej železnice - hranica ČSR a ZSSR 1965. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 86: Louis Armstrong v Pražskej Lucerne, 1965. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 87: Plagát k filmu *Slnko v sieti* z roku 1962. Zdroj: https://www.imdb.com/title/tt0176155/

Obr. 88: Bytová výstavba v Košiciach, 60. roky. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 89: Alexander Dubček (1921 – 1992): Prvý tajomník ÚV KSS v rokoch 1963 – 1968. Prvý tajomník ÚV KSČ v rokoch 1968 – 1969. Hlavný politik tzv. Pražskej jari, ktorý presadzoval politiku tzv. „socializmu s ľudskou tvárou". Na fotografii zachytený ako účastník X. ročníka Svidníckych slávností piesní a tancov (v popredí). Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 90: Plagát k III. celoštátnej Spartakiáde z roku 1965. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

XVII. FFP ★ XVII. FFP ★ XVII. FFP

Komisia MsNV pre školstvo a kultúru a Mestská správa kín

usporiadajú v prírodnom amfiteátri v dňoch 17.—26. júna

XVII. FILMOVÝ FESTIVAL PRACUJÚCICH

s celoštátnym zahájením za účasti domácich i zahraničných filmových delegácií

Program

17. júna — MAJSTER KAT
Slovenský farebný širokouhlý film

18. júna — VČELIA KRÁĽOVNA
Taliansky film

19. júna — TOM JONES
Anglický farebný film — rozšírené plátno

20. júna — DEŇ ŠTASTIA
Sovietsky širokouhlý film

21. júna — OLYMPIÁDA TÓKIO
Japonský farebný širokouhlý film

22. júna — CESTA DO MANŽELSKEJ POSTELE
Nemecký farebný širokouhlý film

23. júna — MUŽ Z RIA
Francúzsky farebný film

24. júna — FAJKY
Český farebný širokouhlý film

25. júna — RUŽOVÝ PANTHER
Americký farebný širokouhlý film

26. júna — DÁMA NA KOLAJNICIACH
Český farebný širokouhlý film

Zabezpečte si prednostný nákup vstupeniek a permanentných lístkov v Kultúrno-informačnom stredisku PKO — ul. gen. Petrova č. 21 a v Informačnom stredisku FFP v kine „Slovan".

Začiatok predstavení o 20.hod.

Filmové predstavenia pre mládež do 16 rokov nie sú prístupné!

XVII. FFP ★ XVII. FFP ★ XVII. FFP

Obr. 91: Program XVII. filmového festivalu pracujúcich na 17. - 26. júna 1966, zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka plagátov a letákov 1853-1994.

Obr. 92: Ludvík Svoboda (1895 - 1979). Prezident Československa v rokoch 1969 - 1975. Počas druhej svetovej vojny velil 1. česko-slovenskému armádnemu zboru na východnom fronte. Slúžil ako minister národnej obrany v rokoch 1945 až 1950. zdroj: www.sme.sk
Obr. 93 (vpravo): Vasiľ Biľak (1917 - 2014). Komunistický politik, člen ÚV KSČ v rokoch 1954 - 1989, v roku 1968 bol prvým tajomníkom ÚV KSS. Jeden zo signatárov tzv. pozývacieho listu vojsk Varšavskej zmluvy. Po roku 1968 bol jeden z hlavných predstaviteľov normalizácie, zdroj: www.sme.sk

Obr. 94: Miloš Jakeš (1922). Generálny tajomník ÚV KSČ v rokoch 1987 - 1989. Spolu s Biľakom patril ku konzervatívnemu krídlu KSČ. Jeden zo signatárov tzv. pozývacieho listu. Po roku 1989 bol donútený odísť z politiky, zdroj: www.hnonline.sk

Obr. 95: Praha, 21.august 1968. Zdroj: webumenia.sk autor: Pavol Hudec-Ahasver

Obr. 96: Nápis na stene „sme proti podobnému turistickému ruchu“, reakcia na okupáciu. Potlačenie demokratizačného procesu v Československu sovietskou armádou. Zábery z Košíc, august 1968, Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989

Obr. 97: Strhávanie komunistických symbolov z pamätníka na Námestí osloboditeľov v Košiciach. Potlačenie demokratizačného procesu v Československu sovietskou armádou, august 1968. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989

Prezident ČSSR gen. LUDVÍK SVOBODA:

ZACHOVAŤ ÚPLNÚ ROZVAHU A KĽUD!

MIMORIADNE VYDANIE

PROLETÁRI VŠETKÝCH KRAJÍN, SPOJTE SA!

TRENČIANSKE NOVINY

ORGÁN OKRESNÉHO VÝBORU KSS A ONV V TRENČÍNE

Hlasy z pracovísk, škôl a úradov

Plná podpora Dubčekovi

PRÍHOVOR ved. tajomníka ÚV KSS ING. J. TURČEKA

Pre šťastnú budúcnosť

VYČKAJTE NA ĎALŠIE POKYNY ÚSTAVNÝCH ORGÁNOV!

Obr. 98: Mimoriadne vydanie Trenčianskych novín ako reakcia na okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968. Zdroj: https://www.upn.gov.sk/

SLOVÁK AMERIKE

Ruské tanky valcujú Slovensko

Stanovisko Slovenskej Ligy v Amerike

Čo sa deje v Spojených Štátoch?

PO INVÁZII

SVETOVÉ UDALOSTI

Obr. 99: Ohlas na okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 v exilovom periodiku Slovák v Amerike. Zdroj: Štátna vedecká knižnica Košice.

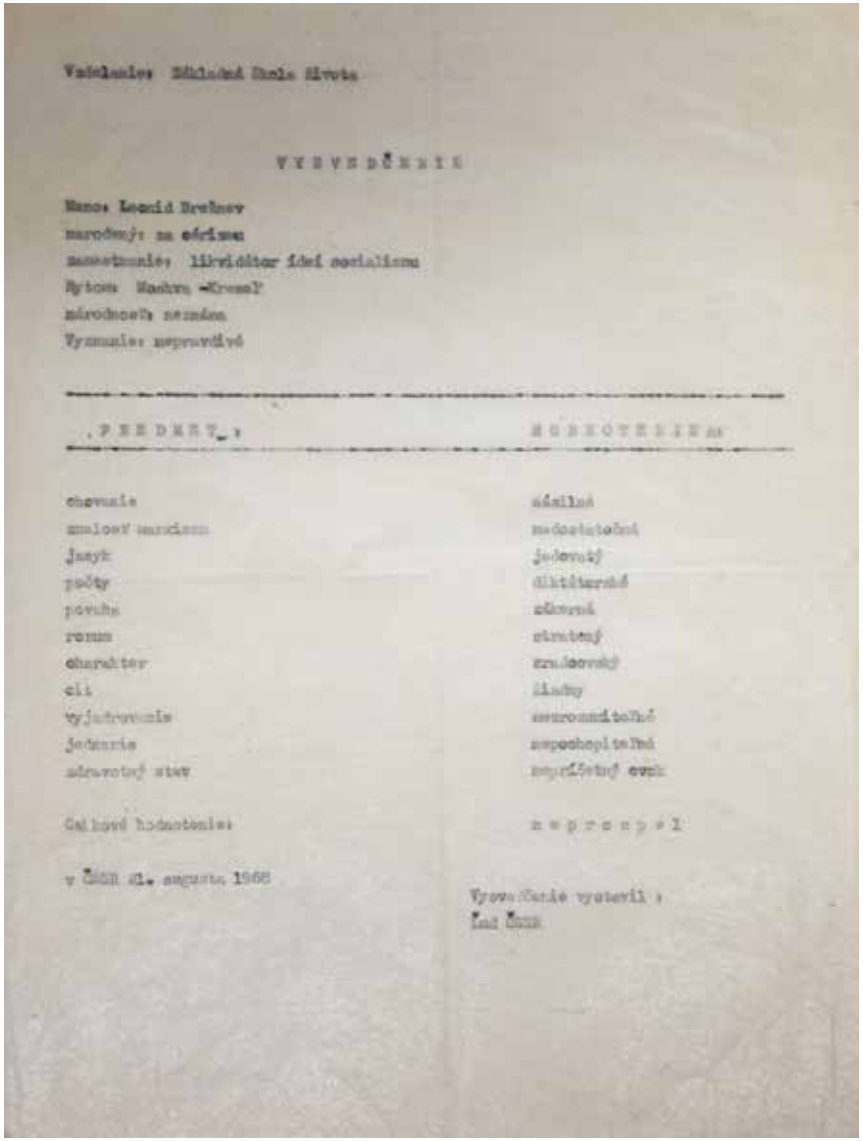

Vzdelanie: Základná škola života

VYSVEDČENIE

Meno: Leonid Brežnev
narodený: na okupácie
zamestnanie: likvidátor ideí socializmu
Bytom: Nastrn -Kremeľ
národnosť: neznáma
Vyznanie: nepravdivé

PREDMET	HODNOTENIE
chovanie	nezáujem
znalosť marxizmu	nedostatočné
jazyk	jedovatý
počty	diktátorské
poctivosť	zákerná
rozum	zmätený
charakter	zradcovský
cíl	zlodej
vyjadrovanie	nezrozumiteľné
jednanie	nepochopiteľné
zdravotný stav	nepríčetný cvok
Celkové hodnotenie:	neprospel

v ČSSR dňa 21. augusta 1968

Vysvedčenie vystavil:
Ján Čuma

Obr. 100: Ilegálne sa šíriaci pamflet „Vysvedčenie pre Leonida Iljiča Brežneva“, ktorý bol reakciou na okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy, 1968, Zdroj: Štátny archív Košice.

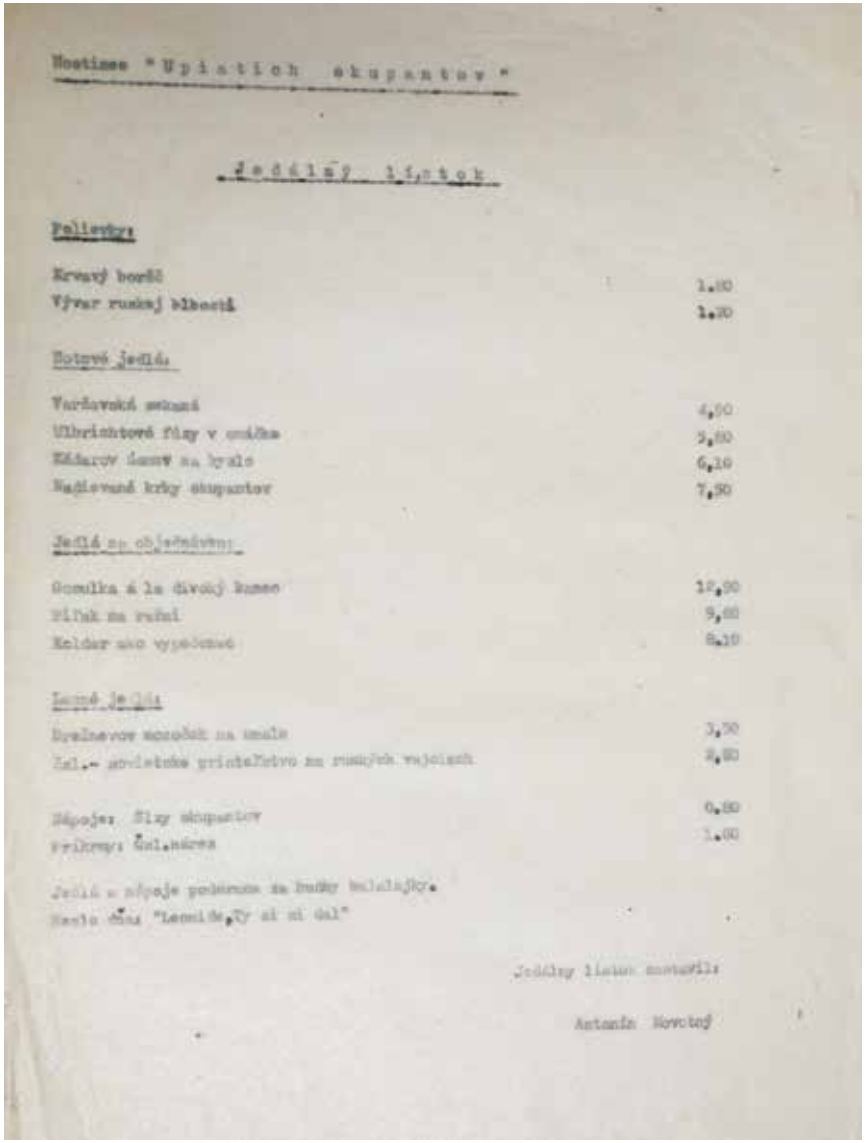

Hostinec "U piatich okupantov"

Jedálny lístok

Polievky:

Krvavý boršč	1,80
Vývar ruskej bídnosti	1,20

Hotové jedlá:

Varšavská zmluva	4,00
Ulbrichtové fígy v omáčke	5,60
Kádarov dezert na bryle	6,10
Nadievané krky okupantov	7,50

Jedlá na objednávku:

Gomulka á la divoký kanec	12,00
Biľak na ruňni	9,60
Kolder ako vyjadrenie	8,10

Ľahké jedlá:

Brežnevov mozoček na omáčke	3,50
Čal.- sovietske priateľstvo zo ruských vajíčiek	2,80

Nápoje: Fígy okupantov	0,80
Výtopy: Čal.nápoj	1,00

Jedlá a nápoje podávame za budky bolševikov.
Nech žije "Leonid, Ty si si dal"

Jedálny lístok zostavil:

Antonín Novotný

Obr. 101: Ilegálne sa šíriaci pamflet „Jedálny lístok hostinca u piatich okupantov“, ktorý bol reakciou na okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy, 1968, Zdroj: Štátny archív Košice.

Co spojuje signatáře charty 77

Název choroby: intelektuálština

Některé rysy intelektuálštiny — například touha po apartní výlučnosti, pocit bloudění a umělé složitosti — byly v šedesátých letech patrné i ve výtvarném výrazu některých mladých umělců.

Průboj 5. 3. - 6. 3. 1977

Obr. 102: Karikatúra „anticharta" ako reakcia oficiálnej politickej línie na Chartu 77. Zdroj: Průboj, 1977.

Obr. 103: Gustáv Husák (1913 - 1991): Politik, štátnik, právnik. Počas 1. ČSR člen komunistickej strany Slovenska. Počas 2. svetovej vojny predstaviteľ odboja a člen ilegálneho ústredného výboru KSS, v rokoch 1943 - 1945 organizátor, člen predsedníctva a podpredseda Slovenskej národnej rady. V rokoch 1944 - 1950 niekoľkonásobný poverenik (vnútro, doprava a verejné práce, poľnohospodárstvo a pozemková reforma, predseda zboru povereníkov). V rokoch 1968 - 1969 prvý tajomník ÚV KSČ. V rokoch 1975 - 1989 prezident a jeden z kľúčových „symbolov" normalizácie v Československu. Zdroj: www.sme.sk

Obr. 104: „Deti normalizácie". Fotografia z propagačného plagátu pri príležitostí Medzinárodného dňa detí z roku 1979. Zdroj: Štátny archív Košice, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

8. Opona padá

Peter Pavonič

Ak chceme pochopiť udalosti, ktoré sa odohrali v novembri roku 1989 v Československu a po ktorých na našom území skončil totalitný režim, nestačí sa zamerať len na prelomový rok 1989. Je potrebné vrátiť sa o niekoľko rokov dozadu a dokonca opustiť územie vtedajšieho Československa.

Rozpad dovtedy pevného východného bloku začal ešte na začiatku 80-tych rokov v Poľsku, kde sa začala objavovať obrovská nespokojnosť s komunistickým vedením štátu. Na čele nepokojov stála Solidarita, spoločenské hnutie, ktoré už na jar roku 1981 malo 10 miliónov členov. Paradoxne išlo o ľudí reprezentujúcich robotnícku triedu. Komunistickí vodcovia v Poľsku sa pod náporom protestov striedali, čo vyústilo až do vyhlásenia výnimočného stavu v krajine v decembri roku 1981. Štrajky začali byť porážané hrubou silou, no zápas medzi komunistami a opozičnými silami pretrvával vo väčšej či menšej miere aj naďalej, čo vyvrcholilo až legalizáciou opozičného hnutia Solidarita a prvé akési poloslobodné voľby v júni 1989. Poliaci si v nich jednoznačne vybrali demokraciu.

K pádu železnej opony však prispeli najmä udalosti v Sovietskom zväze. Po smrti Konstantina Ustinoviča Černenka, ktorý stál na čele Sovietskeho zväzu len 13 mesiacov, sa 13. marca 1985 stal generálnym tajomníkom ÚV KSSZ Michail Sergejevič Gorbačov. Ten zanechal brežnevovské vedenie politiky a nastúpil na cestu politického odmäku v krajine. Spoločne so svojími spolupracovníkmi (napr. Boris Jeľcin či Eduard Ševarnadze) odstránil staré piliere v politbyre KSSZ, a kľúčové stranícke funkcie začal obsadzovať novými ľuďmi. Gorbačov ohlásil *perestrojku* (prestavba), teda prestavbu sovietskeho hospodárstva, ktorej cieľom bolo prekonanie krízy v sovietskej ekonomike, charakterizovanú poklesom produkcie, krízou v zásobovaní a infláciou. Jej cieľom bolo tiež definitívne opustenie stalinizmu, posilnenie socializmu a jeho zvýšená prestíž v očiach obyvateľov, či ústretovejšia politika voči Západu. Sprievodným atribútom perestrojky bola *glasnosť* (otvorenosť) – politika maximálnej otvorenosti, ktorá sa snažila o transparentnosť politických procesov, minimálne potlačovanie slobody slova či náboženského vyznania.

Štátnou mocou v ČSSR nebola perestrojka a jej koncepcia vnímaná príliš pozitívne. Z východu sa totiž začala šíriť politika podobná obdobiu Pražskej jari, nevyhovujúca politickému kurzu, ktorý bol nastolený na začiatku 70-tych rokov. ČSSR síce prisľúbilo nasledovanie demokratizačných procesov, ale politický obsah práce sa nezmenil. Aj napriek novým progresívnym heslám ostával v platnosti dokument *Poučenie z krízového vývoja* a KSČ naďalej pokračovala v normalizačnej politike. V decembri 1987 došlo k rozdeleniu funkcie prezidenta a generálneho tajomníka ÚV KSČ. Prezidentom ostal Gustáv Husák, novým generálnym tajomníkom sa stal Miloš Jakeš, človek, ktorý v rokoch 1968 – 1969 riadil činnosť previerkových komisií ako predseda Ústrednej kontrolnej a revíznej komisie a podieľal sa na perzekvovaní reformných politikov z obdobia Pražskej jari.

Uvoľnenie sovietskej politiky a opustenie Brežnevovej doktríny síce štátnu moc v Československu nepotešili, uvítali ju však opozičné sily a nespokojnosť s vedením štátu

začínala byť čoraz viac otvorene prejavovaná aj v protivládnych demonštráciách. Na Veľký piatok 25. marca 1988 prebehla v Bratislave pokojná manifestácia za občianske a náboženské práva a slobody. Zorganizovaná bola ľuďmi z tajných a prenasledovaných katolíckych spoločenstiev, ale nakoniec nadobudla širší občiansky rozmer. Na Hviezdoslavovom námestí sa zhromaždili asi dve tisícky ľudí, ďalšie tisíce boli v priľahlých uličkách. Svoj postoj vyjadrili horiacimi sviečkami a modlitbami. Keď manifestujúci nereagovali na výzvu rozpustiť sa, bezpečnosť na ich rozohnanie použila násilie. Autá VB začali prudko jazdiť po námestí, použité boli aj obušky a vodné delá. Mnoho ľudí, vrátane hlavných organizátorov Jána Čarnogurského, Františka Mikloška či Vladimíra Jukla, bolo zatknutých a vypočúvaných.
V priebehu roka prebehlo najmä v Prahe niekoľko ďalších demonštrácií. Režimom rozohnané boli aj demonštrácie 21. augusta (20. výročie okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy) a 28. októbra (70. výročie vzniku samostatného Československa), naopak povolená bola demonštrácia 10. decembra na Žižkove (40. výročie vyhlásenia Všeobecnej deklarácie ľudských práv).
Palachov týždeň alebo palachiáda je názov série demonštrácií medzi 15. a 20. januárom 1989, ktoré vysokou mierou odzrkadľujú prelomový rok 1989. Občania nespokojní s vládou komunistickej strany opätovne vyšli do ulíc na uctenie si pamiatky Jana Palacha, študenta, ktorý sa na protest proti okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy upálil. Národnou bezpečnosťou a ľudovými milíciami bol protest brutálne potlačený, čelní predstavitelia opozície sa nevyhli uväzneniu. Václav Havel, disident a spoluzakladateľ Charty 77, si kvôli protestom odsedel štyri mesiace. Po podmienečnom prepustení z väzenia začal pripravovať petičnú akciu Několik vět, ktorá sa v roku 1989 stala jedným z najvýznamnejších protirežimových vystúpení v ČSSR. Okrem iného požadovala prepustenie politických väzňov, slobodu zhromažďovania, či zrušenie cenzúry. Podpisy sa zbierali po celej republike, koncom júna 1989 ich bolo 40 000.
Demonštrácia v Prahe 21. augusta bola opäť surovo potlačená bezpečnostnými zložkami štátu. Paradoxom je, že práve v tom istom čase Poliaci prehodnotili svoju účasť na intervencii v auguste 1968 z bratskej pomoci na okupáciu Československa, a Sovietsky zväz dokonca odobril otvorenie maďarsko-rakúskych hraníc aj pre obyvateľov NDR, ktorí dúfali, že sa tak dostanú do západnej Európy.
Nevyhnutnosť zmeny si však postupne začali uvedomovať aj niektorí predstavitelia štátneho režimu. Komunistická strana sa však diskvalifikovala odmietaním požiadaviek opozície a neschopnosťou riešiť celospoločenské problémy. S tým súviselo čoraz väčšie množstvo demonštrácií, ktoré boli násilne potláčané, čím sa nespokojnosť občanov ešte viac zvyšovala. Štátna moc sa už dokonca nemohla spoľahnúť na žiadnu pomoc zo zahraničia. Naopak, odtiaľ sa dostávalo čoraz viac pomoci opozičným silám vo forme výziev, petícií a solidarity. Okrem bezpečnostných zložiek a armády sa teda nemohla oprieť o iné prostriedky ani počas demonštrácie 17. novembra 1989 v Prahe.
Na ten deň bola Nezávislým študentským združením naplánovaná pietna akcia k 50. výročiu uzavretia vysokých škôl nacistickým Nemeckom. K organizácii sa pripojil aj Socialistický zväz mládeže. Pod podmienkou, že smer pochodu sa zmení z centra mesta na Vyšehrad, bola akcia ústredným výborom KSČ aj obvodným národným výborom schválená. Radikálna časť študentov však od začiatku plánovala využiť pietnu

akciu k vyjadreniu nespokojnosti s aktuálnou spoločenskou situáciou v krajine.
V podvečer sa na pražskom Albertove nachádzali tisícky ľudí (ich počet sa udáva medzi 15 tisíc až 50 tisíc), ktorí sa vydali na pochod na Vyšehrad. Po skončení oficiálnej časti sa niekoľko tisícok demonštrujúcich odobralo do centra mesta. Napriek zásahu bezpečnostných zložiek a pokusu o zastavenie pochodu, sa ľuďom podarilo dôjsť na Národnú triedu, kde im však bola zahradená cesta. Bezpečnosť začala obkľúčených demonštrantov biť obuškami. Ľudia boli vyzývaní na rozchod, ale vyjsť mohli len uličkami, kde boli následne bití. Počas zásahu bolo zranených viac než 500 ľudí.
Udalosti 17. novembra 1989 vyvolali obrovskú vlnu odporu v celej republike. Protirežimové demonštrácie za účasti tisícok ľudí začali byť každodennou udalosťou. 19. novembra bolo v Činohernom klube v Prahe založené Občianske fórum, spoločná platforma občianskych protirežimných aktivít, ktorej lídrom bol Václav Havel. V rovnaký deň bola v Bratislave založená Verejnosť proti násiliu na čele s Milanom Kňažkom. Obidve hnutia požadovali zrušenie článku 4 Ústavy o vedúcej úlohe KSČ v spoločnosti a uskutočnenie slobodných demokratických volieb.
OF a VPN ohlásili na 27. novembra štrajk v celej ČSSR, ktorý preukázal obrovský protikomunistický postoj v spoločnosti. Až 75 % občanov, väčšina podnikov a inštutúcií sa pridali k štrajku, ktorý sa niesol pod heslom „Koniec vlády jednej strany“. V rovnaký deň sa na Václavskom námestí v Prahe zišlo až 300 000 ľudí.
Na nátlak spoločnosti vyhlásili komunisti 3. decembra novú vládu, ktorej zostava však bola skritizovaná. O štyri dni neskôr táto vláda rezignovala a 10. decembra bola vymenovaná vláda národného porozumenia, v ktorej boli komunisti v menšine. Po jej vymenovaní oznámil prezident Gustáv Husák svoju demisiu. Dňa 29. decembra 1989 parlament jednohlasne zvolil za prezidenta republiky Václava Havla, prvého nekomunistu vo funkcii od roku 1948. Vzhľadom na vývoj v krajine sa počas decembra začalo s odstraňovaním železnej opony v krajine na hraniciach s Nemeckom a Rakúskom.
Rok 1990 sa niesol v znamení demokratizácie spoločnosti. V marci oficiálne zanikla Československá socialistická republika a vznikol nástupnícky štát Česká a Slovenská Federatívna Republika. V júni prebehli demokratické voľby, ktoré v Česku vyhralo Občianske fórum a na Slovensku Verejnosť proti násiliu. Československo a následne, po roku 1993 nástupnícke štáty Česká republika a Slovenská republika nastúpili na cestu otvárania sa Európe a západnému svetu.

„Výstava bola podľa mňa super. Veľmi zaujímavý projekt, niečo iné, čo sa bežne nedeje na pôde univerzity. Bola perfektnou príležitosťou pre rozvoj práce v tíme i pre samotnú skúsenosť s prezentovaním historických faktov zaujímavým, originálnym a interaktívnym spôsobom. Veľmi pozitívne hodnotím aj originalitu jednotlivcov pri samotnej prezentácii i pri výrobe kostýmov a najmä samotný nápad podať historické fakty žiakom inak, bližšie, jednoduchšie, vizuálne a aktívne ich zapojiť a tak trochu „dotlačiť“ popremýšľať nad danými udalosťami, či otázkami, čo má podľa mňa veľký zmysel“.

Magdaléna Kovalčíková, študentka jednoodborovej histórie 5. ročníka

---

Použitá literatúra

BALUN, Peter - STREŠŇÁK, Gábor [ed.]. *November očami ŠtB a ulice*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, 263 s. ISBN 978-80-89335-22-0.

BAYER, Ivo. *Perestrojka* [online, cit. 22. 01.2018]. Dostupné na internete: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Perestrojka>.

BAYER, Ivo. *Glasnosť* [online, cit. 22. 01.2018]. Dostupné na internete: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Glasnost>.

GÁL, Jozef. *Československo v rokoch 1968 - 1990*. Banská Bystrica : Metodické centrum v Banskej Bystrici, 1991, 42 s. ISBN 80-85415-17-8.

JAŠEK, Peter [ed.]. *1989. Rok zmeny.* Bratislava : Ústav pamäti národa, 2017, 436 s. ISBN 978-80-89335-78-7.

PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha : Scriptorium, 2011, 248 s. ISBN 978-80-87271-31-5.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce - aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize*. Praha : Prostor, 2003, 508 s. ISBN 80-7260-099-0.

Obr. 105: Smrť Leonida Iľjiča Brežneva, generálneho tajomníka ÚV KSSZ, v roku 1982. Zdroj: Štátny archív v Košiciach, fond: Zbierka fotografií a fotonegatívov 1878-1989.

Obr. 106: Michail Sergejevič Gorbačov, generálny tajomník ÚV KSSZ v rokoch 1985 - 1991, ktorého reformná politika sa zaslúžila o pád železnej opony. Zdroj: wikipedia.org

Obr. 107: Americký prezident Ronald Reagan a generálny tajomník ÚV KSSZ Michail Sergejevič Gorbačov v Moskve 31. mája 1988. Zdroj: wikipedia.org

Obr. 108: Miloš Jakeš, komunistický politik, v rokoch 1987 - 1989 generálny tajomník ÚV KSČ. Zdroj: hnonline.sk

Obr. 109: František Mikloško (vľavo) a Ján Čarnogurský (vpravo), disidenti, organizátori Sviečkovej manifestácie. Zdroj: vtedy.sk, Foto: TASR/P. Brenkus

Obr. 110: Václav Havel, jeden z čelných predstaviteľov Nežnej revolúcie, zakladateľ Občianskeho fóra a deviaty prezident Československa. Zdroj: wikipedia.org

Obr. 111: Milan Kňažko (vľavo) a Ján Budaj (vpravo), čelní predstavitelia Nežnej revolúcie, zakladatelia Verejnosti proti násiliu. Zdroj: vtedy.sk, Foto: TASR/Vladimír Benko

Obr. 112: Sviečková manifestácia na Námestí SNP v Bratislave. Zdroj: TASR/Pavel Neubauer

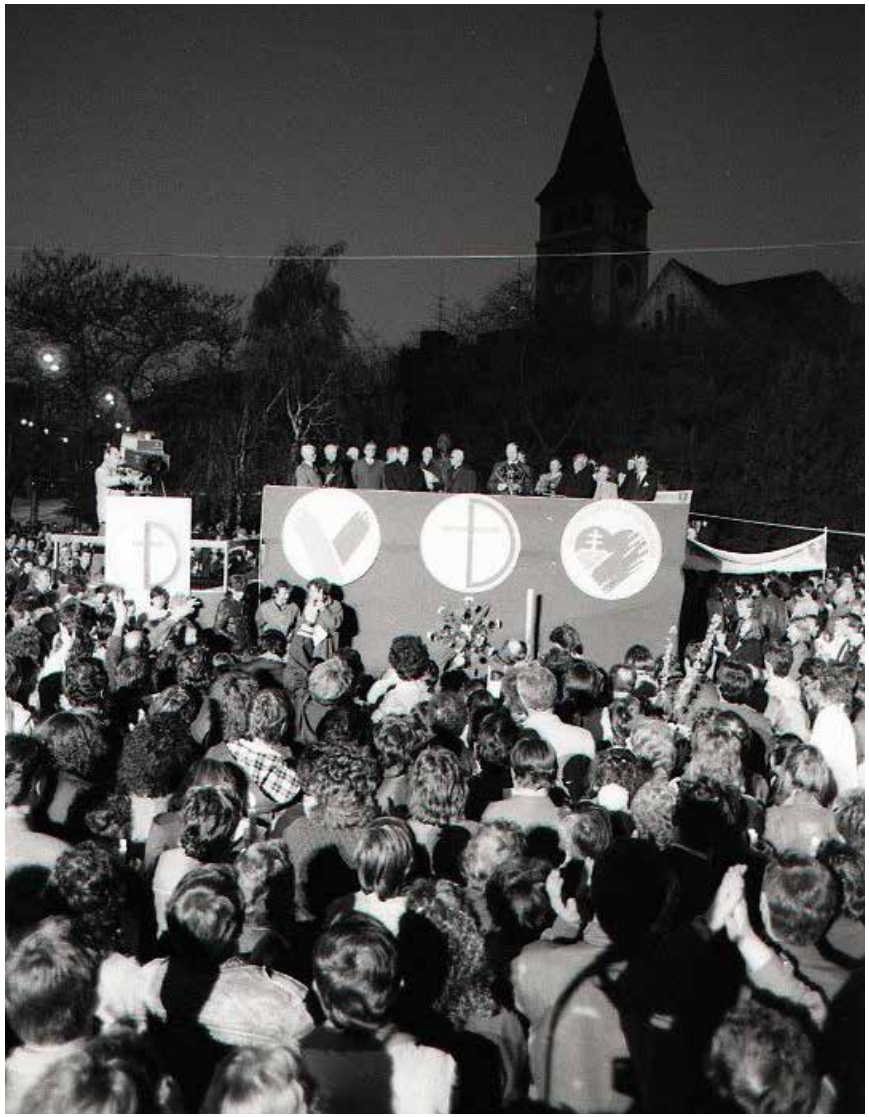

Obr. 113: Protestujúci na Námestí SNP v Bratislave počas demonštrácie 22. novembra 1989. Zdroj: TASR/Alexander Buzinkay. Študenti VŠVU na Námestí SNP v Bratislave počas demonštrácie 22. novembra 1989. Zdroj: TASR/Vladimír Benko.

Obr. 114 - 116: Zábery z demonštrácie na Námestí SNP v Bratislave počas novembra 1989. Zdroj: TASR/Vlastimir Andor

117: Záber z demonštrácie na Námestí SNP v Bratislave počas novembra 1989. Zdroj: TASR/Vlastimir Andor

Obr. 118: Výzva k štrajku. Zdroj: Slovenský národný archív, fond: Zbierka rôznych fotografií.

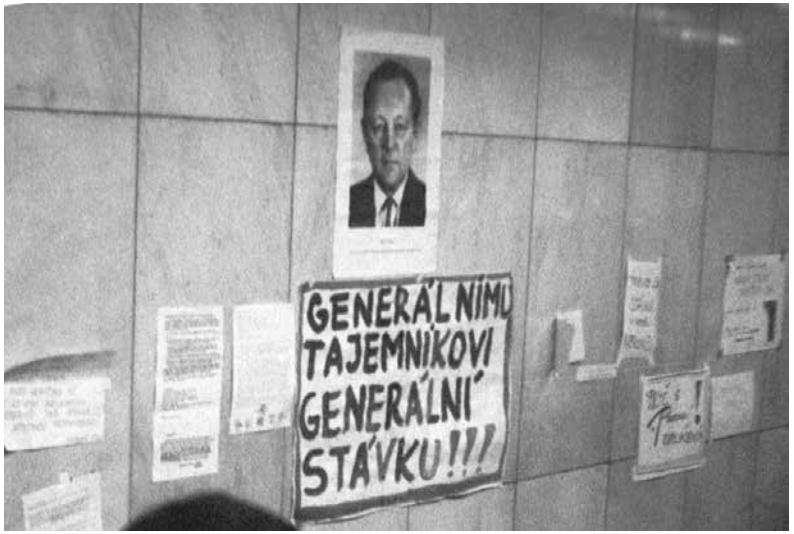

Obr. 119: Výzva k štrajku spolu s portrétom Miloša Jakeša na stanici metra v Prahe. Zdroj: wikipedia.org

Obr. 120: Václavské námestie v Prahe počas demonštrácií v novembri 1989. Zdroj: wikipedia.org

9. Vzorová hodina: „Dejiny tvoríš Ty!“[104]

Alžbeta Bojková; Katarína Hromuľáková

Anotácia: „Osudové osmičkové roky“, ako sa im v historiografii zvykne hovorievať, determinovali spoločnú česko-slovenskú cestu naprieč uplynulým storočím. Primárnym cieľom uvedenej vzorovej hodiny je tak ukázať žiakom ako vzniká medzník a čo a kto ho vytvára. Zároveň by mala slúžiť ako motivačná hodina, pomocou ktorej je možné navnadiť žiakov na učenie sa spoločných dejín oboch štátov. V neposlednom rade má za cieľ preukázať to, že tvorenie dejín nie je len výhradne záležitosťou politickej elity, ale túto schopnosť a moc má každý jednotlivec v akomkoľvek historickom úseku. Dejiny predsa tvoríš Ty!

Odporúčaný ročník:[105] 9. ročník ZŠ (s istými modifikáciami je hodina vhodná aj pre 3. ročník SS s prihliadnutím na príslušný výkonový a obsahový štandard)

Výkonový štandard:
- vymedziť kľúčové medzníky národných dejín 20. storočia
- pracovať s obrazovými, písomnými aj audiovizuálnymi historickými predmetmi z 20. storočia
- rozlíšiť politické systémy v spoločných dejinách 20. storočia
- vplyv bipolárneho sveta na každodenný život
- identifikovať premeny vidieka a mesta
- zadefinovať miesto jednotlivca v dejinách

Obsahový štandard:
- Česi, Slováci, vznik republiky
- Politika, hospodárstvo, kultúra
- totalitný režim, normalizácia, kolektivizácia
- nežná revolúcia

Pomôcky: špagáty, vrecúška/obálky, pramene obrazového, písomného aj audiovizuálneho charakteru, smartfón/tablet, dataprojektor, slúchadlá, pomocné pracovné listy, papier formátu min. A3, atrament, hubka (prípadné iné pomôcky vhodné na odtláčanie prstov)

Ciele:
- pochopiť prepojenosť spoločných dejín
- diskutovať o role jednotlivca v dejinách
- vymedziť dejinné medzníky spoločných česko-slovenských dejín 20. storočia
- preukázať aktuálnosti dejín pre pochopenie ich významu a presahu do súčasnosti

Čas: 45 minút

Postup:
Pred hodinou bude potrebné upraviť triedu tak, aby v jej strede vznikol dostatočne veľký priestor pre pohyb žiakov. Vhodné je odsunúť lavice po obvode triedy, pričom stoličky by boli umiestnené pred nimi. Vznikne tak nielen vhodný

104 Projekt vyučovacej hodiny využíva trojfázový model výučby EUR (evokácia – uvedomenie– reflexia). Predstavuje tematický prístup k výučbe dejepisu, pričom je to len jeden z možných modelov ako danú tému uchopiť. Modifikácia obsahu i priebehu jednotlivých fáz, ako aj použitých prameňov a literatúry je na samotnom učiteľovi.

105 Výkonový a obsahový štandard je v súlade s aktuálnym iŠVP.

priestor na centrálnu časť vyučovacej jednotky, ale aj priestor na otvorenú diskusiu.

1) Evokácia

Úvodná, motivačná fáza hodiny začína malým brainstormingom spojeným s diskusiou. Žiakov si po obvode triedy usaďte na stoličky a spýtajte sa ich na dôležité medzníky ich života s vysvetlím prečo ich považujú za dôležitý míľnik v ich osobnej sfére. Neskôr premostite na to, či aj dejiny majú svoje medzníky. Skúste so žiakmi diskutovať na túto tému a pokúste sa im klásť otázky tak, aby vysvetlili načo približne historikom (nielen) slúžia a prečo je orientácia v čase pre nich tak dôležitá. Čo daný medzník vôbec vytvára? Máme medzníky aj v 20. storočí ? Kto ich vytvoril a vytvára? Postupne upriamte pozornosť žiakov na tri kusy navzájom popretkávaného špagátu uloženého na zemi. A zdôraznite, že medzníky našich dejín 20. storočia sú ukryté v nich. Čakajú už len na svoje objavenie a odtajnenie.

2) Uvedomenie

Pred hodinou je vhodné pripraviť si na zem tri kusy hrubého špagátu, ktorý ľubovoľným spôsobom popreplietajte. Prepojenie kusov špagátu zároveň symbolizuje aj prepojenie dejín v troch základných celkoch, ktoré ich kolobeh ovplyvňujú, a po stopách ktorých žiaci naprieč medzníkmi pôjdu – politickými, hospodárskymi a kultúrnymi. Dbajte však na to, aby bol rozložený v dostatočnom priestore, čo umožní ľahšie pohybovanie sa žiakov po triede. Na kusy špagátov zároveň pripevnite vrecúška s prameňmi, ktorých zoznam nájdete v prílohe. Špagáty budú spojené na konci v jednom mieste, na ktorom bude zároveň položený veľkoformátový výkres s rokom 1989 a 2018. Žiakov rozdeľte do troch skupín: politickú, hospodársku a kultúrnu. Každej rozdajte pracovný list, ktorý počas svojej cesty budú vypĺňať. Ich znenie taktiež nájdete v prílohe.[106]

3) Reflexia

Po tom, čo žiaci spoločne dôjdu až na koniec špagátov k rokom 1989 a 2018, im „odoberte“ odtlačok prsta na ten istý výkres, na ktorom je napísané 2018. Usaďte žiakov a otvorte diskusiu s otázkami:

- Ktoré medzníky ste po ceste našli ?
- Ako vyzeralo spoločné storočie Čechov a Slovákov?
- Kto boli jeho hlavní aktéri?
- Aké udalosti zobrazovali?
- Stretli ste sa s prameňmi opisujúcich alebo zobrazujúcich všetky spoločenské vrstvy?
- Vidíte niekde paralely so súčasným dianím?
- Bude rok 2018 o sto-dvesto rokov hodnotený historikmi ako dejinný medzník?
- Kto tvorí dejiny?

Po poslednej otázke poukážte na výkres, na ktorom sú odtlačky žiakov. Ozrejmite, že tak, ako ľudia v prameňoch aj oni sa každodenne podieľajú pomocou svojich skutkov na tvorbe dejín.

106 Po tom, čo si žiaci prejdú roky 1918, 1938, 1948 a 1968, sa jednotlivé skupiny zídu pri roku 1989. Pedagóg im cez dataprojektor pustí ukážku udalostí z novembra 1989. Dostupná na : https://www.youtube.com/watch?v=rbiyVmGI5YU. K nej si zároveň vyplnia poslednú úlohu v pracovných listoch. Následne prebehne záverečná diskusia.

Politika

1. Pred sebou vidíte dôležitý dokument, ktorý v mnohom vypovedá o osude Slovenska. Čo z neho dokážete vyčítať? Kedy vznikol? Čoho sa týka? Čo sa zmenilo?

–
–
–
–

2. Rok 1938 bol pre Československo kľúčový. Dokážete na základe máp určiť prečo? Čo sa mohlo odohrať?

–
–
–
–

3. Demokratické voľby nemusia nevyhnutne zabezpečiť demokraciu. Na základe analýzy prameňov vyskúmajte prečo.

–
–
–
–

4. Pomoc alebo okupácia? Na základe prameňov rozhodnite.

–
–
–
–

5. Rok 1989. Zásadná zmena. Počkajte na zvyšné skupiny a spoločne si pozrite video. O čo šlo? Dokáže byť revolúcia nežná? Čo to znamená?

–
–
–
–

Prešli ste zásadné politické míľniky našich dejín 20. storočia. Kto teda tvorí dejiny?

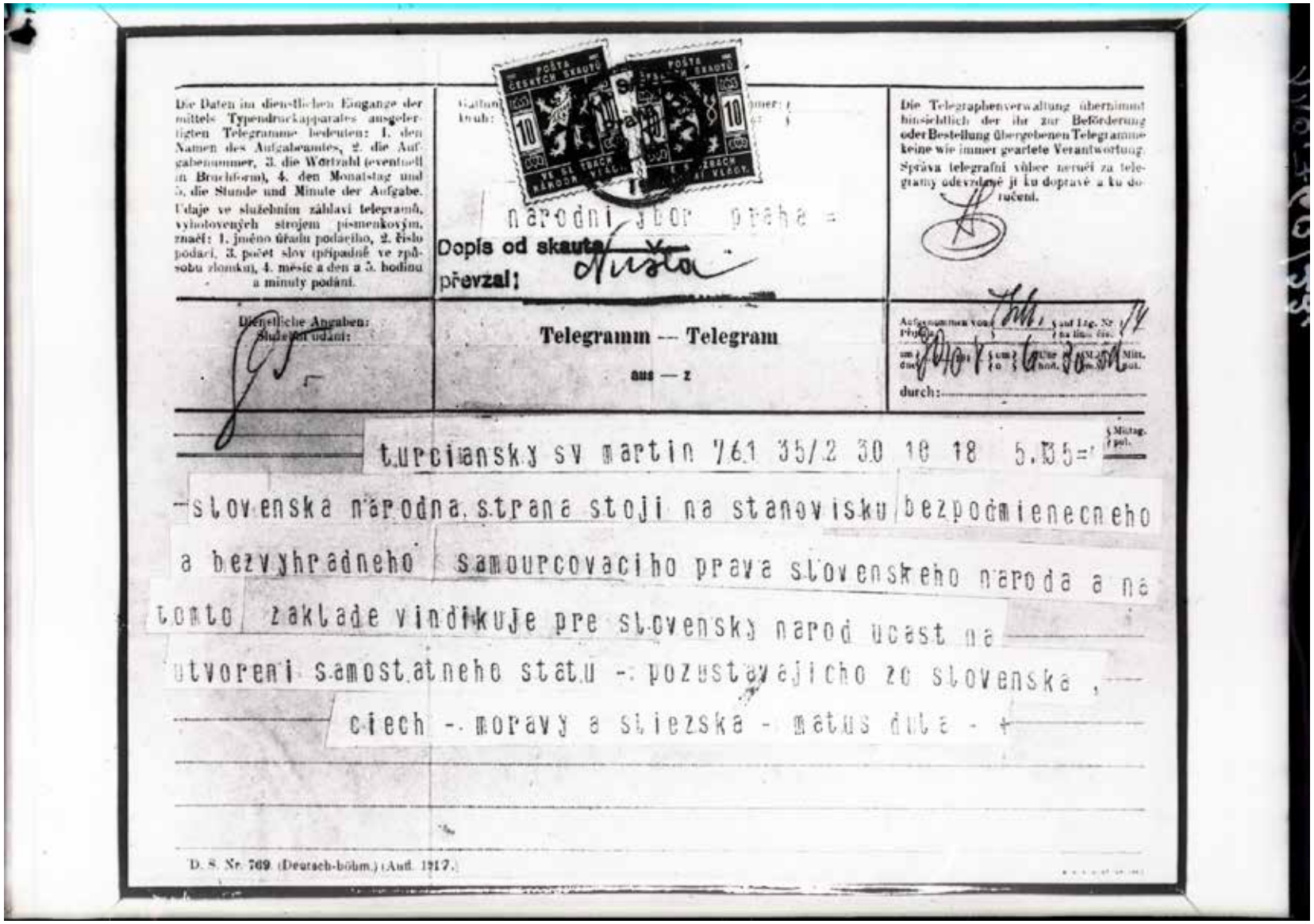

Die Daten im dienstlichen Eingange der mittels Typendruckapparates ausgefertigten Telegramme bedeuten: 1. den Namen des Aufgabeamtes, 2. die Aufgabenummer, 3. die Wortzahl (eventuell in Bruchform), 4. den Monatstag und 5. die Stunde und Minute der Aufgabe.

Údaje ve služebním záhlaví telegramů, vyhotovených strojem písmenkovým, značí: 1. jméno úřadu podacího, 2. číslo podací, 3. počet slov (případně ve způsobu zlomku), 4. měsíc a den a 5. hodinu a minuty podání.

Die Telegraphenverwaltung übernimmt hinsichtlich der ihr zur Beförderung oder Bestellung übergebenen Telegramme keine wie immer geartete Verantwortung.

Správa telegrafní vůbec neručí za telegramy odevzdané jí ku dopravě a ku doručení.

Dienstliche Angaben:
Služební údaje:

Telegramm — Telegram

aus — z

durch:

turciansky sv martin 761 35/2 30 10 18 5.35=

-slovenska narodna strana stoji na stanovisku bezpodmienecneho a bezvyhradneho samourcovaciho prava slovenskeho naroda a na tomto zaklade vindikuje pre slovensky narod ucast na utvoreni samostatneho statu - pozustavajicho zo slovenska, ciech - moravy a sliezska - matus dula - +

D. S. Nr. 769 (Deutsch-böhm.) (Aufl. 1917.)

Vrecko/obálka č. 2

Vrecko/obálka č. 3

Strana	Čechy v %	Morava a Sliezsko v %	Slovensko v %	Počet mandátov	Mandáty podiel v %
Komunistická strana Československa	43,25	34,46	-	93	31,0
Československá strana národnosocialistická	25,20	20,20	-	55	18,3
Československá strana ľudová	16,27	27,56	-	46	15,3
Československá sociálna demokracia	14,96	16,7	-	37	12,3
Demokratická strana	-	-	61,43	43	14,3
Komunistická strana Slovenska	-	-	30,48	21	7,0
Strana slobody	-	-	4,20	3	1,0
Strana práce	-	-	3,11	2	0,7
Prázdne hárky	0,31	0,44	0,78	-	-
Celkom				300	

Do internetového prehliadača vložte link a vypočujte si prejav: https://www.youtube.com/watch?v=ZK7kUVNyXUs

Prezident ČSSR gen. LUDVÍK SVOBODA:

ZACHOVAŤ ÚPLNÚ ROZVAHU A KĽUD!

MIMORIADNE VYDANIE

PROLETÁRI VŠETKÝCH KRAJÍN, SPOJTE SA!

TRENČIANSKE NOVINY

ORGÁN OKRESNÉHO VÝBORU KSS A ONV V TRENČÍNE

Nedeľa 25. augusta 1968 Ročník IX. Číslo 34.

ZDARMA

Hlasy z pracovísk, škôl a úradov

Plná podpora Dubčekovi

PRÍHOVOR

ved. tajomníka OV KSS ING. J. TURČEKA

Pre šťastnú budúcnosť

VYČKAJTE NA ĎALŠIE POKYNY ÚSTAVNÝCH ORGÁNOV!

SLOVÁK AMERIKE

Ruské tanky valcujú Slovensko

Desiatky mŕtvych – Pravdepodobne pozatvárali všetkých spisovateľov a novinárov i básnikov, ktorí v čase odmlky mali odvahu kritizovať tvrdý stalinský režim – Tajné vysielače informujú verejnosť – Slovenská sústredenosť – prázdna burza – Celý západ odsudzuje barbarstvo sovietov a ich verných satelitov

Stanovisko Slovenskej Ligy v Amerike

Čo sa deje v Spojených Štátoch?

PO INVÁZII

SVETOVÉ UDALOSTI

Vítame novinka

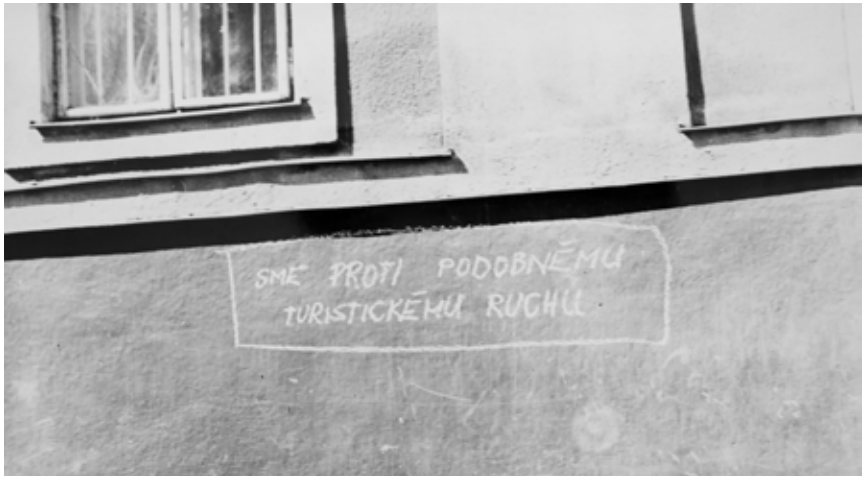
SME PROTI PODOBNÉMU
TURISTICKÉMU RUCHU

Tu zhasol
život mladého
človeka.
Prečo ?!

Pokiaľ ste všetky pramene preskúmali,
počkajte ostatné skupinky
a nasledujte inštrukcie učiteľa.

Hospodárstvo

1. Na fotografiách vidíte zachytené štrajky. Kto mohli byť ľudia na nich? O čom pramene vypovedajú? Dokázali by ste identifikovať, s čím ľudia mohli byť nespokojní? O aké obdobie asi ide ?

-
-
-
-

2. Doba kontrastov. Na základe prameňov posúďte, prečo možno toto historické obdobie hodnotiť ako dobu kontrastov. V čom sa to prejavilo?

-
-
-
-

3. Skrz červené okuliare. Na obzore je nový "priateľ" aj "nepriateľ". Polarita sa premietla do všetkých oblastí života, hospodárstvo a jeho riadenie pri tom hralo kľúčovú úlohu. Identifikujte "priateľa" a "nepriateľa". V nadväznosti na vaše poznanie o totalitnom režime, skúste vysvetliť, ako rozumiete pojmu "riadené hospodárstvo".

-
-

-
-

4. Budovateľské nadšenie opadlo. Začali sa objavovať trhliny a aj občasná kritika. V závislosti od toho popíšete pramene. Čo vidíte na fotografiách? O čom je video?

-
-
-
-

5. Rok 1989. Zásadná zmena. Počkajte na zvyšné skupiny a spoločne si pozrite video. O čo šlo? Dokáže byť revolúcia nežná? Čo to znamená?

-
-
-
-

Prešli ste zásadné hospodárske míľniky našich dejín 20. storočia.
Kto teda tvorí dejiny?

Vrecko/obálka č. 1

14. 10. 1918 generální stávka za ukončení 1. světové války. Záběry z průběhu stávky v Praze (nahoře) a Kladně.

Do internetového prehliadača vložte link a pozrite si reklamu:
https://www.youtube.com/watch?v=FkfNdeSKSOo

Do internetového prehliadača vložte link a pozrite si krátke video
https://www.youtube.com/watch?v=acrHLvWNGYc

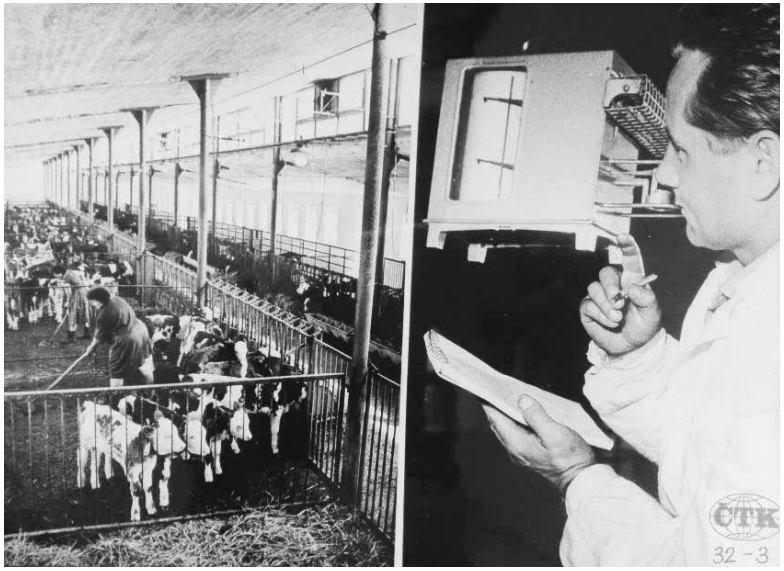

Do internetového vyhľadávača vložte link a pozrite si krátku reportáž:
https://www.youtube.com/watch?v=8b2IT3Pd0sA

Pokiaľ ste všetky pramene preskúmali,
počkajte ostatné skupinky
a nasledujte inštrukcie učiteľa.

Kultúra

1. Rok 1918. Obdobie veľkých zmien. Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československa. Čo kultúra? Skúste porovnať prostredie, ktoré pramene odrážajú.

-
-
-
-

2. O 20 rokov neskôr. Krajina síce prechádzala prudkými zmenami, no neplatilo to všeobecne. Niektorí historici hovoria o "dvoch Slovenskách". Ako by ste to vysvetlili? Čo sa zmenilo?

-
-
-
-

3. Dôležitú úlohu začala hrať "sila kolektívu", čo sa premietalo aj do kultúry, ktorá mala byť prístupná a zrozumiteľná. Každému. Bez rozdielu. Ako jej rozumiete vy?

-
-
-
-

4. V 60. rokoch sa situácia mierne zmenila. V kultúre a v umení nastalo uvoľnenie čo znamenalo, že do popredia sa dostala jedinečnosť človeka a masovosť už nebola prioritou. Nie však na dlho. Na základe hudobných ukážok skúste určiť ako sa vyššie uvedené informácie pretavili do hudby.

-
-
-
-

5. Rok 1989. Zásadná zmena. Počkajte na zvyšné skupiny a spoločne si pozrite video. O čo šlo? Dokáže byť revolúcia nežná? Čo to znamená?

-
-
-
-

Prešli ste zásadné kultúrne míľniky našich dejín 20. storočia. Kto teda tvorí dejiny?

Vrecko/obálka č. 1

Do internetového prehliadača vložte link a pozrite si ukážku:
https://www.youtube.com/watch?v=wC5EDv6SXpg

735
KOŠICE
5. VII.–3. VIII. 1952
FESTIVAL HUDBY, DIVADLA A ĽUDOVEJ UMELECKEJ TVORIVOSTI
HUDOBNÉ LETO PRACUJÚCICH
PROGRAM POSLEDNÉHO TÝŽDŇA FESTIVALU
od 27. júla do 3. augusta
VOJENSKÝ UMELECKÝ SÚBOR
VADAS ÁGNES
UKRADNUTE ŠŤASTIE
KONCERT SLOVENSKEJ FILHARMÓNIE
LÚČNICA
Beethoven: IX. symfónia

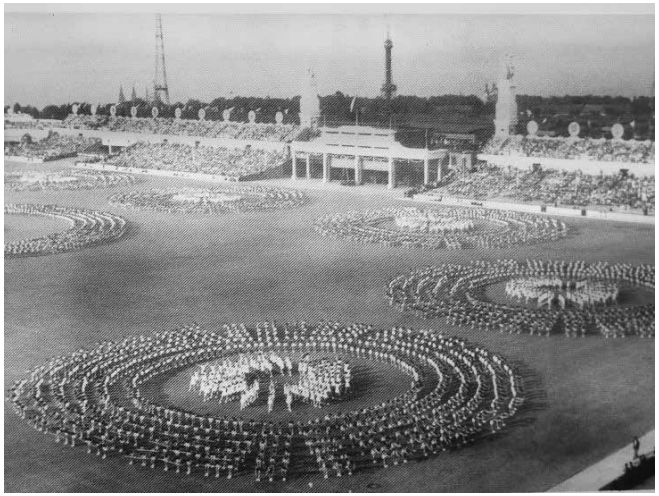

RUDÉ PRÁVO
PRAVDA
ÚJ SZÓ
Predvoj
ROHÁČ
ŽIVOT
Predplaťte si včas u poštového doručovateľa

VZRAST KULTÚRNEJ ÚROVNE OBYVATEĽSTVA
NÁSTAVNE SA ROZŠIRUJÚCA SIEŤ ŠKÔL VŠETKÝCH STUPŇOV V KOŠICKOM KRAJI DOKUMENTUJE STAROSTLIVOSŤ KOMUNISTICKEJ STRANY A VLÁDY NÁRODNÉHO FRONTU O RAST KULTÚRNEJ ÚROVNE NÁŠHO ĽUDU A DÁVA ŠIROKÚ ZÁKLADŇU PRE VŠESTRANNÉ VZDELANIE

Do internetového prehliadača vložte linky a porovnajte hudobné ukážky:
https://www.youtube.com/watch?v=VA3mtao55xs
https://www.youtube.com/watch?v=F0sjhd8-7no
https://www.youtube.com/watch?v=AD5OLd8WkZg

Pokiaľ ste všetky pramene preskúmali,
počkajte ostatné skupinky
a nasledujte inštrukcie učiteľa.

Zoznam autorov

Alžbeta Bojková
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Patrícia Fogelová
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Katarína Hromuľáková
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Mikuláš Jančura
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Barbara Kacerová
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Lukáš Katriňák
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Dana Kušnírová
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Peter Pavonič
(Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)

Poznámky

Dejiny tvoríš Ty! História – škola – verejný priestor
Mikuláš Jančura / Alžbeta Bojková (eds.)

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress
Rok vydania: 2019
Náklad: 150 kusov
Rozsah: 5,6 AH
Rozsah: 116 strán
Vydanie: prvé
Grafický návrh, sadzba a tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

Umiestnenie: https://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/katedra-historie/17371/

ISBN 978-80-8152-718-0